

HUSITSKÉ OPEVNĚNÍ TÁBORA

(Památce profesora K. Thira.)

D. Menclová

Základním problémem, který měl vyřešit průzkum městských hradeb v Táboře, uskutečněný zásluhou Jihočeské společnosti a městského muzea tábořského*) za finanční podpory ministerstva školství, věd a umění, byla otázka, zda se v městském opevnění dnešního Tábora zachovaly nějaké zbytky nebo alespoň stopy starší fortifikace. V odborné historické literatuře se totiž už dlouho řeší otázka, zda na místě dnešního Tábora existovalo kromě hradu ještě nějaké jiné starší opevnění. Podnětem k této domněnce je především zpráva Vavřince z Březové a pozdější tradice, k níž dala podnět.

Vavřinec z Březové, který žil asi mezi lety 1370—1437, a byl současníkem událostí, jež se sběhly kolem založení dnešního Tábora, líčí ve své latinsky psané Husitské kronice založení města v českém překladu takto:

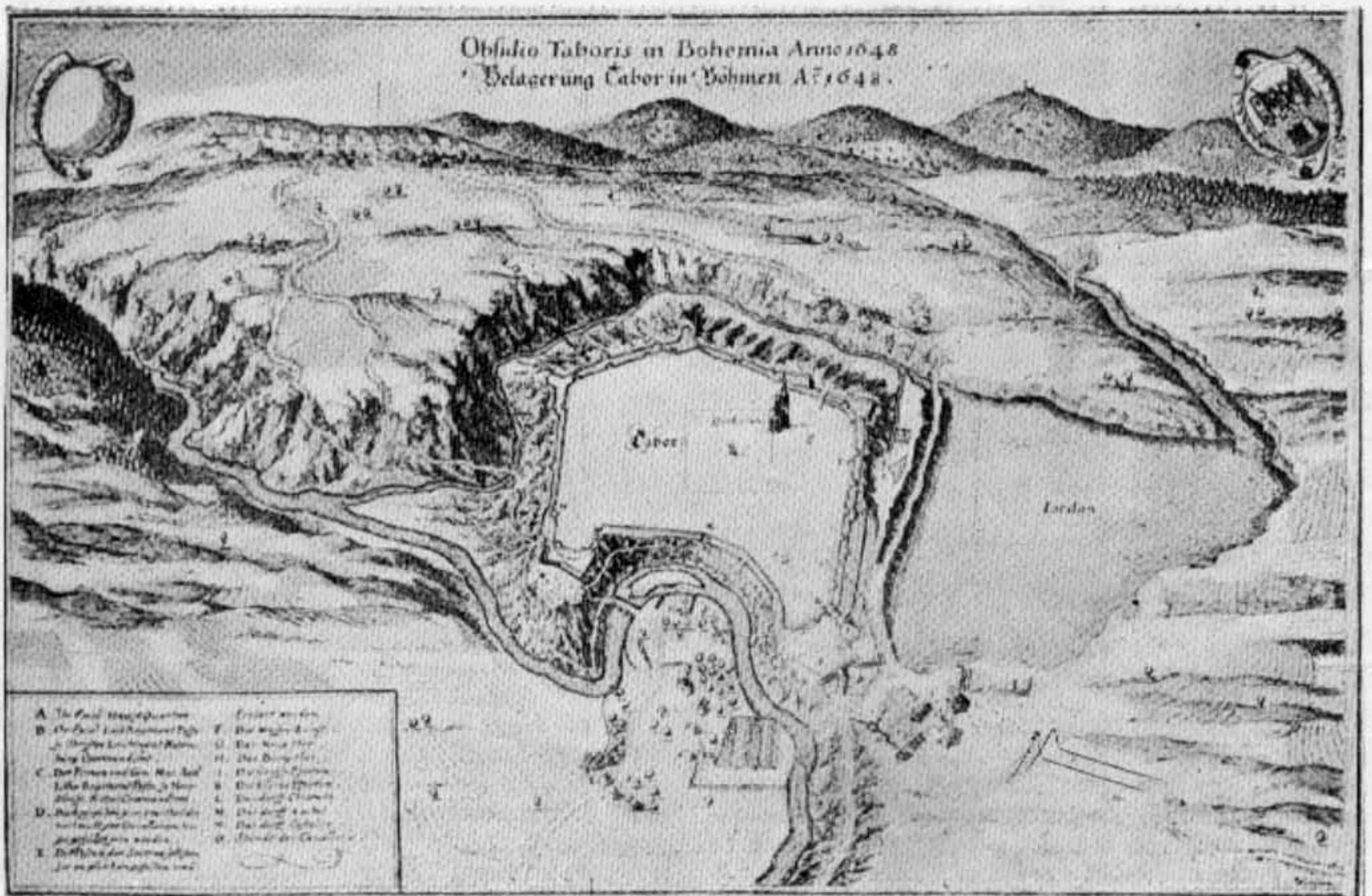
„Když ty věci tak se dály (t. j. začátky bouří husitských), kněz jeden Tábořský Vaněček s Hromádkou zvoníkem, první k horám toho scházení nalezačové a ředitelé, pojavše Jana Bydlína a Jana Smolína a jisté Tábořských množství sedlákův, několik dní a nocí v lesích času masopustního, aby mohli město Oustí (t. j. Sezimovo) ztéci kryli sou se, kteréhožto s pomocí těch, kteříž sou jim přáli v městě, v první středu v postě, jenž byl den XXI měsíce února, přede dnem dosáhli, ježto jsou se lidé spili a po tancích a po jiném veselí a bezpečně spali, hned všecky protivníky světský i duchovní, kteří sou se pravdě protivili, zjímali a někteří z nich přes zeď utíkali sou. A některé z města vyhnali v jich statky uvázavše se. Do kteréhož města den ode dne těch, kteříž přijímali z kalicha, přibývalo jest. Potom po některých dnech bratří Tábořští hrad Hradiště pánův z Ústí, kdežto prvé město bylo postaveno, jehožto

*) Při této příležitosti děkuji MNV v Táboře i Jihočeské společnosti za podporu a zájem při práci. Zvláštěními díky jsem však povinna panu dru Frant. Kroupovi, panu ing. Kándlovi a panu ing. Floriánovi za všestrannou pomoc a mnoho cenných rad a upozornění. Děkuji také všem občanům tábořským, u nichž jsem se při průzkumu městského opevnění nesetkala ani jedinrát s neporozuměním nebo neochotou.

ještě zdi stojí, obehnali, kteréhožto hradu v krátkém čase dosáhli sou a veň se uvázali a jej panu Prokopovi z Kamenice, pánův příbuzných pověděných Ústských přáteli, v ruce dali a sami se po jiném času, město Ústí ohněm spálivše, s ženami, s dětmi na horu Tábor přestěhovali, tu horu den ode dne ohrazující a domy k bydlení sobě stavějící, tu horu Tábořem nazývající, mnoho škody sousedům, kteří se jich přidržeti nechtěli, den ode dne činice. (Nové vydání, upravené A. Dolenským, Praha 1940, str. 23.)

Zpráva tedy stručně zaznamenává nejdůležitější události, jež vedly k založení dnešního města, avšak její znění není zcela jednoznačné. Nejdůležitější věta, která se přímo dotýká daného problému, zní latinsky takto:

„... castrum Hradisst dominorum de Ustie, ubi quondam civitas firma erat, cuius muri adhuc supererant...“ Není z ní tedy zcela jasně možno tvrdit, a to zvláště v latinském originále, že se vložena věta „cuius muri adhuc supererant“, jednoznačně vztahuje k podnětu „castrum Hradisst“ anebo k druhému podnětu, „civitas firma“. Další text Vavřincův také nikde už o městě nemluví, ale všude jmenuje jen horu u hradu, což se opakuje i v nadpise této zprávy, který zní: „O obdržení města Ústí od Tábořských a té hory, kdežto byl hrad Hradiště postavený“. Avšak není úlohou této práce řešit historickou podstatu této zprávy. Pro nás je závažná jen ta okolnost, že z Vavřincovy zprávy naprosto nevyplývá, že starší město stálo na místě dnešního Tábora. O tom mnohem určitěji mluví t. zv. starý kolegiát pražský, který ve své kronice, napsané kolem r. 1438, uvádí, že „v postě počali se hraditi (pan Prokop z Ústí a Kamenice se svými husitskými přívrženci) v opuštěném městě blízko Ústí, řečeném v Hradišti a lid počal se tam hrnouti, dobytve dříve onoho hradu Hradiště...“ Tato zpráva přímo lokalizuje založení nového města na opuštěné starší městiště, ačkoli o jeho opevnění nemluví. Dalším historickým dokumentem, který existenci staršího města u hradu Hradiště potvrzuje, jsou t. zv. Starí letopisové čeští, v nichž se k roku 1420

PLÁN OBLEŽENÍ TÁBORA OD ŠVÉDŮ ROKU 1648. Rytina ze začátku 2. pol. 17. století. Městské museum v Táboře. — ПЛАН ОСАДЫ ТАБОРА ШВЕДАМИ В 1648 Г. — PLAN DU SIÈGE DE TÁBOR PAR LES SUÉDOIS EN 1648.

uvádí: „Takž tu horu i osadichu a Tábor jí přezdíchu, ježtoť prve slula Hradiště. Neb někdy před drahně lety také jest tu město velmi tvrdé: Ale pro hrdost měšťan, že se svým pánóm byli zprotivili, páni z Ústí, jich páni dědiční, to město vykořenili, a tak dlouhé časy pusto bylo až do tohoto osazenie.“

Jestliže tedy na základě těchto dokladů připustíme, že před hradem na místě dnešního Tábora byly skutečně pozůstatky staršího opevněného města, je třeba se pokusit alespoň theoreticky určit jeho stáří, neboť to je rozhodující jak pro jeho podobu a charakter jeho opevnění, tak i pro jeho rozsah.

Jak vyplývá z pramenů a zejména z obsáhlé polemické literatury, která se zabývá existencí města Hradiště, nelze vznik města historicky vůbec bezpečně zjistit. Určení doby jeho založení, kladeného do první poloviny 13. stol., se opírá jedině o existenci Vítka „de Gredis“, připomínaného v r. 1232 a Sedláčkem ztotožňovaného s Vítkem z Klokot, připomínaným v r. 1220 jako Vitco de Clotot. Avšak tento šlechtic se připomíná s přízviskem de Gredis jen jednou a to jako svědek na listině, vydané v Teplé na Plzeňsku, mezi svědky, kteří jsou vesměs z okolí tepelského kláštera. Jedná-li se skutečně o Vítka z Klokot, jak tvrdí Sedláček, pak by to byl čtvrtý syn zakladatele rodu erbu růže, Vítka z Prčic, jehož po-

tomci nosili ve štítě bílou růži v červeném poli. Jeho syny by pak byli Pelhřim, Ojř a Vitek, z nichž však ani jeden se neuvázal v otcovo hradištské dědictví. Pelhřim se už v r. 1261 píše po Třeboni a stává se zakladatelem linie pánů z Třeboně, Landštejna a Stráže. Ojř se v l. 1260—1280 připomíná jako pán Trhových Svin, Lomnice a spolumajitel Třeboně a Vitek je v l. 1265—1266 zaznamenán jako pán Skalice, Soběslavi a Ledče. Třeboň, připomínaná v r. 1261 pod původním jménem Wittigenove, nese ve svém názvu jméno zakladatelovo, tedy patrně jméno onoho Vítka z Klokot, který se podle Sedláčka podpisuje v roce 1232 jako „Witko de Gredis“. Jak je patrné z tohoto stručného historického přehledu, založil Vitek z Klokot už před r. 1261 jako nové rodové sídlo Třeboň a Hradiště pak v historických pramenech mizí z dějin úplně až do druhé poloviny 14. stol., kdy se objevuje pod tímto jménem jako hrad, patřící ústské linii pánů z Hradce. Jako příčina této odmlky se uvádí historicky zjištěná událost, k níž došlo za Přemysla Otakara II. Kolem poloviny 13. stol. objevily se totiž v okolí dnešního Ústí, které tehdy patřilo pánům z Hradce, stopy stříbra. Tento objev vedl patrně k tomu, že brzy nato vysadili páni z Hradce v nedalekém Ústí nové, opevněné a náležitě vybudované město.

Avšak výskyt stříbra vzbudil také zájem koruny a Přemysl Otakar II. pánům asi naleziště

PLÁN OBLEŽENÍ TÁBORA OD CÍSAŘSKÝCH ROKU 1744 podle originálu v bývalém ženíjním archivu ve Vídni. — ПЛАН ОСАДЫ ТАБОРА ИМПЕРАТОРСКИМИ ВОЙСКАМИ В 1744 Г. — PLAN DU SIÈGE DE TABOR PAR LES TROUPES IMPÉRIALES EN 1744.

odňal; brzy nato, totiž v r. 1272, prodává tentýž král právo kutací ve stříbrných horách ústských jihlavským kverkům. Korunní zásah dal patrně podnět k pozdějšímu podání, podle něhož se tento revindikační zákrok týkal také Hradiště, které tehdy patřilo ústské větvi pánů z Hradce a ti že raději město zapálili, než by je králi vydali. Jeho obyvatelstvo převedli pryč při tom do sousedního Ústí a městiště opustili. Po prvé se o zániku města zmiňuje Vavřinec z Březové v uvedené kronice, ale příčinu jeho uvádí teprve t. zv. skládání o Přemyslu Otakarovi a Záviši z Falkenštejna, sepsané v druhé polovině 15. stol., které také tuto událost klade do r. 1268. Shrňeme-li tedy vše, co z těchto nesourodých pramenů o městě víme, bylo založeno již před r. 1232 Vítkem z Klokot, který však už před r. 1261 zakládá nové rodové sídlo Třeboň. Jeho synové z okolí Hradišti pak úplně mizí a město se patrně dostává v držení pánů z Ústí, kteří je v r. 1268 dobrovolně zničili.

Avšak jak vyplývá z tohoto stručného souhrnu dat, jež se k původnímu Hradišti vztahují, je jejich povaha a provenience příliš podezřelá, než aby podávaly zcela bezpečný důkaz o jeho existenci. O tom svědčí i obsáhlá polemická literatura, jež se zabývá tímto thematem. Ani ona nedošla po důkladném prozkoumání celé otázky k jednoznačnému řešení.

Proto se už před lety vynořila myšlenka, přesvědčit se o existenci města a jeho opevnění jinou methodou než historickou, jejíž prameny omezené možnosti nepřinesly konečné rozřešení. Proto už před lety, v r. 1932, podnikla Jihočeská společnost na t. zv. Dobytčím trhu příležitostný výkop, který však měl příliš omezený rozsah, než aby přinesl očekávané rozhodnutí.

Zájem o tuto otázku se znovu vynořil ve větší ještě míře v nedávné době a to v souvislosti s novým politickým a odborným zájmem o husitskou epopej v českých dějinách. Tentokrát však bylo rozhodnuto, aby dříve, než se přistoupí k výkopu, byl celý fortifikační systém Tábora znovu prozkoumán a aby se s konečnou platností vyřešila především otázka, zda se v dnešním opevnění Tábora nezachovaly nějaké stopy staršího opevnění, protože ani v tomto ohledu nebylo dosud zcela jasno.

Tábor měl v minulosti zvláštní štěstí, že našel v Karlu Thirovi, Augustu Sedláčkovi a Martinu Kolářovi vynikající historiky, z nichž zejména Thir a Kolář své vědecké schopnosti a píli věnovali téměř výhradně jeho dějinám.

V řešení stěžejní otázky, o niž se nám nyní jedná, nedospěli však bohužel ke stejnému výsledku. M. Kolář vyslovil domněnku, že vnitřní hradební okruh opevnění s půlválcovými věžemi je v podstatě jen přestavěným a adaptovaným pozůstatkem fortifikace města Vítkovců z 13. stol., kdežto K. Thir byl přesvědčen, že celý fortifikační systém Tábora je jednolitým celkem, postaveným v první polovině 15. stol. a jen zčásti upravený na konci století 15.

Je tedy hlavní úlohou právě provedeného výzkumu tábořských hradeb dát konečnou odpověď především na tuto otázku. Vzhledem k možnostem, které měli ještě Thir a Kolář při svém vý-

zkumu, byla úloha o něco znesnadněna tím, že od konce 19. stol. další část hradeb, tehdy ještě existujících, úplně zmizela. Je totiž pro dnešního historika umění největším překvapením nepopíratelná skutečnost, že přes neutuchající zájem veřejnosti o české husitství právě v době před r. 1900, kdy Thir, Kolář i Sedláček svým literárním dílem jeho historii znovu objevovali, se v městě zcela klidně bořilo dál a že mohly právě v té době zmizet stavby tak charakteristické a závažné, jako byla brána Pražská a Řeznická bašta.

Tato nevýhoda byla na druhé straně do jisté míry vyvážena tím, že se dnešní výzkum mohl v mnohem větší míře opřít o materiál plánový, který jak Kolářem, tak i Thirem, který si jeho závažnosti byl vědom, nemohl být dostatečně vytěžen proto, že oba badatelé byli historiky a nejen plánový materiál, ale i stavba sama jim byla svou strukturou poněkud cizí a nepřístupná. Přesto však práce Thirova si i v tomto ohledu zaslouhuje plného respektu a prohlížíme-li ji dnes znova, docházíme k přesvědčení, že tento svědomitý, věcný a nanejvýš seriosní historik nebyl vlastně dosud doceněn a že město Tábor zůstalo jeho památce ještě mnoho dlužno.

V jedné věci se však oba badatelé přece jen shodovali. A tou byla otázka, týkající se materiálu, z něhož byly hradby původního města Hradiště z 13. stol. postaveny. Oba si představovali, že to byly hradby kamenné, opatřené hradebními věžemi a branami. Avšak ani na tuto otázku dané prameny nedávají jednoznačnou odpověď. Vavřinec z Březové sice mluví výslovně o zdech („muri“), ale — jak už bylo uvedeno — není zcela jisto, zda se tato zmínka týká hradu nebo města. Staří letopisové pak mluví jen o městě velmi tvrdém, což ovšem ještě neznamená, že by muselo být ohraženo kamennou zdí.

Jak vyplývá z historického přehledu, existovalo město patrně už v r. 1232 a trvalo do r. 1268. Je to doba pro vznik města a zejména města poddanského, jakým domněle Hradiště bylo, velmi časná. Většina českých poddanských měst se totiž opevňuje až mnohem později. Z přibližně 45 důležitějších poddanských měst jen 14 dostalo podle historických zpráv své opevnění už v 13. stol., z nich však jedině Jindřichův Hradec a Horažďovice brzy po polovině 13. století, ostatní až na sklonku 13. nebo začátku 14. stol. Z nich zachovaly si alespoň z části svůj původní raně gotický hradební okruh jedině Horažďovice, a Havlíčkův (Německý) Brod; ostatní opevnění byla později buď úplně přestavěna nebo už zmizela (Krumlov, Jindřichův Hradec atd.).

Z uvedeného počtu 45 poddanských měst dalších 15 mělo původně v 13. stol. jen opevnění provisorní, dřevěné, sestávající z palisád, planěk, plotů, příkopů a valů. Mezi ně náleží i Třeboň, založená patrně už před r. 1261, jak už bylo uvedeno, Vítkem z Klokot a Sviny, založené v l. 1260 až 1280 jedním z jeho synů, Ojířem. Dokonce i sídelní osada Bavorů, po Vítkovcích v 13. stol. nej-mocnějším panském rodě, Strakonice — měly v 13. stol. jen dřevěné opevnění a podobně i šelmberská Vožice, biskupská Příbram a Pelhřimov, nebo Benešov na Sázavě, kolébka jiného mocného rodu českého, Benešoviců, znaku zavinuté střely.

OBLEZENÍ A DOBYTÍ TÁBORA R. 1621. Podle rytiny Václava Hollara z let 1622–1623, Městské museum v Táboře. — ОСАДА И ВЗЯТИЕ ТАБОРА В 1621 Г. С гравюры Вацлава Голлара 1622–1623 гг. — LE SIÈGE ET LA PRISE DE TÁBOR EN 1621. D'après la gravure de Venceslas Hollar.

Zbytek poddanských měst, založených ve 13. a 14. stol. dostal kamenné opevnění až mnohem později, jako na př. biskupský Český Brod, Kladruby a Broumov kláštera břevnovského, kapitulní Stará Boleslav, mocné sídlo Ronovců Náchod (ač hrad je v jádře raně gotický), z vítkovických měst Nové Hrady, Rožmberk, Soběslav, Lomnice, Třeboň, anebo brzy své starší opevnění vyměnila za nové, jako vítkovický Jindřichův Hradec nebo Krumlov.

I kdyby však Hradiště patřilo k oné jedné třetině poddanských měst, která byla opevněna už v 13. stol., je zřejmé, že je velmi malá pravděpodobnost, že by bylo mělo už od počátku kamenné hrady. Naopak, na základě uvedených analogií a dat můžeme s plnou bezpečností vyloučit možnost, že by město bylo dostalo kamenné opevnění už před polovinou 13. stol., tedy v r. 1232, kdy se po prvé připomíná „Witko de Gredis“.

Jestliže zprávy o tomto městě jsou vůbec spolehlivé, pak pravděpodobně by bylo dostalo opevnění až v době, kdy se dostalo v držení pánů z Hradce, tedy kolem r. 1261. Avšak tu je nutno uvést znovu jednu z námitek těch historiků, kteří existenci Hradiště vůbec popírají. Bylo by totiž skutečně podivné, kdyby si páni z Hradce stavěli dvě opevněná města tak těsně vedle sebe, jako je Ústí, doložené jako obezděné město už po polovině 13. stol., a Hradiště. I kdyby však k tomu přece došlo, bylo by to jistě opevnění jen velmi prosté, sestávající z jednoduché hradební zdi, jako tomu bylo i v případě jiných měst, založených a opevněných už v 13. stol. Tak byl opevněn nejen rožmberský Krumlov (staré opevnění vnitřního města a Latránu), Nové Hrady a patrně i Sezimovo Ústí, ale i města mnohem významnější, jako na př. Kouřim a ještě na poč. 14. stol. Sušice.

Konečně zbývá ještě dotknouti se otázky rozsahu původního Hradiště, o němž se mluví ve zprávách. Jestliže stálo na hoře před hradem, byla jeho velikost ve značné míře předem vymezena tvarem terénu, uzavřeného strmými svahy na straně jižní a severní a úzkou šíjí na straně východní. Na straně jihozápadní jeho velikost vymezoval hrad, který dosud stojí. Každé zmenšení tohoto přírodou daného prostranství by bylo znamenalo nevýhodu, kterou by bylo třeba vyvážit mocnějším opevněním. Co do plošného rozsahu lze toto městiště srovnat z poddanských měst vítkovických jedině s Jindřichovým Hradcem. Ostatní města Vítkovců z 13. stol. zdaleka nedosahují v té době takových rozměrů, a to ani město tak významné, jakým byl Krumlov.

Uvážíme-li, jak nákladným podnikem bylo ve středověku městské opevnění a jak dlouho zpravidla trvalo, než bylo dokončeno, jeví se kamenné opevnění Hradiště v tomto rozsahu za daných okolností dvojnásob pochybným.

Tyto pochybnosti, vyplývající ze součtu všech theoretických možností, plně potvrdil výzkum a analýza zlomků městského opevnění, pokud ještě stojí. Jak uvidíme z dalšího rozboru hradeb, jedinou součástí dnešních zbytků opevnění města Tábora, která vznikla ještě před první polovinou 15. stol., je hrad, pokud se zachoval po všech pře-

stavbách a devastacích věků. Je tedy třeba vyjít z rozboru hradu a z určení jeho stáří, abychom se dostali ke konečnému výsledku.

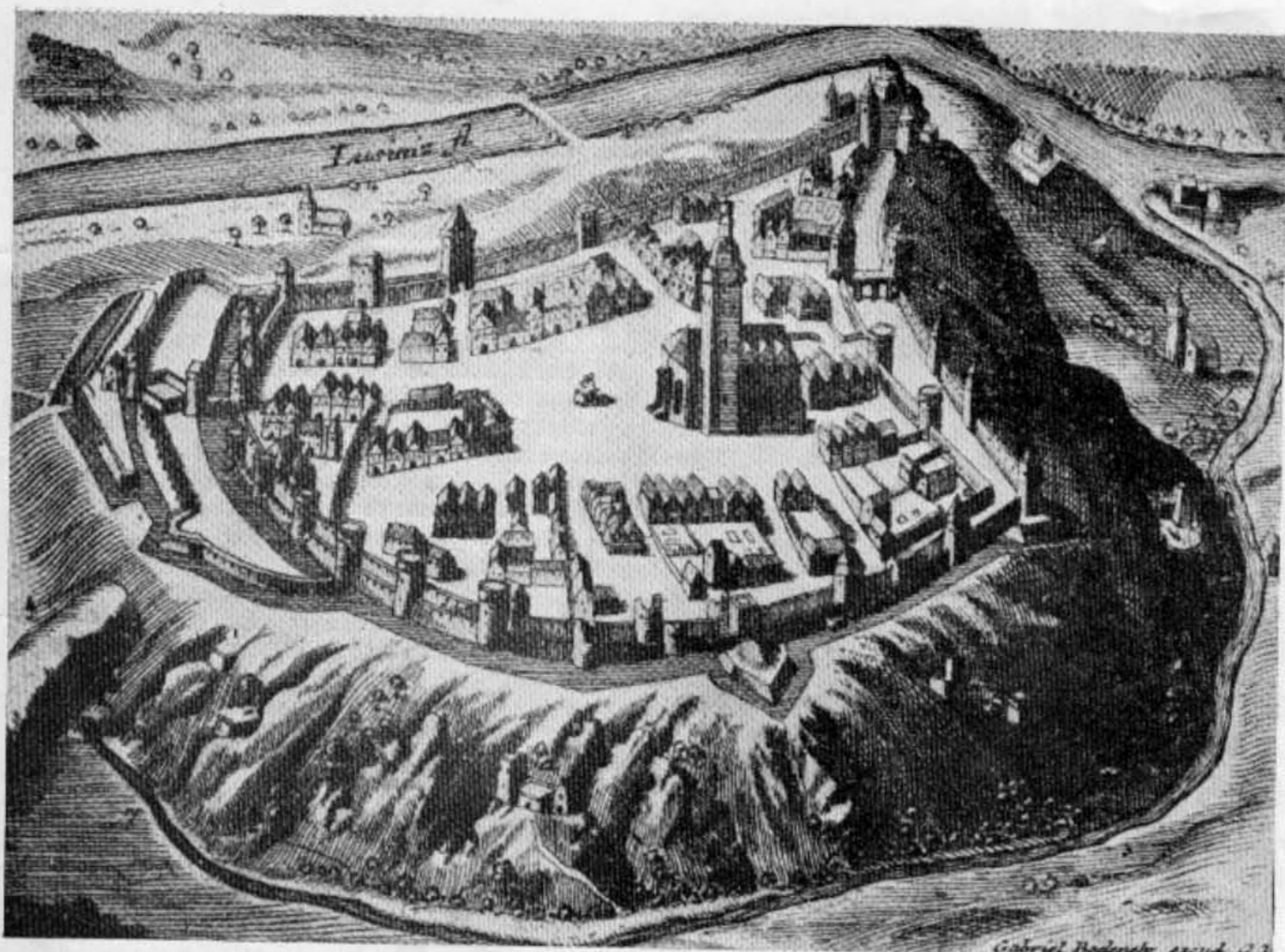
Dnes stojí z původního hradu už jen velmi málo. Je to vlastně jedině poněkud zploštělá válcová věž na jeho jihozápadním nároží, malé torso jiné okrouhlé věže, která stávala na nároží jihovýchodním, spojovací zeď mezi oběma věžemi a zbytek zdi někdejšího paláce, který hrad uzavíral na straně západní. Ostatní hradní budovy už zmizely. Severní část hradu, obrácená k městu, vzala za své velmi záhy, nejpozději na začátku století šestnáctého, kdy se hrad stal součástí města a kdy se opevnění, jímž se vůči této pláni původně obracel, stalo zbytečným. Západní a jižní část hradu byla podstatně přestavěna už v 16. a zejména na počátku 17. stol., kdy byl hrad adaptován pro potřeby měšťanského pivovaru a část východní, ač značně přestavěna, byla zbořena (opět k velkému podivení nestranného pozorovatele) teprve na konci 19. a začátkem tohoto století, tedy v době, kdy se Tábor jako sídlo husitské revoluce těšil všeobecné pozornosti.

Nejlépe zachovanou částí hradu, která dosud stojí, je jihozápadní válcová věž, zvaná od 16. stol. (po prvé u Hájka) Kotnovem. Dnes má uvnitř úplně nové rozdělení, původně měla nad přízemím pět pater. Přízemí bylo zaklenuto křížovou klenbou bez žeber, jejíž výběhy jsou dosud dobře viditelné v místnosti, jež dnes slouží pivovaru za smolárnu. Vchod do přízemí je dodatečně vybouraný. Vnitřní průměr věže v této části je přibližně 480 cm, tloušťka zdi přes tři metry. Ostatní patra nad přízemím byla původně kryta rovnými trámovými stropy a spojena žebříky. Po stropech se ve zdivu zachovaly zřetelné ústupky. První patro bylo přístupné ze sousedního paláce na straně severní. Po pravé straně dnešního vstupu do věže je dosud zachovaný zbytek původního ostění portálu na vnitřní straně věže s okoseným nárožím. Vnitřní průměr 1. patra činí 4,80—5,00 m, tloušťka zdi 3,30 m (věž je, jak už bylo uvedeno, zploštělá a to ve směru severojižním). Okénko, které osvětluje první patro na straně západní, má tvar téměř čtvercový a zbytky kamenného ostění s okosenou hranou. Na vnitřní straně se uzavíralo okenicí, po níž zbyly ve špaletách dosud otvory pro někdejší dřevěnou závoru.

Druhé patro věže bylo také plochostropé, vnitřní průměr činil přibližně 5,12—5,20 m. Při podlaze bylo ve zdi prolomeno čtvercové okénko s okoseným ostěním, které se v dolní části postranních špalet v pravém úhlu zalamuje.

Třetí patro, rovněž plochostropé, má vnitřní průměr 5,20—5,30 m, a bylo osvětleno třemi pravoúhlými okénky, z nichž jedno je dnes zazděno. Špalety oken se na vnitřní straně široce rozevírají a jsou vyzděny z cihel. Okna sama jsou téměř čtvercová, jejich kamenná ostění jsou okosená a po stranách dole se v pravém úhlu zalamují. V záklencích oken jsou otvory pro kouřové kanály, stoupající šikmo vzhůru.

Čtvrté plochostropé patro má vnitřní průměr kolem 550 cm, má 3 okna stejného tvaru a velikosti jako v patře třetím. Jedno z nich má dodatečnou vnitřní cihelnou vyzdívkou s otvorem v dřevěných špaletách.

TÁBOR PODLE RYTINY GABRIELA BODENEHRA Z R. 1671 (napodobenina rytiny Hollarovy). Městské museum v Táboře. —
 ТАБОР ПО ГРАВЮРЕ ГАБРИЭЛА БОДЕНЕРА 1671 Г. — ТÁБОР D'APRÈS LA GRAVURE DE GABRIEL BODENEHR DE 1671

Páté patro, zase plochostropé, mělo celkem pět oken, která na rozdíl od předchozích mají cihelná ostění a jsou uzavřena segmentem. Na straně východní byly dveře, které vedly původně do arkýře, vyzděného na krakorcích, dosud ze zdi trčících. Krakorce jsou kamenné, mají měkce profilovaný tvar o dvou lalocích, jež vzájemně splývají a postranní jejich hrany jsou po celé délce seříznuty. Jejich horní plocha je 68 cm nad prahem dveří, je tedy patrné, že dveře byly dodatečně sníženy, když byl arkýř zrušen a když bylo nad ním prolomeno segmentové okénko. Poslední, 6. patro věže, dodatečně postavené, je vyložené na kamenných konsolkách o dvou lalocích spojených šikmou plochou, se seříznutými hranami. Jeho obvodní zeď je vyzděna z cihel a má klíčové střílny. Nad ním bývala ještě v 17. stol. zapuštěná kuželová střecha, t. j. vysoký stan, jehož krov spočíval na zdi, vyzděné nad vnitřním lícem věže tak, že ochoz, posazený na krakorcích, byl volný, bez střechy. V r. 1716 nahradila tento gotický kryt barokní vysoká cibule, krytá šindelem, jež zůstala vedle bání na kostelní věži až do r. 1869 typickou dominantou městského panoramatu. T. r. byla bání snesena a nad posledním patrem věže byl zřízen nízký, plechový kryt, ponechávající ochoz volný.

Od věže vybíhaly dvě mohutné, přes 2 m silné kamenné zdi. Jedna běžela k severovýchodu, druhá šla k východu. Obě dosud zčásti stojí. K věžím se připojovaly zvláštním způsobem, jinde zcela neobvyklým. Nenabalovaly se totiž jako obvykle v podobě tečen na jejich válcové tělo, ale byly k němu přiloženy jako samostatné příložky, oddělené od jejich objemu pravoúhlými ústupky. Jeden z nich, vytvořený zdi severní, je dosud dobře patrný, druhý, ve zdi, uzavírající hrad na jihu, zmizel asi v r. 1867 při stavbě kotelny vedle věže zároveň s částí staré zdi v těchto místech. Další část zdi na straně jihovýchodní, omezující starou varnu pivovaru, založenou v r. 1612, je dosud ve sklepě zachována. Její tloušťka činí dnes 253 cm, neboť po přístavbě nového humna v roce 1896 byla k ní přistavěna asi 50 cm silná zeď nové budovy, která zakryla také pravoúhlý ústupek, jímž se stará zeď připojovala k válcové nárožní věži na straně jihovýchodní. Na původním plánu nového humna, projektovaného tehdy firmou Ringhoferovou, který je dosud uložen v archivu technického referátu místního nár. výboru v Táboře, je ústupek staré zdi přesně zakreslen.

Z této druhé věže stojí dnes jen malý zlomek, kousek oblé skořápky mezi novým humnem z roku 1896 a koncem staré varny z r. 1612.

Z těchto dosud stojících staveb starého hradu nemá ani jedna typické architektonické články, podle nichž by bylo možno stavbu přesně datovat. Jediné, co z nich můžeme objektivně usoudit je, že velká věž a s ní souvisící zdi stály už před r. 1532, kdy po požáru města a hradu (Thir, Staré domy a rodiny táborské I, 353) byla věž podstatně přestavěna. Přestavba se netýkala jen cihelného ochozu věže, ale i všech jejích otvorů. Jak ukazuje popis věže, jsou nynější její pravouhlá okénka do původního zdiva dodatečně prolomena nebo alespoň vsazena na místo původních, jejichž špalety byly dodatečně rozšířeny a vyzděny cihlami. Jejich tvar, zalomování jejich okosených ostění a zejména kouřové kanálky u některých zachované, svědčí o tom, že k jejich úpravě došlo až po požáru v r. 1532. Svým tvarem se podstatně liší od strílen z 15. stol., jak je známe z Bechyňské brány, z někdejšího barbakanu a bašty Řeznické. Jediným pozůstatkem původního vybavení věže je zbytek křížové klenby bez žeber v přízemí, část ostění portálu v 1. patře a konsoly arkýře ve 4. patře, které jsou dnes příliš vysoko vzhledem k vyloženému ochozu věže, než aby s ním mohly být současné.

Je tedy třeba, abychom se pokusili stanovit původní typ hradu, který je druhým základním znakem, rozhodným pro jeho datování. Už z toho, co se z hradu zachovalo, je zřejmo, že měl nejméně dvě věže. A. Sedláček ve svých Hradech a zámcích (díl IV., str. 126—142) se domnívá, že hrad měl původně věže čtyři, kromě dvou, dosud buď úplně nebo ve zbytku zachovaných, předpokládá ještě jednu na nároží severozápadním, při někdejší bráně Klokotské a další čtvrtou v nároží severovýchodním při starším vstupu do pivovaru. Odkud čerpal toto přesvědčení, však nikde neuvádí. Rovněž druhý badatel táborský, Martin Kolář, se přiklání k názoru, že hrad měl nejméně tři věže (Hradiště, někdejší hrad a nynější pivovar v Táboře, 1867, Sbor. histor. prací prof. M. Koláře o dějinách Tábora, Tábor 1924, str. 325). Třetí táborský historik K. Thir podrobil ve svém díle „Staré domy a rodiny táborské (díl I. str. 352n.) tyto domněnky kritice a došel k názoru, že obě předpokládané věže neexistovaly. Svoji kritiku opřel o důkladné prozkoumání budov, které za jeho paměti v těch místech ještě stály. Byl při bourání někdejší šatlavy a mlýna na slad a jak píše, v základech obou budov nebyly nalezeny žádné zbytky, jež by existenci věže v těchto místech potvrzovaly (l. c., díl I., str. 352 a 354). O čtvrté domnělé věži píše, že prolezl s kontrolorem Kadochem a arch. Petříkem celý dům čp. 126 od sklepů až po půdu a že nenalezli nic, než starou zeď hradní, směřující od Kotnovské věže k severovýchodu. Dochází tedy k přesvědčení, že lidové podání, o něž — jak píše — opírali své tvrzení Sedláček a Kolář, je klamné a že obě věže nikdy neexistovaly.

Avšak staré plány hradu, pokud byly nalezeny v aktech dnešního pivovaru (ATR*) svědčí, že na tomto podání něco pravdy přece jen bylo. Půdorysy zmizelých věží se ovšem v nich nenašly, ale bylo možno z nich celkem bez obtíží určit průběh

*) ATR — zkratka pro archiv technického referátu MNV v Táboře.

někdejšího hradního parkánu na téměř všech čtyřech stranách hradu a sice na straně jižní, kde parkánová zeď dosud zčásti stojí, na straně východní a severní pak úplně přesně z plánů a hranic původních domovních parcel v těchto místech a na straně západní alespoň zčásti z původního tvaru terénu. Konečně zbytek parkánové zdi na této straně dosud existuje a tvoří dělicí zeď mezi velkou věží hradní a branou Bechyňskou. Vyjeme-li při sledování průběhu parkánové zdi z její zachované části, vidíme, že v místech, kde je do jihozápadního nároží vklíněna velká věž Kotnovská, parkánová zeď, dosud souběžná s obvodní zdí hradu, se náhle lomí a její přímá linie se bortí ve výstupek, jehož polygon přibližně sleduje obrys věže. (Plán č. I a č. II.) Podobně tomu bylo i u věže jihovýchodní, dosud ve zbytku zachované. I v prostoru kolem ní se parkán rozšiřoval tak, že její polohu v půdorysu přesně vyznačil.

V dalším svém průběhu parkánová hradba sledovala přibližně stále obrys zbořeného východního křídla hradu až k někdejší šatlavě. Šatlava, jejíž zboření na konci 19. stol. K. Thir pamatoval, byla podle jeho svědectví „kus úzkého parkánu hradního, střechou přikrytý, jen na konci do ulice byla širší, poněvadž tu vedle parkánu přistavěna byla chodba a schody“ (l. c. I. díl, str. 352). Avšak toto rozšíření staré šatlavy, která podle svědectví Thirova byla pozdně gotická, nebylo jen přístavkem pro chodbu a schody, ale nálevkovitým rozšířením parkánu, jak píše dále Thir v témže díle na str. 361. Toto rozšíření parkánu sledoval na straně severní i s ní sousedící dům Feiglovský, postavený v r. 1541 jako koňský mlýn na mletí sladu. Nápadný je už sám jeho půdorysný tvar, který svým úzkým východním koncem se dotýká někdejší městské hradební zdi a na straně západní se hlavovitě rozšiřuje. Jak je jasně vidět z půdorysu, opakuje se v jeho severní hranici téměř úplně linie parkánu i s jeho nálevkovitým rozšířením. Dům byl postaven totiž do zasypaného hradního příkopu, patrně vyzděného, jehož obrys, k městu obrácený, určil také jeho hranici na této straně a dal jí její laločnatě vybočující tvar. Jak je tedy z popisu patrné, rozšiřoval se v tomto místě nejen parkán, ale i hradní příkop. Obojí se zřejmě něčemu vyhýbalo a soudíme-li analogicky z vybočení parkánu na straně jihozápadní, přicházíme k názoru, že parkán se vyhýbal nějaké věži, která v tomto místě stávala a střežila patrně původní vstup do hradu. Linie parkánu tedy existenci věže v tomto místě přímo naznačuje. Avšak svědčí o ní i jiné okolnosti. Stará hradební zeď, která ohraničovala hrad na straně východní, před oním nálevkovitým rozšířením bývalé šatlavy náhle končí, šatlava zabírá její místo a vklíní se nelogicky do obvodu hradu. To znamená, že obvodní zeď hradu v tomto místě končila, a věž, která zde stála, že byla patrně před anebo při přestavbě šatlavy zbořena.

Západní stranou obracela se šatlava do ulice Kotnovské, průběh parkánu byl tedy v těchto místech přerušen a nelze ho z plánů vyčíst. Avšak s jeho pokračováním a to v původní šířce, setkáme se v severní hranici domu čp. 126, který na konci 19. stol. patřil rodině Chládkové (t. zv. dům Chládkovský u Thira). Sledujeme-li jeho hranici

na straně severní směrem k městu, vidíme, že běží kousek rovnoběžně s někdejší úřednickou budovou pivovaru, ale že se směrem do ulice Klokotské zase rozřihuje a vybočuje, jakoby něčemu uhybal. Ulice Klokotská jeho průběh náhle přerušuje, takže jej dále nelze už sledovat, leda výkopem.

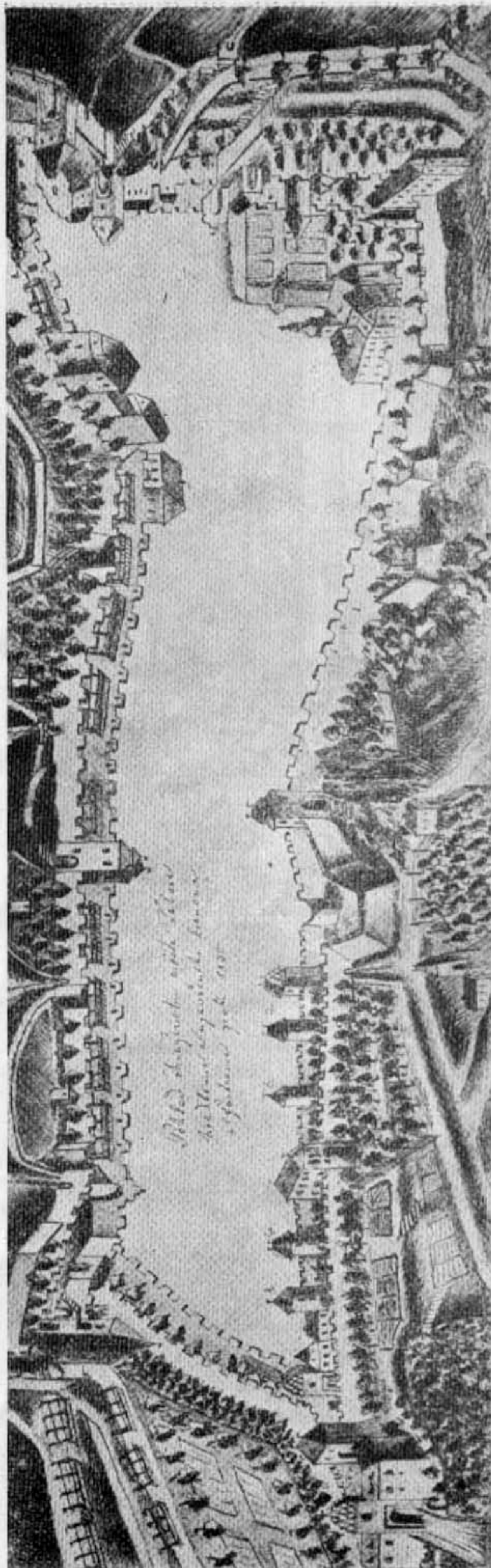
Na straně západní, jak ukazují starší kresby, zejména krásná kresba J. Novopackého v měst. museu tábořském z r. 1850, naznačoval existenci parkánu skalnatý stupeň v terénu, který probíhal na této straně rovnoběžně s venkovní zdí hradního paláce až do stavby nových pivovarských sklepů v r. 1865. O jeho existenci svědčí však také pokračování parkánové zdi mezi velkou věží a Bechyňskou branou, dosud zachované.

Podle průběhu parkánové zdi, přesně zachyceného starými stavebními parcelami, stávala tedy čtvrtá hradní věž v místech, kde křídlo pivovaru náhle vystupuje směrem k západu až k ulici Klokotské, přehrazené až do r. 1865 někdejší branou Klokotskou. Toto křídlo, přefasádované v 60.—70. letech minulého století, existovalo už na počátku 19. stol., ještě před stavbou sklepů na straně západní a je zachyceno na všech starších plánech hradu, pokud jsou zachovány. Je to však zároveň budova, o níž ze všech hradních budov víme nejméně. Vzhledem k tomu, že má číslo 127, jako ostatní hrad, patří k hradu odedávna. Její sklepy jsou dnes zasypané a tudíž nepřístupné. Místo bylo zastavěno už v polovině 17. stol., neboť na plánu města z r. 1648 je obrys tehdejší budovy — téměř shodný s dnešním — vyznačen při někdejší bráně Klokotské. Někdejší věž, o níž nepřímo svědčí linie parkánu, byla asi záhy zbořena, neboť už v r. 1533 byl parkán při ní (nynější čp. 126) zastavěn.

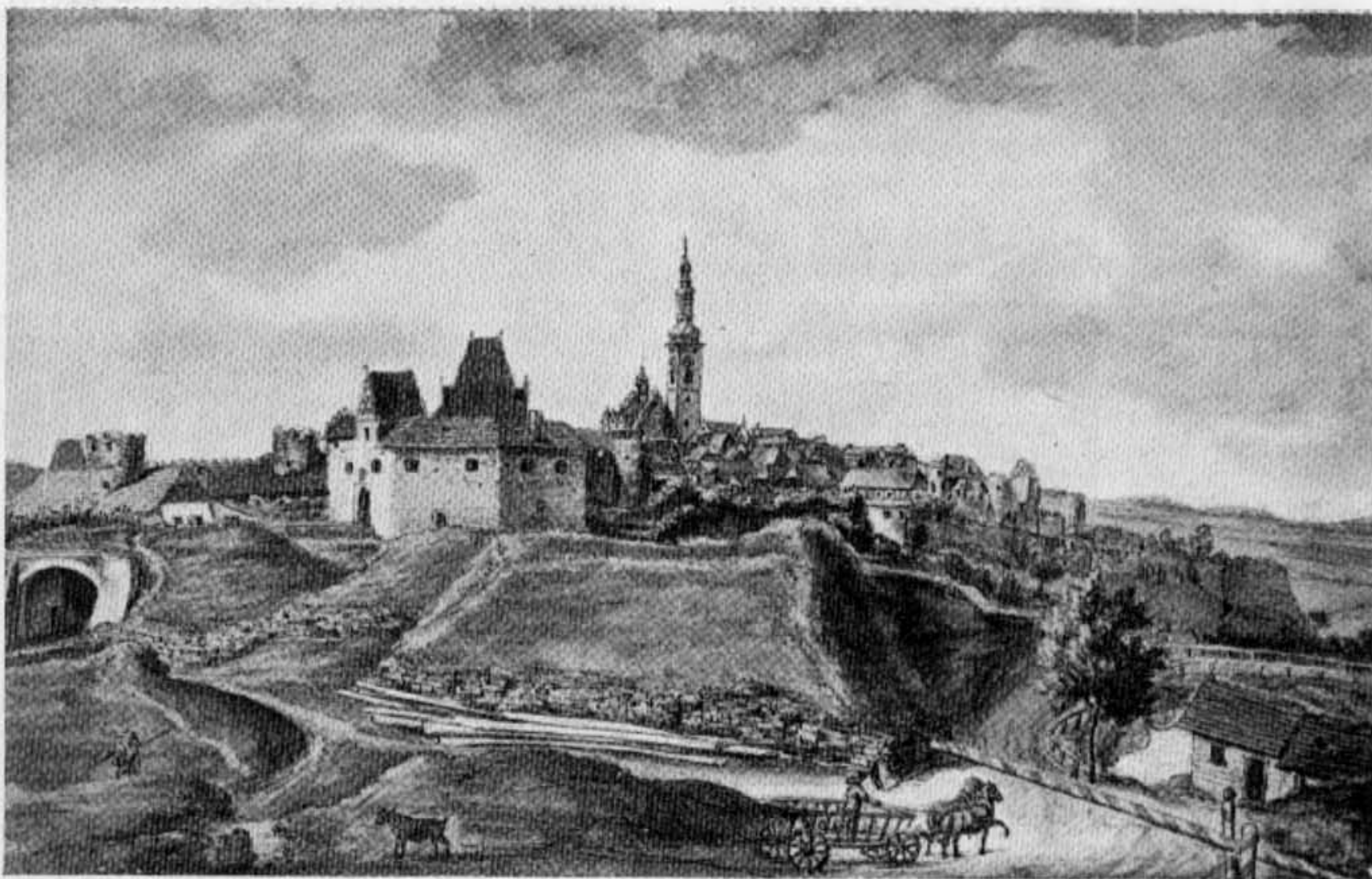
Z tohoto rozboru je tedy zřejmé, že hrad měl skutečně nejméně tři věže, existence čtvrté je z linie parkánu velmi pravděpodobná, i když nevíme, jak souvisela s ostatním hradem. Kromě těchto tří, resp. čtyř věží s velkou pravděpodobností okrouhlých, existovala ve východním křídle hradu ještě čtyřboká hranolová věž, zčásti vystupující z obrysové linie hradu na této straně. Je ještě částečně zachycena na plánu z r. 1883 (ATR), na němž stavitel J. Bursík navrhoval stavbu nové ohradní zdi pivovaru, která měla ohraničovat pozemek na t. zv. „Škarvánci“. (Plán č. II.)

Shrneme-li všechno, co o hradě víme, vidíme, že to byl hrad, který měl několik věží a že se tedy zcela vymykal běžnému typu českých a středoevropských hradů 13. stol. Svým typem, pokud jej dovedeme vůbec bezpečně určit, podobal se nejvíc francouzskému kastelu s několika věžemi v obvodní zdi, který se však u nás objevuje teprve na zlomu 13. a 14. století (Týřov, Konoπίště). Svým typem může tedy hrad patřit teprve století 14. a nikoliv století 13.

Uvážíme-li při jeho datování také architektonické zlomky, pokud je můžeme sledovat na kres-

OPEVNĚNÍ TÁBORA podle stavu r. 1830. Kresba perem, stínováno tužkou. Originál v majetku prof. E. Rabišky v Táboře. — УКРЕПЛЕНІЯ ТАБОРА по состоянию 1830 г. — LA FORTIFICATION DE TÁBOR CONFORMÉMENT À L'ÉTAT DE 1830.

TÁBOR NA POČÁTKU 19. STOLETÍ. Kolorovaná perokresba neznámého autora. Městské museum v Táboře. — T. TABOP B HAMAJIE XIX BEPA. — TÁBOR AU COMMENCEMENT DU 19. SIECLE.

bách anebo zachovaných zbytcích, pak se nám doba jeho vzniku promítne až do doby po pol. 14. stol. Svědčí o tom především okna někdejšího hradního paláce na straně klokotské (západní), jejichž tvar zachycuje jednak uvedená kresba J. Novopackého, jednak plán nových pivovarských sklepů na této straně z r. 1865, nalezený v pozůstalosti Thirových v městském museu v Táboře. Podle nich byla to okna čtyřhranná, obdélná, s vloženými vnitřními kříži, tedy typ oken, jaký se u nás objevuje po prvé na stavbě paláce pražského hradu po r. 1333, pak na Karlštejně a od r. asi 1340 také na jiných hradech a profáních stavbách vůbec. Toto datování doplňují také zbytky ostění těchto oken, provedená ze žuly a nalezená při úpravě pivovarského sklepa za výzkumu v r. 1952. Profil sestával z jednoduchého okosení s vysokou hranolovou trnoží, byl to tedy profil značně hmotnější a jednodušší než obvyklá profilace oken tábořských domů z první poloviny 15. stol., ačkoliv vysoká trnož svědčí o tom, že stavba paláce vznikla až v druhé polovině 14. stol.

Toto datování, ostatně velmi přibližné, poněvadž není dost materiálu pro jeho precisaci, potvrzují historické zprávy. Jak už bylo řečeno, po předpokládaném požáru Hradiště v r. 1268 mizí tato lokalita úplně z dějin a objevuje se v nich pod jménem Hradiště znovu teprve v r. 1370, kdy Oldřich z Ústí a jeho nedílný bratr Sezema, probošt v Týně n. Vlt., přijímá od synů svého zemře-

lého bratra Jana polovinu všeho zboží, někdy nedílného, k níž tehdy patřil i hrad Hradiště. Brzy nato v r. 1388 se připomíná také kaple sv. Filipa a Jakuba „prope castrum Hradyst sita“. Od této doby lze pak dějiny hradu sledovat až do r. 1420, kdy ho za pomoci jednoho z jeho majetníků dobyli husité. Tato kaple, jež hradní kaplí, jak se domníval K. Thir, nikdy nemohla být, protože ležela mimo hradní uzavření, tedy v poloze pro hradní kaple zcela neobvyklé, zdá se, že připouští dvojitou možnost. Buďto to byl ve skutečnosti farní kostel podhradského městečka, o jehož farní funkci však nic bližšího nevíme, anebo to byl od počátku pouze kostel hřbitovní, jakých se jmenovitě v pozdní době Karla IV. a za Václava IV. zakládalo hojně mimo městské ohrazení (Plzeň, Jindřichův Hradec, České Budějovice). V prvním případě by město mělo pravděpodobně podobu běžného rožmberského Latránu, t. j. dlouhé ulice na pobřeží řeky pod hradem, v druhém případě by ovšem o poloze města, k němuž patřil, nic bližšího nenapovídalo. Město by pak mohlo ležet nejspíš před hradem při dlouhé cestě, kudy dnes vede Kotnovská (Široká) ulice, jak už mnil Thir, a jeho opevnění se v tomto případě mohlo redukovat na jedinou bránu, uzavírající přístup do jeho jediné a hlavní ulice, jako tomu bylo na př. v případě t. zv. předměstí v Horšovském Týně.

Ať už bylo v této době nějaké osídlení dole pod hradem nebo před ním, jistě bylo zcela bezvý-

TÁBOR R. 1795. Kolorovaná litografie Janschy a Vostla, vyd. Artaria, Vídeň. Městské museum v Táboře. — ТАБОР 1795 ГОДА. — ТÁBOR EN 1795.

znamné, protože v současných zprávách není o něm nejmenší zmínky. V r. 1370, kdy se po prvé připomíná hrad, jmenuje se jako jeho příslušenství jedině „antiqua curia“, město Ústí a vesnice. Když v r. 1388 Ondřej, dědičný pán města Ústí, kanovník pražský a farář čáslavský zakládá u kaple sv. Filipa a Jakuba „prope castrum“ dva oltáře, jeden ke cti sv. Filipa a Jakuba, druhý na počest sv. Kateřiny a Doroty, zajišťuje jim jako důchod „theloneum in Usk“.

Jak vyplývá z těchto zpráv, nebylo v Hradišti důchodů, které by stály za zmínku. Jako jedině příslušenství hradu se uvádí jedině kaple sv. Filipa a Jakuba a dvorec, který K. Thir shodně s ostatními klade na místo dnešních domů čp. 123, 122 a 131 před hradem. K hradu snad patřil ještě jeden dvorec, který A. Sedláček hledá někde na východním konci města. Ve své práci o českých hradech uvádí A. Sedláček dvě zprávy, které vnášejí do této otázky zmatek a které je proto nutno podrobit revisi. K r. 1412 uvádí, že se zde opravovaly staré městské zdi, jež z města Hradiště zbyly a že počali v ohradě stavěti domky. V uvedeném díle Sedláček neuvádí pramen, z něhož tuto důležitou zprávu čerpal a ani podrobná prohlídka jeho písemné pozůstalosti ve Státním historickém ústavě v Praze nevnesla do ní světlo. Mezi jeho poznámkami byla k tomu roku nalezena pouze konfusní zpráva tohoto znění: „1412 město Hradiště zase ustanoveno jest, kteréžto jméno obdr-

žela hora Tábor za času císaře Zikmunda, a od něho výsadami a právy obdařeno.“ Místo pramene je na okraji listku poznámka: „V staré knize na počátku z roku . . .“ ostatek chybí. Druhá taková nejasná zpráva v témže Sedláčkově díle se týká r. 1419 a uvádí se v ní, že t. r. Oldřich z Ústí seděním na Hradišti postoupil kněžím a kaplanům svým za půjčku 50 kop plat povárné v městě (Starém Táboře) a za malým můstkem (přes potok kozský) i za velkým mostem (přes Lužnici). Jak bylo zjištěno v pozůstalosti Sedláčkově, týká se tato zpráva města Ústí, které se po založení Tábora někdy nazývalo Starým Tábořem a povárné podle ní věnoval Oldřich dominikánskému klášteru ústeckému. Jak se zdá, jedná se ve zprávě k r. 1412 asi o podobný omyl a zpráva se týká asi Sezimova Ústí či Starého Tábora a nikoli Tábora dnešního.

Pro původní podobu hradu ve 14. stol. je závažná ještě jedna okolnost a to je otázka, zda hrad byl průjezdný či zda měl jako převážná většina středověkých hradů jen jediný vchod. Všichni tři táborští badatelé svorně tvrdí, že hrad byl průjezdný, že mezi oběma zachovalými věžemi na jižní straně byla brána, již se do města před hradem vjíždělo od jihu, od Lužnice. K. Thir tuto zprávu podrobuje kritice (l. c. I. díl, str. 355 n.) a to zvláště vzhledem k nálezům, učiněným v r. 1895 při stavbě nového hvozdu. T. r., když se boural na této straně kus hradní zdi, přišlo se v zemi

HRADNÍ VĚŽ A BECHYŇSKÁ BRÁNA R. 1865. Podle fotografie Ignáce Šechta. Městské museum v Táboři. — БАШНИ ЗАМКА И БЕХИЛЬСКИЕ ВОРОТА 1865 г. — LA TOUR DU CHÂTEAU ET LA PORTE DE BECHYNÉ en 1865.

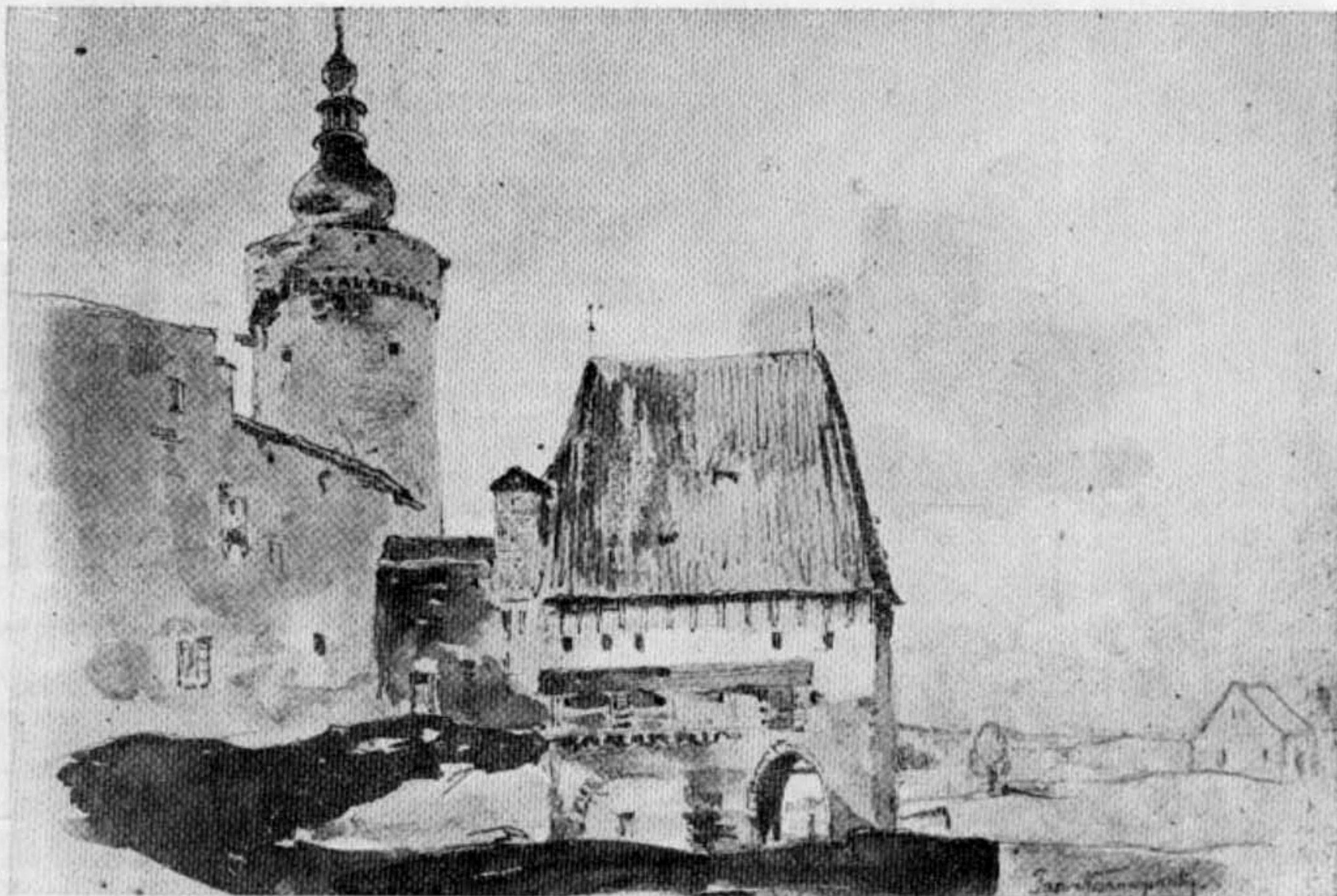
v hloubce asi 2 m a ve vzdálenosti asi 6 m od kotnovské věže na zbytky ostění nějaké velké brány, dávno už zbořené. Avšak, jak Thir uvádí, v obvodní zdi hradu mezi oběma věžemi nebyla zjištěna ani nejmenší stopa po nějakém otvoru. Patka domnělé brány naopak byla nalezena v zemi ještě na původním místě a to ve zdi, prý jen na hlínu vyzděné, která byla vzdálena 360 cm na sever od obvodní zdi hradu, tedy směrem do nádvoří. Thir, aby nemusil opustit ustálenou představu o průjezdnosti hradu, dal se svést k nevědeckému závěru, že totiž původní obvodní zdi hradu byla nalezená zeď vnitřní, 80 cm silná, a že zeď, spojující na jihu obě hradní věže je teprve dílem husitů. Při tom ovšem neuvažoval, jak asi mohly s touto zdí uvnitř hradu souviset obě hradní věže na jeho obvodu.

Z této zprávy jasně vyplývá, že v původní obvodní zdi hradu, spojující na jihu obě zachované věže, nebyl zjištěn v r. 1895 žádný původní otvor, což jasně svědčí o tom, že hrad průjezdný nikdy nebyl, jak je také docela přirozené a logické. Dva vstupy do hradu byly ve středověku považovány — a jistě právem — za tak velký nedostatek a tak značnou újmu na jeho bezpečnosti, že se vyskytovaly jen zcela výjimečně a to především u hradů, založených na místě starých hradišť (jako pražský hrad nebo Zvíkov), které svou rozlohou a svým vnitřním uspořádáním takové řešení přímo

vyžadovaly. Nic takového u hradu v Táboři však nebylo a vysunutí jeho hlavní věže, dosud stojícího Kotnova směrem k jihozápadu, přímo naznačuje, že už před stavbou obou Hradských bran šla podél západní strany hradu starší komunikace.

Dalším významným objevem, pro původní podobu hradu důležitým, který byl učiněn na konci 19. stol. při stavbě humna a o němž nás Thir podrobně v uvedeném svém díle zpravuje, je zjištění hradního příkopu před hradem na straně obrácené k hřbitovu. Byl vzdálen od okružní zdi hradu 2 sáhy, t. j. asi 3,80 m, nahoře byl široký 12 m, hluboký byl 7 m. Jeho stěny, vytesané ve skále, směřovaly šikmo dolů, takže příkop byl na dně užší než nahoře.

Ze všech těchto údajů vyplývá tedy přibližná rekonstrukce hradu, tak, jak je vyznačena na plánu č. II. Hrad měl podle ní asi 5 věží, z nichž čtyři byly pravděpodobně okrouhlé, pátá na východní straně byla hranatá. Na straně severní a jižní byl hrad oddělen od ostatní šíje hlubokými příkopy, z nichž příkop severní, obrácený k pozdějšímu městu, byl patrně vyzděný, druhý na straně jižní byl vytesaný do skály. Před severním příkopem ve vzdálenosti asi 4 m byla zjištěna při stavbě domu čp. 128 pod domem na rozhraní domku a dvorečku silná zeď, „táhnoucí se směrem od ulice Klokotské napříč cesty k pivovaru“. K. Thir ji považuje za zeď předhradi, které podle

HRADNÍ VĚŽ A BECHYŇSKÁ BRÁNA v pol. 19. století. Akvarel Jana Novopackého z r. 1859. Městské museum v Táboře. — БАШНЯ ЗАМКА И БЕХИŇСКІЕ ВОРОТА В ПОЛОВІНІЕ XIX ВѢКА. — LA TOUR DU CHÂTEAU ET LA PORTE DE BECHYNÉ au milieu du 19. siècle.

historických zpráv na této straně hradu existovalo. Šířka 4 m, je však na předhradí příliš malá, ale jak vyplývá z historických zpráv v díle Thirových uvedených, patřil pozemek mezi zdi a příkopem původně k hradu a v názvech parcel se tato tradice udržela ještě v 16. stol. (I. c. díl I. str. 357 n.).

Pro eventuální výkop zbořených částí hradu, který je v některých částech — jak ukazuje plán č. II — dobře možný, je důležité stanovit, kdy byly asi jednotlivé věže hradu zbořeny. O věži na straně jihovýchodní tvrdí K. Thir, že byla zbořena při stavbě původní varny a spilky, tedy na počátku 17. stol. Avšak v ATR je pod čp. 127 uložen plán arch. J. Ješe z r. 1909 na východní průčelí někdejší varny z r. 1612 (dnešního humna při torse jihovýchodní hradní věže), na němž je poznamenáno, že renesanční štít na plánu nakreslený a pak také provedený, se objevil po odbourání východního křídla hradu. O renesančním původu budovy svědčí také nejstarší fotografie hradu, podle níž měla tato budova na celém jižním průčelí psaničkové sgrafito. Štít dosud stojí a lze ho datovat asi do r. 1560. Podle této zprávy by ovšem k zboření věže došlo už v 16. stol. a to pravděpodobně asi v jeho druhé polovině.

Hranolová věž na straně východní existovala patrně alespoň ve sklepech až do konce 19. stol.,

jak nasvědčuje už uvedený plán z ATR z r. 1883. Horní její část byla snesena patrně už v 16. nebo v 17. stol., neboť už na plánu z r. 1648 se jeví tato věž jen jako výstupek v hradební zdi. Při stavbě městského opevnění v první polovině 15. stol. se s ní však ještě počítalo, neboť městská hradební zeď i zeď parkánová se před ní zřetelně uhybají, čímž vzniká v tomto místě před hradem otevřený kout (plán č. IX a plán č. I). To ovšem znamená, že celé východní křídlo hradu bylo pro účely pivovaru přestavěno jistě už před polovinou 17. stol. V r. 1663 byla v tomto křídle, které podle domněnky Thirovy sloužilo dříve za stáje, zřízena spilka. Sýpky se na hradě připomínají už v druhé polovině 16. stol. (K. Thir, I. c. I. str. 354), je však neskutně těžké je lokalizovat. V obecních počtech ze 17. stol. se mluví o obecních sýpkách vedle přední Hradské brány (t. j. Bechyňské). V r. 1687 vyhořely a v r. 1699 byly postaveny nové. Podle nedatovaného plánu (nalezeného v ATR), mělo být toto křídlo ještě v 60tých až 70tých letech 19. stol. adaptováno a rozšířeno pro projektovanou vinopalnu. Pro naše účely měl nález tohoto plánu mimořádný význam, protože byl dobře zaměřen a umožnil nám přesnou rekonstrukci celého křídla. Jak je z plánu patrné, je domněnka Thirova, že tato část hradu byla pro účely hospodářské adaptována už v první polovině 16. stol., patrně správně. Silná dvorní zeď celého křídla

MALÁ FORTNA NA JIŽNÍ STRANĚ MĚSTA. Akvarel F. Bučka, Městské museum v Táboře. — МАЛЫЕ БОРТА ЮЖНОГО СТОРОНЫ ГОРОДА. — LA POTERNE AU SUD DE LA VILLE.

svědčí o stáří celé budovy. Vnitřní dělení je ovšem teprve ze 17. a 18. stol. V prvním patře jsou zčásti zachycena i malá okénka někdejší sýpky nad stájem, jež podle plánu měla být při adaptaci 1. patra zrušena a zazděna. (Plán č. III a IV.)

Těsně k této budově přiléhala patrně třetí námi předpokládaná hradní věž. Byla zbořena už před 17. stol., protože není zachycena ani na jednom ze starých pohledů na město, ani ve starých plánech města. Existovala však patrně ještě v r. 1442, kdy se po prvé v gruntovní knize tábořské mluví o šatlavě, „jakož v ní mučí“. Jak uvádí Thir (l. c. I. díl, str. 360), hned potom se mluví o věži, kdež sedí vězňové. Thir tuto zmínku vztahuje na dosud stojící věž při Bechyňské bráně, což se však vzhledem k její odlehlosti od šatlavy zdá velmi nepravděpodobné. Mnohem přirozenější je výklad, že se tato zmínka vztahovala na tehdy ještě stojící věž při vstupu do hradu. Při stavbě nové šatlavy na poč. 16. stol. byla patrně věž zbořena a šatlava zaujala také část jejího místa.

O čtvrté věži nelze říci nic určitého, protože nám chybí úplně prameny, ať už písemné nebo kreslené. Protože už v. 1533 byl parkán vedle ní zastavěn domem (dnes čp. 126), je zřejmé, že už tenkrát nestála.

Ze všech těchto zpráv a poznatků vyplývá, že gotický hrad vzal pravděpodobně za své za velkého požáru v r. 1532, kdy celá přilehlá čtvrť na sever od hradu lehla popelem. Na místě dnešní synagogy (čp. 181) a přilehlých pivovarských budov stávalo v 16. stol. celkem deset domů, z nichž většina se ještě dlouho po požáru vzpomíná jako spáleniště. (K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské II., str. 448). Západní část hradu, k níž domy

nepřiléhaly, zůstala asi alespoň částečně ušetřena (na Kotnovské věži a Bechyňské bráně a snad i na bráně Klokotské shořela při této příležitosti hrázděná podsebití a nebyla už obnovena. Hrad byl pak asi přestavěn na sýpky a stáje a to nejen jeho východní, ale i západní část. V r. 1681 chtěli purkmistr a rada města Táboře koupit ještě část domu čp. 126 na obecní sýpky.

Po požáru byly asi dvě severní věže zbořeny úplně a věž jihovýchodní až na malý zbytek sнесena. Parkány a příkopy na straně obrácené k městu byly pak zastavěny.

Před hradem, v místech nynějších domů čp. 131, 122 a 123 stával podle Thira poplužní dvůr, patřící k hradu.

Jak je patrné z rozboru hradu, nebyly ani v zachovaných jeho částech, ani v těch, jež jsou zachyceny v starších plánech, zjištěny stopy staveb starších než z druhé poloviny 14. stol.

Avšak ani v městském opevnění nebyly zjištěny části starší než z první poloviny 15. stol. Naopak, provedený průzkum jasně svědčí o tom, že bylo postaveno až na některé malé pozdější změny celé poměrně v krátké době, protože se jeví jako jednotný, slohově i myšlenkově zcela jasný a jednotný útvar.

K. Thir se ve své práci „Hradiště hory Tábor jako pevnost“ domníval, že snad nějaké starší opevnění existovalo na jižní straně města na okraji svahu nad řekou Lužnicí. Opíral se při tom o existenci t. zv. „Staré brány nebo Staré fortny“, která se připomíná v r. 1436 a 1442. Domníval se, že staré město tvořilo jakési úzké a dlouhé předhradí před hradem, jehož osou byla nynější Široká ulice a že se do něho vcházelo zmíněnou Starou branou nebo Starou fortnou, kterou klade na prostranství před nynějším čp. 200, mezi čp. 199 a 216.

Do dnešní doby se z opevnění na této straně města nezachovalo téměř nic. Padlo celé za obět nové obchvatné komunikaci už na konci 19. stol. Není tedy možno tuto domněnku ani vyvrátit ani objektivně podepřít. Avšak při pohledu na plán města a zejména, uvědomíme-li si charakter terénu celého městiště, nevypadá tato domněnka příliš pravděpodobně. Pro řádně opevněné sídliště by to byla poloha nanejvýš nešikovná a přímo neobratná, protože by v ničem nevyužívala možností, daných terénem. Bylo by totiž nutno stavět opevnění po celé délce od hradu až k místu někdejší Staré fortny a to po obou stranách městiště, přičemž by jeho severní bok byl velmi snadno přístupný, ohrožitelný. Jak už bylo výše uvedeno, „město“ v těchto místech by se pravděpodobně omezovalo na zastavění, seskupené podél hlavní cesty k hradu a v tom případě by k jeho opevnění stačila jako v jiných sídlištích toho druhu jen jediná brána, uzavírací vstup.

Nespornou existenci Staré brány či fortny, vystřídané už od r. 1433 Novou branou, lze však vyloužit a odůvodnit také jinak. Výklad poskytuje sama historie. Brzy po obsazení hory Hradiště, hned v červnu 1420, tedy čtvrt roku potom, co husité obsadili městiště, přitřhl k novému Táboře pan Oldřich z Rožmberka. Zaútočil na město na straně východní, v úzké soutěsce mezi údolím řeky Lužnice a potoka Tismenice, přezvaného tehdy na Jordán. Byla to zřejmě jediná schůdná cesta

k nově osazovanému městu, neboť druhý přístup se dal z hradu dobře ochránit. Jak praví historie, neměl dosti vojska, aby obklíčil celé městiště, takže husité měli po celý čas obležení volný kontakt s okolím a nakonec pana Oldřicha sami v soutěsce úzké šíje obklíčili a tak sevřeli, že se jen ztěží zachránil útekem.

Jak vidět z této příhody, poloha městiště při tehdejších komunikacích a početnosti rytířských vojsk vylučovala úplné obklíčení města, přístupného jedině na obou úzkých koncích, t. j. při hradě na straně jihozápadní a po hřebeni na straně východní. Ostatní dvě strany se svými strmými a skalnatými stráněmi byly prakticky nepřístupné. Stačilo tedy, aby noví obyvatelé městiště na hoře obsadili hrad a přehradili nějakým, byť i provisorním opevněním šíji na straně východní a mohli se za těmito dvěma bariérami klidně odvádět výstavbu města a stavbu opevnění. Lze tedy předpokládat, že husité si této možnosti byli vědomi a že ještě před systematickým vybudováním hradeb přehradili východní převlaku mezi oběma údolními provisorním opevněním s branou. Když pak dostavěli nové opevnění a postavili na východě novou bránu, staré opevnění pozbylo významu, bylo odstraněno a jeho památka se uchovávala jen ve jméně někdejší brány.

Nové hradby byly postaveny na samém okraji hory a to jednoduchou úpravou terénu. Jeho okrajový šikmý svah byl skopán ve dva stupně, jejichž okraje pak zaujaly městské zdi a to tak, že na okraj horního stupně postavili vnitřní hradební zeď a na okraj stupně nižšího zeď parkánovou. Obě byly vyzděny z místního tmavého dioritu. Vnitřní městská zeď byla přibližně 2 m silná, tedy o něco víc než 1 vídeňský sáh (1 vídeňský sáh = 1.89648 m), výška její až k hradebnímu ochozu činila podle zaměření z r. 1826 na východní straně města, u bašty dnešní čp. 253 4,15 m, podle zaměření při baště čp. 236 z téhož roku 4,65 m. Správnější je asi výška 415 cm, protože bašta čp. 253 měla tehdy ještě zachované původní dveře na hradební ochoz. Dnes se do výšky původního ochozu hradební zeď zachovala jedině na západní straně, za domem čp. 80 v Růžové ulici. Všude jinde je hradební zeď snesena až do úrovně terénu, jen na několika málo místech lze ji ještě zjistit nad povrchem terénu na severozápadním a jižním okraji města (na př. u čp. 341, 340, 337 a 186). Většinou ji tedy lze sledovat jen ve sklepech domů, k ní přistavěných a na východní straně, kde byla úplně stržena, při dosud stojících věžích (čp. 254 a 253).

Na straně severozápadní a východní byla hradební zeď zpevněna věžemi, rozestavenými v různých vzdálenostech podle potřeby (délka kurtiny se pohybuje od 25—30 m na straně východní až k 50 i 70 m na straně severní a severozápadní). Z délky kurtin je zřejmé, že na východní straně stály věže proti obvyklému průměru 15. stol. který činí 50—70 m, hustěji vedle sebe a že tedy si Táboři důležitosti tohoto bodu opevnění byli už od počátku dobře vědomi.

Hradební věže byly půlválcové, na vnitřní straně s hradební zdí lícovaly, na venek předstupovaly před její líc asi o 4,3 m. Vnější průměr věží činil 7,5 m. Je pozoruhodné, že tyto základní

REZNICKÁ BAŠTA podle kresby M. Bílého. Městské museum v Táboře. — МЯСНИЦЕГРНИ БАШТОИ. — LE BASTION DES BOUCHERS.

rozměry byly zjištěny s nepatrnými odchylkami ve všech částech městského opevnění a to jak u věže na straně západní (v zahradě někdejšího kláštera augustiniánů a u bašty s ní sousedící za krajským soudem), tak na straně severní (u zbořené dnes bašty v čp. 338, kde rozměry bylo možno přesně zjistit zaměřením zbylých jizev v hradební zdi) tak i na straně východní (na př. u bašty za domem čp. 254 a čp. 236). Jedinou zjistitelnou výjimkou je dosud stojící věž na východní straně opevnění, dnešní čp. 253, která je o něco širší (9,85 m), hloubka její — měřena od zevního líce hradební zdi — je však stejná jako u ostatních t. j. asi 4,3 m. Není tedy důvodu domnívat se, že by tato věž byla později, po napuštění jordánského rybníka přestavěna nebo znovu postavena jak se domnívá Thir (Hradiště hory Tábor str. 30). Klíčovou střílnu dostala věž při úpravě této části hradeb na konci 15. stol.

Přestavba tato se však týkala jedině opevnění parkánu, jak ještě uvidíme. V této době totiž se vnitřní hradební zdi v základě už obyčejně nepřestavovaly, protože mnohem větší důležitost mělo předem nastavené opevnění parkánu, jemuž se proto i jinde v této době pokročilé dělostřelby věnovala velká pozornost. Je to patrné zejména z toho, že opevnění parkánů, pokud jsou dosud zachovaná, jsou většinou právě z doby pozdně gotické, tedy z konce 15. až zač. 16. stol. (Kouřim, Cheb, Bělá p. Bezdězem, Prachatice, Litoměřice, Znojmo atd.)

PRAŽSKÁ BRÁNA OD VÝCHODNÍ STRANY. Fotografie Ignáce Šechtla v Táboře z r. 1884. — ПРАЖСКИЕ ВОРОТА С ВОСТОЧНОЙ СТОРОНЫ. — LA PORTE DE PRAGUE DU CÔTÉ EST.

Jinou odchylkou od tohoto typu byla věž na východní straně města, v místech, kde dnes stojí městské divadlo a s ním sousedící Tylovův dům (čp. 218). Ve sklepě Tylova domu stojí dosud zbytek hradební věže (viz plán č. V, obr. 3), který nazna-

čuje, že věž byla před líc hradební zdi mnohem víc vyložena než obvyklé 4,3 m. Avšak doplníme-li zachovaný zbytek na plný kruh, dostaneme zase průměr 7,5 m, tedy tolik jako u ostatních věží. Bohužel právě v těchto místech zmizela už hra-

PRAŽSKÁ BRÁNA, ZÁPADNÍ STRANA. Fotografie Ignáce Šechlla v Táboře z r. 1884. — ПРАЖСКИЕ ВОРОТА, ЗАПАДНАЯ СТОРОНА. — LA PORTE DE PRAGUE, DU CÔTÉ OUEST.

dební zed' úplně, takže nemůžeme bezpečně a přesně určit její polohu a tím ani vyložení věže. V ATR je pod čp. 218 uložen plán Tylova domu z r. 1937 a to stav před moderní přestavbou, v němž je na konci domu směrem k řece zakreslen

ještě kus staré hradební zdi 190 cm tlusté, který však má jiný směr než dnešní průčelí Tylova domu (plán č. V, obr. 3). Bohužel neznáme její další průběh. Jak se zdá, vznikla asi tato odchylná forma věže tak, že při stavbě sklepa v Tylově

domě byla stará hradební zeď zbořena a ponechán jen zbytek věže, který byl po odstranění k ní přiléhající zdi uměle přitesán do kruhu. Avšak o něco víc než ostatní věže předstupovala tato věž i s ní sousedící věž na straně k Reznické baště přece. Dosvědčuje to velmi přesná kresba Tábora z poč. 19. stol., z níž je zřejmé, že obě věže měly tvar téměř tří čtvrtin válců a ne jen půlválců jako ostatní. Jejich vyložení ani jejich tvar nemáme však tak přesně doložen, abychom z toho mohli vyvozovat nějaké důsledky. Shodný průměr s ostatními věžemi zdá se nasvědčovat tomu, že obě věže byly součástí husitského opevnění.

Pokud se týče výšky věží, jejich vnitřního prostoru a výstavby, jsme odkázáni už jen na staré zprávy a pohledy. Ani jedna z dosud existujících věží nemá dnes už svoji původní podobu a tvar, takže není možno brát potřebné údaje v tomto směru ze skutečnosti. Pro prostorovou rekonstrukci věží mají největší cenu některé údaje a měření z poč. minulého století, otištěné Thirem v jeho díle „Staré domy a rodiny tábořské“ a pak zejména Willenbergův neoznačený pohled na Tábor od strany severní z doby kolem r. 1600. Holiarův pohled na město z r. 1621 je v tomto ohledu příliš schematický, takže není možno se o něj dost bezpečně opřít.

Na začátku minulého století byly ještě poměrně dobře zachovány dvě věže vnitřní hradební zdi na východní straně města a to věž při dnešním čp. 236 a dnešní čp. 253. V roce 1824 tábořská obec obě věže prodávala do věčného nájmu a při té příležitosti byly obě změřeny. Nejúplnější je popis a zaměření věže čp. 253. Věž měla tehdy 4 patra (t. j. podlaží), počítáno od úrovně města. O spodku věže, který sahal do parkánu, se v popise nemluví. Výška pater činila 2 m (1 sáh 6 palců), celková výška věže až ke střeše 4 sáhy, 2 stopy, tedy téměř 8,20 m. Ve výši podlahy třetího patra (podlaží) byly tehdy ještě zachovány původní dveře na hradební ochoz (byly tedy ve výši 6,15 m nad úrovní ulice). Tloušťka zdi činila až do výšky 1. patra 3 stopy, t. j. 94,8 cm, v horních dvou patrech už jen dvě stopy, t. j. 63,2 cm (1 stopa = 0,316 cm). Na vnitřní straně byla věž až do výše 1. patra uzavřena zdí, v ostatních patrech byla do ulice otevřená. Jednotlivá patra spojovalo tehdy točité dřevěné schodiště a v každém patře byla okénka. (Thir, l. c. II, str. 592). Bašta je velmi věrně nakreslena na obraze města z poč. 19. stol. Obraz je tak přesný, že je v baště nakreslen i v popise zmíněný portálek na hradební ochoz, který byl podle této kresby hrotitý.

O něco kusejší je popis druhé věže na východní straně města, při dnešním čp. 236. Při prodeji v r. 1824 měla uvnitř průměr 2 a půl sáhu, t. j. 4 m, tloušťka zdiva v přízemí činila 4 stopy, t. j. 1,20 m. Výška patra měřila jako u věže předchozí přibližně 2 m (7 stop, t. j. 2,21 m). V 1. patře tloušťka zdi byla už jen 3 stopy, t. j. 94,8 cm, v 2. patře byla zeď dvě stopy silná, t. j. 63,2 cm. Věž měla v době měření už jen 3 patra (podlaží), celková výška byla 6,63 m.

Z obou zpráv můžeme přibližně rekonstruovat prostorovou podobu věží. Věže byly v dolní části, sahající do úrovně parkánu, plně, zasypané zemí. Protože rovina parkánu byla průměrně asi o 3 až

3,5 m níž než úroveň města, měla tato plná pata věží rovněž výšku 3—3,5 m. V tomto spodním patře byla obvodní zeď věže podle zachovaných stop (zejména u zbořené věže při čp. 338) tlustá 2 m. Nad touto plnou patou měly věže přízemí a 3 patra o přibližné výšce 2 m. Tloušťky zdiva směrem vzhůru ubývalo. Zatím co v přízemí byla zeď silná asi 120 cm, v 1. patře měřila její tloušťka už jen 95 cm, v 2. patře pak jen 63 cm. Jednotlivá patra měla nepochybně ploché trámové stropy a byla navzájem spojena žebříky.

Z 3. patra věží vedly dveře na hradební ochoz kurtin, věže tedy zprostředkovaly spojení s ochozem a při městské hradební zdi nebylo proto zapotřebí stavět zvlášť výstupní schodiště.

Zda byly věže na vnitřní straně otevřené nebo uzavřené zdí, nelze s naprostou jistotou říci. Věž, jež má dnes čp. 253, byla uzavřena zdí jen do výše podlahy 1. patra. Věž při domě čp. 236 byla podle zprávy z r. 1824 uvnitř odedávna zasypaná, zdá se tedy, že byla rovněž alespoň v přízemní části uzavřená. Věže však sloužily už od 16. stol. jako skladiště (Thir, Hradiště hory Tábor, str. 31), bývalo v nich ukládáno na př. obilí, takže je bylo nutno na vnitřní straně uzavřít. Kromě toho majitelé domků při hradbách skládali do nich odpadky a hnůj (Thir, tamtéž str. 30), takže obec, aby tomu zabránila, dávala je na vnitřní straně uzavřít aspoň ve spodní části zdi. Podle všech současných analogií a také podle zachovaných zpráv, které mluví o dodatečném uzavírání a zasypávání vnitřních prostor věží, můžeme soudit s největší pravděpodobností, že původně byly vesměs na vnitřní straně otevřené (tak jako u Nymburka, N. Města n. Met. a jiných, zejména pozdně gotických opevnění). Uzavírací zdi na vnitřní straně, pokud se o nich ve zprávách mluví, byly vesměs postaveny dodatečně.

Potvrzuje to i velmi časná zpráva o věži za domem čp. 334 z r. 1582. Podle ní věž tvořila v hradební zdi před ohněm v r. 1559 „toliko místo prázdné okrouhlé“ a teprve po ohni byla přestavěna, když si bednář Jiljí Kramařík v její horní části zřídil obydlí (Thir, Staré domy a rodiny tábořské II, str. 787).

O tom, jak vypadaly věže ve své horní části a jak byly ukončeny, zpravují nás stará vyobrazení Tábora a to zejména neoznačený pohled Willenbergův. Podle něj a také ostatních starších pohledů na město měly věže nad 3. patrem, které máme zachyceno v popisech z poč. 19. stol., ještě o něco vyložené, ven vysazené patro s cimbuřím, na němž spočívala vysoká stanová střecha. Vzhledem k tomu, že poslední patro mělo cimbuří, jak shodně dosvědčují všechny staré pohledy na město, nemohlo být postaveno z hrázděného zdiva ani ze dřeva, ale tak jako zdi ostatních pater, z kamene. Protože se nikde v okolí věží nenašly spadlé konsoly a nikde ve zprávách se o nich nemluví, sedělo asi poslední patro na kamenném prstenci římsy, tak jako je tomu na př. ještě dnes u válcové věže na hradě Kostí, na hradě Helfenburku u Písku nebo na hranolové věži hradu Helfenburku u Úštěku (vesměs z druhé poloviny 14. stol.). Krytina vysokých stanových krovů věží byla původně patrně prejzová, neboť r. 1687 žádají augustiniáni v Táboře magistrát, aby směli

PALACKÉHO TRÍDA S PRAŽSKOU BRANOU. Fotografie Ignáce Šechtla v Táboře z r. 1884. — ИСТОРИК ПАЛАЦКЕГО И ПРАЖСКОГО ВОРОТА. — RUE PALACKÝ AVEC LA PORTE DE PRAGUE.

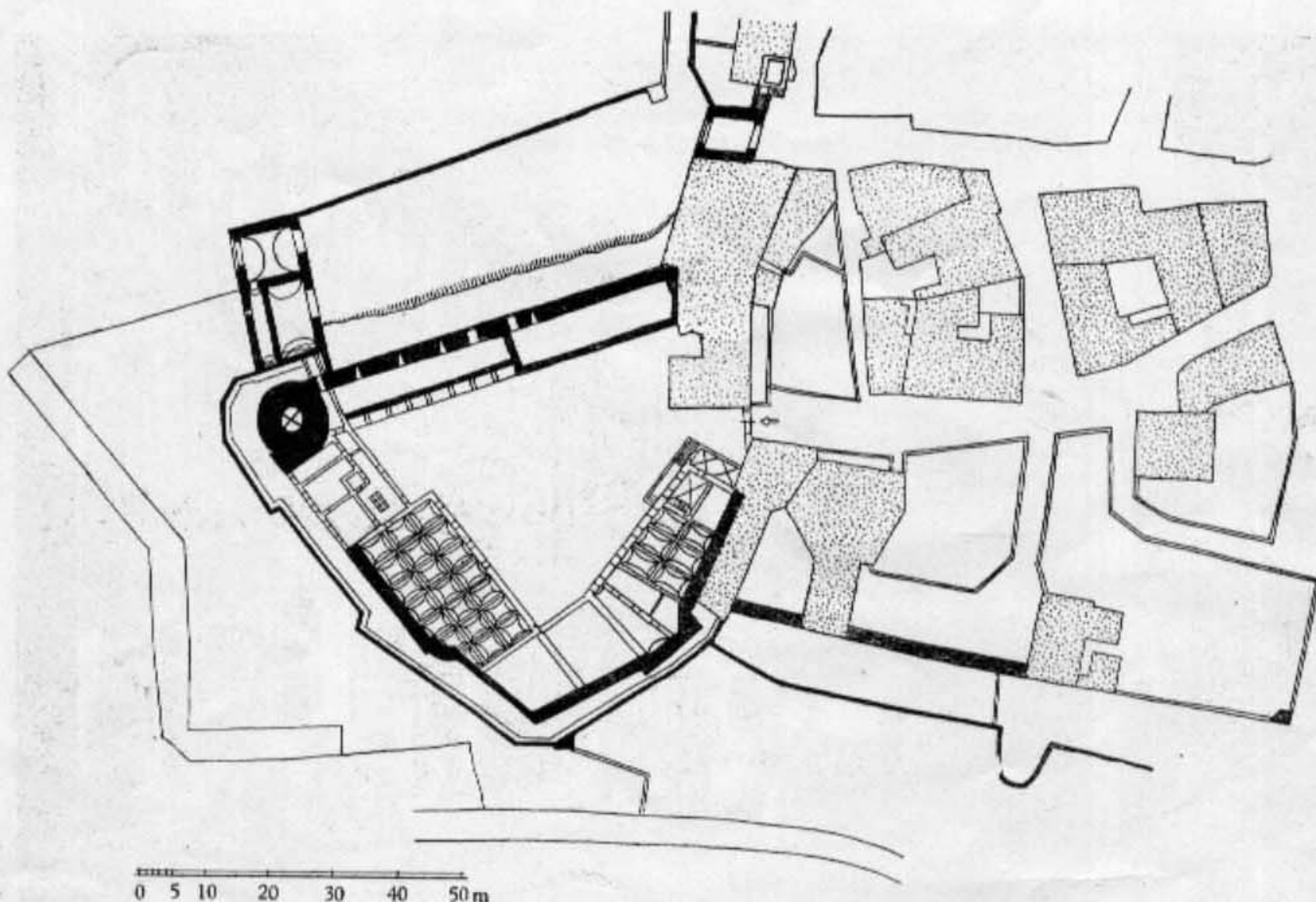
snést háky (prejzdy) s městské věže za klášterem a nahradit je šindelem.

Počítáme-li, že výška posledního povysazeného patra věží činila přibližně 180—200 cm, byly věže vysoké asi 10—11 m. Výška krovu mohla měřit 6—8 m, neboť stany střech byly podle obrazu Willenbergova velmi strmé a vysoké. Hradební zeď měřila až k podlaze ochozu 415—465 cm, na vnější straně měl ochoz cimbuří, jak shodně potvrzují staré pohledy na město. Výška cimbuří činila asi 180 cm, takže celková výška hradební zdi od úrovně města byla asi 6 m. Věže ji tedy svou vyzděnou částí převyšovaly přibližně o 4 až 5 m.

O střílnách ve věžích a jejich tvaru nevíme nic bezpečného. Zcela jistě byly ve 3. patře a to tři: jedna uprostřed a dvě po bocích (kresba Willenbergova a rytina Hollarova). Pravděpodobně byly i v 2. patře, jak se zdá podle rytiny Wernerovy z r. 1730. Na této rytině jsou nakresleny střílny také v hradební zdi a to tak, jako by byly pod cimbuřím. Ve skutečnosti byly asi v zubech cimbuří, tak jako na př. na výše zmíněném hradě Helfenburku u Úštěku.

Celé zařízení i výstavba vnitřní hradební zdi městské i s věžemi navazuje přímo na tradici

14. stol., na dobu Karla IV. a Václava IV. Věže jsou stále ještě značně vyšší než hradební zeď, jsou na vnitřní straně otevřené a mají římsovitě vyložené poslední patro, jako některé hrady z druhé poloviny 14. stol. (Kost, Helfenburk u Úštěku). Archaickým prvkem je také cimbuří se střílnou v ozubí, obvyklé dokonce už od 13. stol. (Kouřim, Bezděz). V jejich výstavbě tedy není moc nového, co by nějak vybočovalo z obvyklé tradice. Překvapují jedině tím, jak systematicky a jednotně byly postaveny. Pevný řád a jednotnost jejich výstavby svědčí jasně o tom, že stavba hradeb nebyla věcí nahodilou, že se nestavělo narychlo a bez plánu, ale naopak systematicky a podle přesně promyšlené a jasné koncepce. V jejich stavbě není také nejmenší stopy po nějaké improvizaci, po změně plánu a pod., která by nasvědčovala, že se začalo stavět bez plánu a že teprve během stavby se postupně krystalisovala myšlenka, jak mají být hradby postaveny. Jestliže v některých částech vnitřního hradebního okruhu není vůbec věží, pak to není proto, že by se výstavba hradeb dodatečně zjednodušovala, ale proto, že na některých částech města, jako na př. na str. jižní a západní chránila příroda město tak dobře, že zde věží nebylo ani zapotřebí.

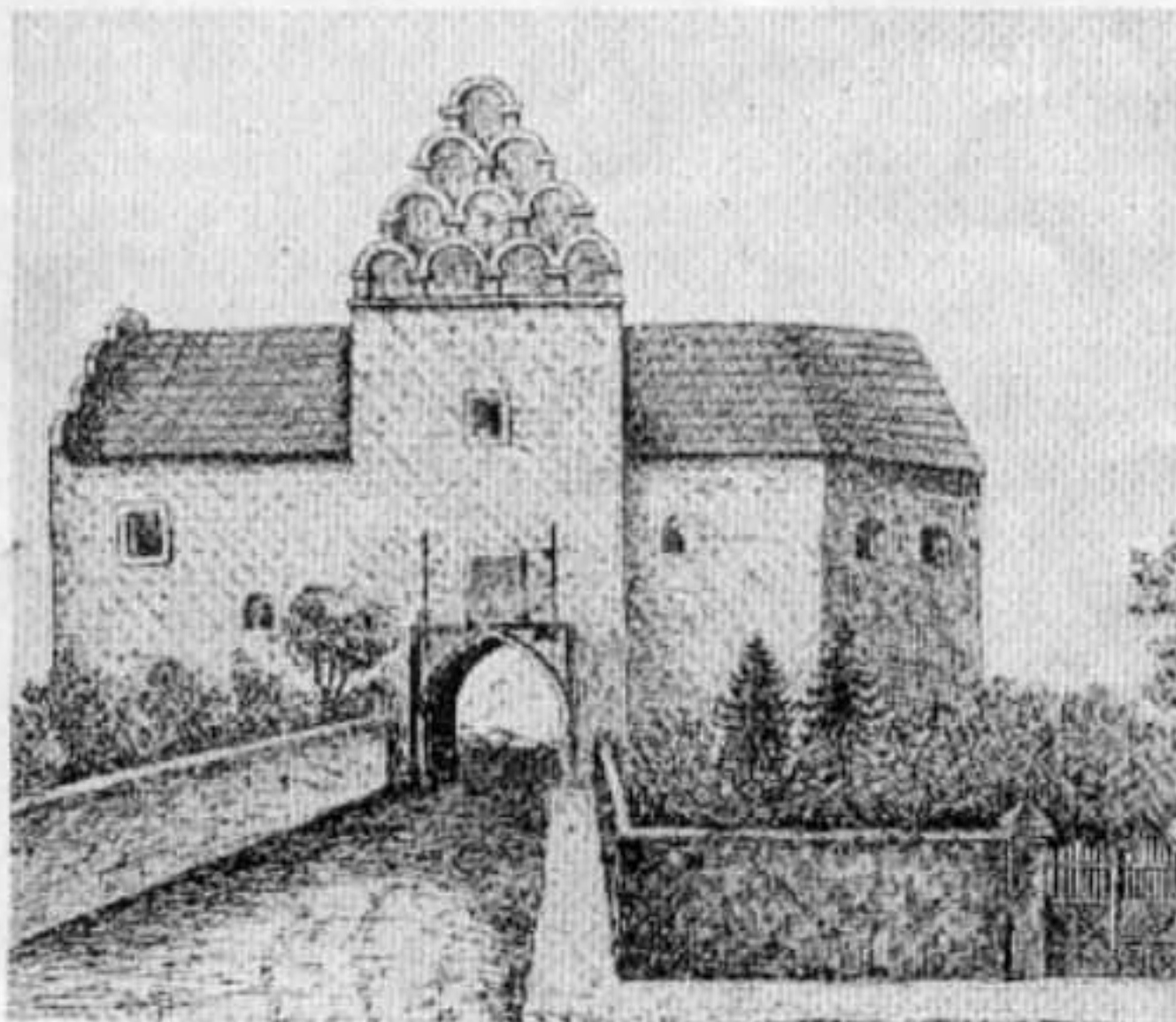

Plán č. I. TÁBOR, HRAD, stav kolem r. 1850 (sestaveno na základě starších plánů z ATR). — План № 1. ТАБОР, ЗАМОК по состоянию приблизительно 1850 г. — Pl. I. TÁBOR, CHÂTEAU, état environ 1850.

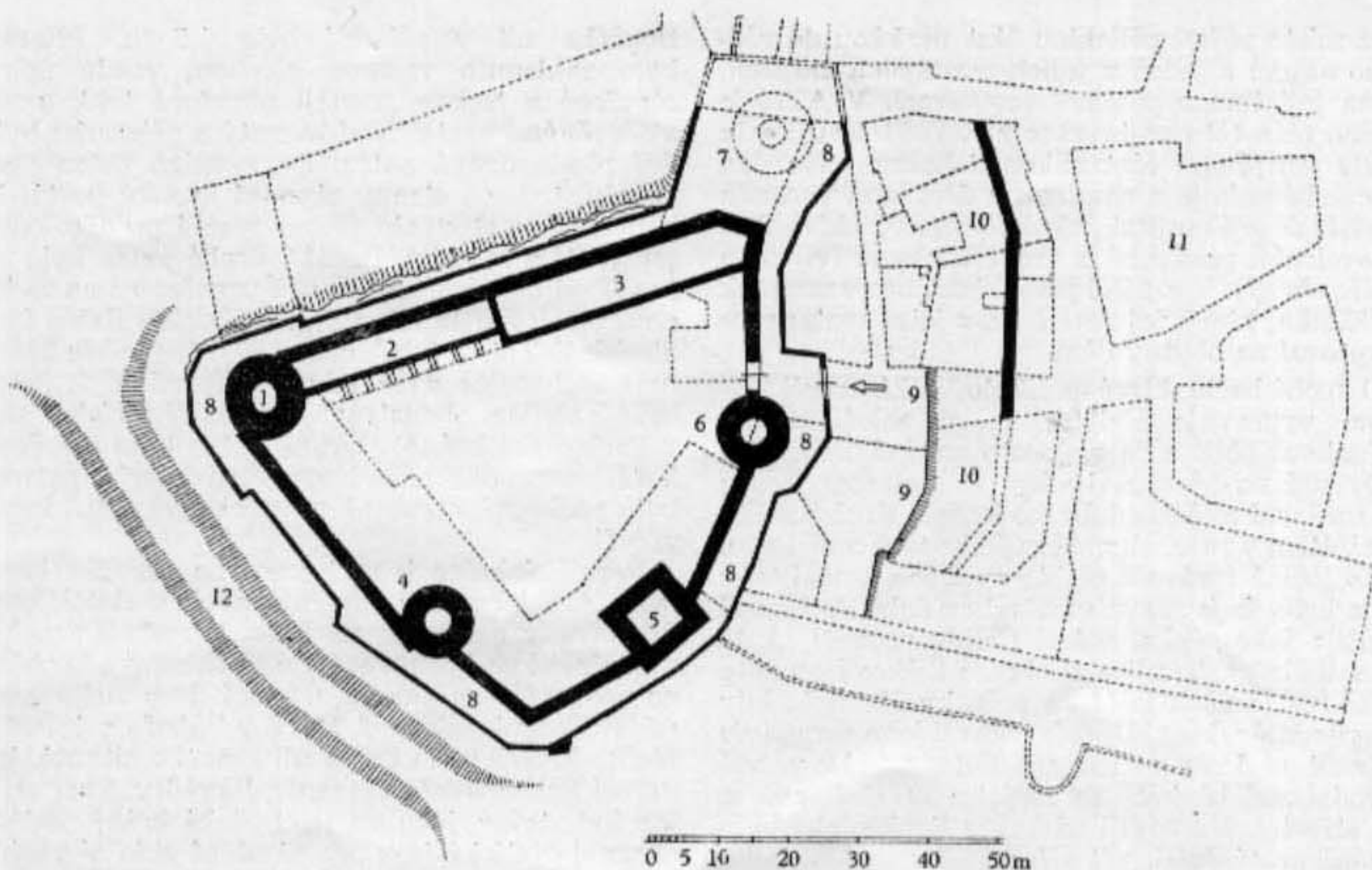
Opevnění parkánu se od vnitřního hradebního okruhu v mnoha podstatných složkách liší. Zásadní rozdíl je především v tom, že při stavbě parkánové zdi — jak dosvědčuje kresba Willenbergova — bylo úplně upuštěno od tradičního cimbuří a že zeď místo něj dostala po celé délce hrázděný krytý ochoz. Hrázděného zdiva se sice užívá už také ve 14. stol., ale spíše při stavbě lehkých posledních pater obytných budov (jako na př. původně na Karlštejně nebo na Točnicku a j.), ale

hradební zdi setrvávají ještě většinou na tradičním cimbuří. V tak velkém rozsahu je hrázděného ochozu na hradbách použito pravděpodobně v Táboře po prvé. Na fortifikačních stavbách z druhé poloviny 15. stol. jsou pak hrázděné ochozy už běžné (Švihov, Rábí a j.). Patrně právě proto, že bylo při stavbě parkánové zdi použito hrázděných ochozů, měla poměrně tak málo flankovacích věží. Lehká a přitom pružná hrázděná konstrukce dovozovala totiž prokládat vyložené ochozy či podsebití arkýři a věžičkami, které do jisté míry nahrazovaly flankovací věže, neboť z nich bylo možno střílet tak jako z věží nebo bašt ve směru s hradební zdí rovnoběžném, tedy podél jejich boků (t. zv. flankování).

Nepřihlížíme-li k východní části městského opevnění, jehož parkán byl částečně přestavěn, bylo v něm velmi málo věží. V tomto bodě je totiž nutno poněkud redukovat Thirovu rekonstrukci parkánového opevnění. Jeho omyl vyplynul z toho, že jak sám přiznává (Staré domy a rodiny tábořské II, str. 802 n.) v době, kdy psal svou knihu o Táboře jako pevnosti, neznal ještě kresby Willenbergovy. Tak se stalo, že se opíral přede-

NOVÁ BRÁNA (Na pláští). Perokresba z pol. 19. století. Městské museum v Táboře. — HOBBIE BOPOTA. — LA PORTE NOUVELLE.

Plán č. II. TÁBOR, HRAD. Rekonstrukce původního stavu. — 1. Věž Kolnov. 2. Přestavěná část starého paláce. 3. Starý palác. 4. Zbořená věž. 5. Zbořená věž. 6. Zbořená věž. 7. Předpokládaná věž. 8. Parkán. 9. Zevní brána vyzděného příkopu. 10. Předhradí. 11. Hospodářský dvorec. 12. Příkop vytesaný ve skále. — План № 2. ТАБОР, ЗАМОК. Реконструкция первоначального состояния. — Пл. II. ТÁБОР CHATEAU. Reconstruction de l'état original.

vším o rytinu Hollarovu a že na základě jejich schematických údajů rekonstruoval v severozápadní části parkánové zdi všechny její trojboké výstupky jako věže, ačkoliv, jak jasně prokazuje Willenbergova kresba, tomu tak nebylo. Parkán byl v této části zpevněn věžemi zejména na dvou místech, polohou velmi důležitých, kde se hradba lomila a kde okrajový lom městiště vybíhal laločovitě ven. Tvar okraje městiště určoval na této straně meandr Tismenického potoka a na dvou místech, kde se od městiště vzdaloval, vytvořil na jeho okraji dva laločnaté výběžky, jejichž svah je přirozeně mírnější a schůdnější než stráň v těch místech, kde se potok k městišti přibližuje. Kromě toho oba tyto výběžky mají suverenní postavení v celém okolí, jež lze s nich dokonale ovládnout. Byly to proto právě tyto dva výběžky, jež považovali Táboři za nutné obsadit zvlášť mocnými a pevnými věžemi. Jednou z nich byla t. zv. Velká bašta či Žižkova, druhou t. zv. bašta Soukenická či Převrátilka. Obě tyto věže byly polygonální a nikoli půlválcové jako věže vnitřní hradební zdi. Ani jedna z nich však bohužel nezůstala v původní podobě. Mezi nimi byla ještě jedna menší polygonální bašta, jejíž jméno se však ve zprávách nezachovalo.

Věž nebo bašta Soukenická byla zbořena už asi v 18. stol. Na poč. 19. stol. zbyl z ní jen terasovitý výběžek v parkáně. Z jeho rozměrů lze usuzovat, že bašta byla široká 11,5 m a dlouhá 12,5 m. Na konci 18. stol. měl přilehlý parkán a baštu pronajatý kupec Václav Převrátil (odtud její jméno). Na pláň města z r. 1830 je zakreslen už jen její obrys; na volném prostranství její terasy stál tehdy jen šestiboký altánek. V r. 1806 obec pro-

TÁBOR, REZNIČKÁ BASTION s okolím podle plánu z r. 1876. — ТАБОР, МЯСНИЦКИЙ БАСТИОН и его окрестности по плану 1876 г. — TÁBOR, BASTION DE BOUCHERS avec les environs.

řadila místo věže i přilehlou část parkánu do věčného nájmu a jeden z jejích pozdějších majitelů si na její terase postavil restauraci. V ATR je uložen plán této restaurace z r. 1863. Zaujímala tehdy jen přední část někdejší bašty, měla dva hostinské pokoje a empírovou dřevěnou verandu a tehdejší její majitel Jakub Setunský žádal obec o povolení k přístavbě nouzové kuchyně (viz plán č. VI., obr. 1). V r. 1880 přešel hostinec v majetek V. Křížka, který jej rozšířil a z letní restaurace adaptoval na obytný dům.

O druhé baště, které se říkalo Velká neboli Žižkova, vypravuje Balbín, že ji založil Žižka k úschově obilí a že se proto nazývá Žižkovou. Byly prý na ní namalovány dva obrazy. Jeden znázorňoval anděla, držícího kalich, druhý Žižku s palcátem v ruce, ohmatávajícího pleš mnichovu. Je to jediná zpráva o těchto malbách a není tedy zcela jisto, že je pravdivá. Bašta v době Balbínově sloužila jako sýpka, což si Balbín promítl až do doby Žižkovy. Tradice o obraze Žižkově na této baště trvala však ještě na počátku 18. stol., kdy v augustiniánském klášteře chovali jeho obraz (viz Thir, Staré domy a rodiny, I. 278 n.). Stála ve své původní podobě ještě na začátku 19. stol., ovšem bez střechy. Na rozdíl od bašty Soukenické byla značně protáhlejší, při šířce 12,3 m měla délku 23 m. V r. 1805 ji obec prodala a nový majitel zažádal v r. 1806 obec, aby ji směl přestavět v obytný dům, neboť prý hrozí sesutím a město hyzdí. Povolení dostal a baštu přestavěl, ovšem v původním rozsahu. Později dům koupila obec nazpět pro okresní soud a ten jej dal rozšířit dozadu o celou šířku parkánu až k městské hradební zdi, jak dosud stojí.

Protože obě věže i třetí mezi nimi byly už dávno buď přestavěny nebo úplně zanikly, nemáme o jejich původním vzhledu jiných podrobnějších údajů než je kresba Willenbergova.

O její naprosté věrohodnosti svědčí především ta okolnost, že parkánové věže, jak je nakreslil Willenberg, se do všech podrobností shodují s věží, která uzavírala a chránila na jz. straně města nároží na straně hlavního přístupu k němu, na šíji. Byla to t. zv. Řeznická bašta, která v původní podobě, později nepřestavěná, stála až do r. 1871. Je to jediná ze čtyř hlavních parkánových věží, kterou zachytily některé plány a kresby dosti podrobně ještě před tím, než byla zbořena. V ATR pod č. p. 441 se zachoval situační plán bez měřítká a data, který zachycuje poměrně přesně její půdorys. Podle spisu k plánu přiloženého, byl nakreslen v r. 1876 při příležitosti, kdy majitel domku čp. 441 (tehdy čp. 113) podával k obci žádost o povolení stavby domku v bývalém příkopě Řeznické bašty a žádal obec, aby mu proto prodala část hradební zdi příkopu. Odvolává se na to, že když se cesta „od zbourané bašti“ rozšiřovala, že obci postoupil značný díl své zahrady. (Na plánu str. 85 je to cíp zahrady při domě čp. 113, odříznutý novou cestou, na plánu vyznačenou čárkovanými čarami.) Bašta byla zbořena v roce 1871. (Thir, Hradiště hory Tábor jako pevnost, str. 38 n.) Měla v půdoryse podobný polygonální tvar jako obě zmíněné bašty Velká či Žižkova a Soukenická. Její celková délka činila asi 10 m, široká byla 8,5 m,

tloušťka zdi v přízemí byla 1,6 m. Přízemí bylo zaklenuto valenou klenbou, vzadu úplně otevřené a teprve později uzavřené tenkou zdí s dřevěnými vraty. Nad klenutým přízemím byla dvě plochostropá patra. Do prvního patra vedl zezadu, t. j. od strany západní hrotitý portálek, k němuž se stoupalo přímo zvenčí po dřevěném schodišti a můstku. První i druhé patro bylo na rozdíl od otevřeného přízemí uzavřeno i na zadní straně zdi. Zdi 1. patra byly po bocích slabší (podle údajů Thirových l. c. str. 39), jen v čele bašty byla zeď stejně silná jako v přízemí. V 1. patře bylo 5 střílen, oboustranně se rozšiřujících (jako v Bechyňské bráně). Druhé patro bylo otevřeno 8 střílnami podobného tvaru. Nad druhým patrem bylo podkroví, otevřené navenek třemi střešními vikýři.

Řeznická bašta je zachycena na několika kresbách A. Liebschera, uveřejněných v Sedláčkové díle Hradu a zámky, na kresbě prof. Janouška, uveřejněné ve jmenovaném díle Thirových a konečně na neoznačeném akvarelu, který dnes visí v kanceláři Technického ref. MNV v Táboře a j. Podle těchto kreseb měla bašta zdi zvenčí omítnuté, jen nároží byla zpevněna tesanými kvádry. Tvar střílen byl stejný jako na Bechyňské bráně. Zvlášť charakteristické jsou pro ni zděné střešní vikýře s pravoúhlými obdélnými okénky a stupňovitými štíty a vysoká valbová střecha se silně zdůrazněnými námětky.

Srovnáme-li vzhled této bašty, objektivně zachycený na kresbách z konce 19. stol., s oběma baštami na kresbě Willenbergově, neujde nám překvapující shoda mezi nimi. Obě věže Willenbergovy kresby mají tytéž vysoké valbové střechy (ještě s korouhvičkami) a na baště Soukenické je na kresbě zachycen i střešní vikýř s tímtož stupňovitým štítem, jaké bývaly na baště Řeznické. Všechny parkánové věže byly tedy postaveny současně a podle jednotného plánu. Protože o baštách na severozápadní straně parkánu nemáme — jak už bylo řečeno — bližších údajů a dokumentů, mají pro rekonstrukci jejich výstavby zachované kresby Řeznické bašty a Willenbergova kresba dvojnásobnou cenu. Ovšem o jejich vnitřním zařízení nic bližšího nevíme. V r. 1660 v počtech fortifikačních se uvádí, že v baště Žižkově byly tři sýpky nebo půdy obilné; měla tedy podobně jako bašta Řeznická přízemí a dvě patra. Totéž platí patrně i pro baštu Soukenickou a baštu za Mariánskou branou, neboť na Willenbergově kresbě jsou obě bašty stejně vysoké. Měly-li přízemí původně zezadu otevřené a klenuté jako bašta Řeznická, o tom nic bližšího nevíme, ale je to dosti pravděpodobné, neboť do přízemí se zajíždělo s těžšími kusy a otevřená zadní stěna ulehčovala komunikaci.

Nápadné shody mezi oběma věžemi, Soukenickou a Velkou na jedné straně a Řeznickou na druhé si všiml ve své práci o opevnění Tábora už K. Thir, ale omezoval ji jen na jejich půdorysný tvar. Protože neznal tehdy Willenbergovu kresbu, považoval poslední patro Řeznické bašty s typickými stupňovitými štíty vikýřů za pozdější. Willenbergova kresba i gotický charakter střech a vikýřů však dokazují, že vikýře byly původní, t. j. z první poloviny 15. stol. Bašty navazovaly tímto

tvarem střechy a úpravou posledního patra na hradební věže 14. stol., jak je známe na př. z Be-rouna nebo z Č. Budějovic. To, co je na nich neobvyklé, je jejich polygonální tvar. Ten také poněkud zavedl K. Thira, že parkánové věže tábořské považoval za předchůdce renesanční bastionové soustavy. Proč stavěli husitští budovatelé opevnění parkánové věže polygonální, bezpečně nevíme. Jak ještě uvidíme při rozboru dalších částí opevnění, bylo polygonálního tvaru užito i jinde, zejména při stavbě barbakanu, ačkoli polygonálních barbakanů známe poměrně málo. Snad nejsme daleko od pravdy, domníváme-li se, že byl polygonální tvar převzat ze staveb dřevěných, v nichž se husité vycvičili a o nichž se v pramenech tak často mluví.

Kromě polygonálního tvaru je na všech parkánových věžích zajímavá jejich poloha a jejich značně protáhlý tvar. Zvláště zajímavá je poloha bašty Řeznické a Soukenické. Obě jsou totiž daleko vysunuty z okruhu parkánového opevnění, k němuž patří a spojeny s ním zvláštními laloky či krčky. Jen u Žižkovy věže bylo tohoto předsumnutí dosaženo zvláště protáhlým tvarem (byla dlouhá 23 m!). Účelem tohoto vysunutí věží daleko mimo okruh parkánového opevnění byla potřeba dosíci pokud možno účinného ovládnutí širokého okruhu hradebního předpolí na místech, kde toho bylo zvláště zapotřebí. Je to první pokus o uvolnění jednotlivých hradebních věží z dosud pevně skloubeného celku hradebního okruhu. Téměř současně objevují se první pokusy o uvolňování hradebních věží také v Itálii (na př. na hradě Brancaleone v Ravenně z r. 1457), ovšem v docela jiné formě a na základě jiných formálních a slohových předpokladů. V Itálii se však tato myšlenka dál vyvíjela a jednak Dalmacie, jednak alpské země (hlavně Tyroly) ji pak prostředkovaly dál do Uher, Bavor a k nám. U nás se objevuje po prvé od opevnění tábořského na pražském hradě na Daliborce, postavené Bened. Rejtem v r. 1496. Daliborka však navazuje svým tvarem i způsobem, jak je spojena s ostatním hradebním okruhem pražského hradu, zřejmě na předlohy italské, proslé tyrolským a bavorským prostředím (Trident).

Kromě těchto tří nejdůležitějších bašt byla parkánová zeď na straně severozápadní prolomena ještě několika trojbokými výstupky, které však — jak ukazuje kresba Willenbergova — věžemi nebyly. Baštou či věží byl jedině výstupek v parkánové zdi na jihozápadní straně města (plán č. IX, K). Výstupek je na rozdíl od všech ostatních bašt v parkáně pravoúhlý (šířoký 570 cm, hloubka 295 cm). Ještě v první polovině 19. stol. stávala nad ním štíhlá věž, krytá sedlovou střechou. Dnes z ní zbyla jen substrukce ve tvaru plného pylonu zdiva. V r. 1822 byla tato část parkánu s věží prodána a v r. 1865 byl v parkáně postaven dnešní domek čp. 80. Domek má okna i na straně, obrácené k někdejší věži, je tedy zřejmé, že věž při stavbě domku už nestála (Thir, Staré domy a rodiny tábořské, str. 282 n. I).

Nejslabší bylo opevnění na jižní straně města, chráněné s dostatek příkrou strání k řece a tokem Lužnice. Vnitřní hradební zeď zde neměla vůbec věží a zeď parkánová byla zpevněna jen třemi dovnitř otevřenými baštami. Jedna z nich,

dosud zčásti zachovaná za dnešním pivovarem, měla tvar protáhlého půlválce, třetí byla patrně polygonální, podobně jako právě uvedený výstupek na straně severozápadní. O jejich vzhledu nic bližšího nevíme; vzhledem k nepatrné tloušťce jejich zdiva jednalo se asi jen o výstupky parkánové zdi podobného tvaru, jako byly na severozápadní straně opevnění.

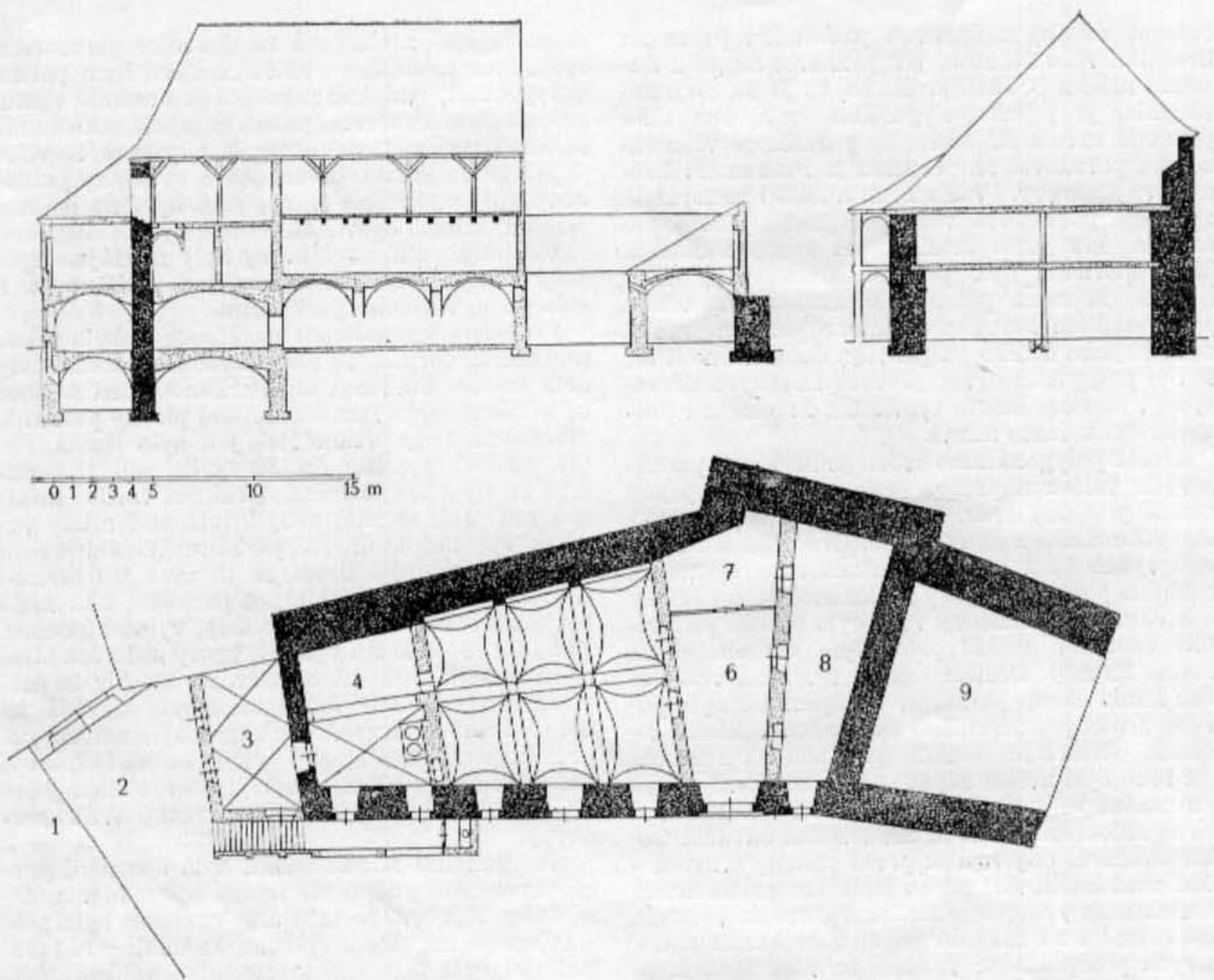
Všechny parkánové bašty byly navzájem spojeny volným prostorem mezi zdi parkánovou a městskou, vlastním parkánem.

Průběžná komunikace parkánem nebyla nikde přerušena, parkánové věže původně nedosahovaly až k vnitřní hradební zdi. Parkánová zeď se dnes už nikde nezachovala nad úroveň plochy parkánu, nemůžeme tedy přesně říci, jak byla tlustá. Podle měření u domu čp. 80 činila její tloušťka 1,10 m. Byla tedy značně slabší než vnitřní městská zeď. Jak se zdá, nebyla tato zeď nikdy vyzděna výš, než do úrovně parkánu. Willenbergova kresba nasvědčuje tomu, že to byla jen tarasní zeď, zpevňující zvenčí taras parkánu, nad nímž byl postaven už přímo hrázděný, vyložený ochoz. Byl asi 180—200 cm vysoký, krytý sedlovou střechou se střílnovitými okénky, na stranu do parkánu otevřený. Jeho konstrukce byla dřevěná, na zevní straně byla vyplněna kamenným zdivem poprsníku, na vnitřní straně byla prázdná. Ochoz byl asi původně opatřen arkýři (jeden z nich ještě stál v r. 1600, jak je vidět z kresby Willenbergovy).

Na východní straně města bylo opevnění parkánu poněkud jiné, takže se zdá odůvodněnou domněnka Thirova, že tato část parkánu byla přestavěna po napuštění rybníka Jordánu v r. 1492. Bohužel byla tato část opevnění několikrát přestavována, takže z ní téměř nic nezbylo. Po prvé bylo opevnění přestavěno už v první polovině 17. stol., kdy zejména utrpělo severozápadní nároží při t. zv. Dobytcím trhu. Městská zeď byla zde v r. 1621 tak poškozena, že ji bylo nutno celou na zevní straně nově vyzdít (oprava rozvalené zdi „u Presu“, jak se zde říkalo, se připomíná v roce 1664 a v r. 1666 se mluví ve fortifikačních účtech dokonce o „z gruntu“ vyzdvižené hlavní zdi u Presu). Tak se stalo, že městská hradební věž (plán č. IX, č. 11) byla nově přistavěnou zdi zčásti pohlcena, takže z ní dnes vyčnívá jen malý zlomek z líce barokní zdi.

Parkánová zeď byla tehdy zbořena úplně a místo ní byl postaven v l. 1645—1646 na nároží pod Dobytcím trhem t. zv. velký šanc, mohutný barokní bastion, nasypaný z hlíny, s kamennou krycí zdí. Z původní parkánové zdi zbyl jen malý zlomek při jižním boku velkého šance. Je to kamenná asi 2 m tlustá zeď, vyčnívající dnes do dvorku přilehlého domku v délce 190 cm.

Parkán měl tedy v tomto místě před stavbou velkého šance jiný průběh než dnes. Před nárožím pod t. zv. Dobytcím trhem se zalamoval a to proto, že se právě v místě velkého šance parkánová zeď připojovala na mohutnou nárožní baštu protáhle válcového tvaru. Tato bašta stála ještě po r. 1600, kdy tábořské opevnění kreslil J. Willenberg, neboť na jeho prospektu je věž ještě nakreslena. Dnes jsou její základy skryty v násypu velkého šance, takže archeologický výkop v tomto místě by jistě její původní podobu odhalil.

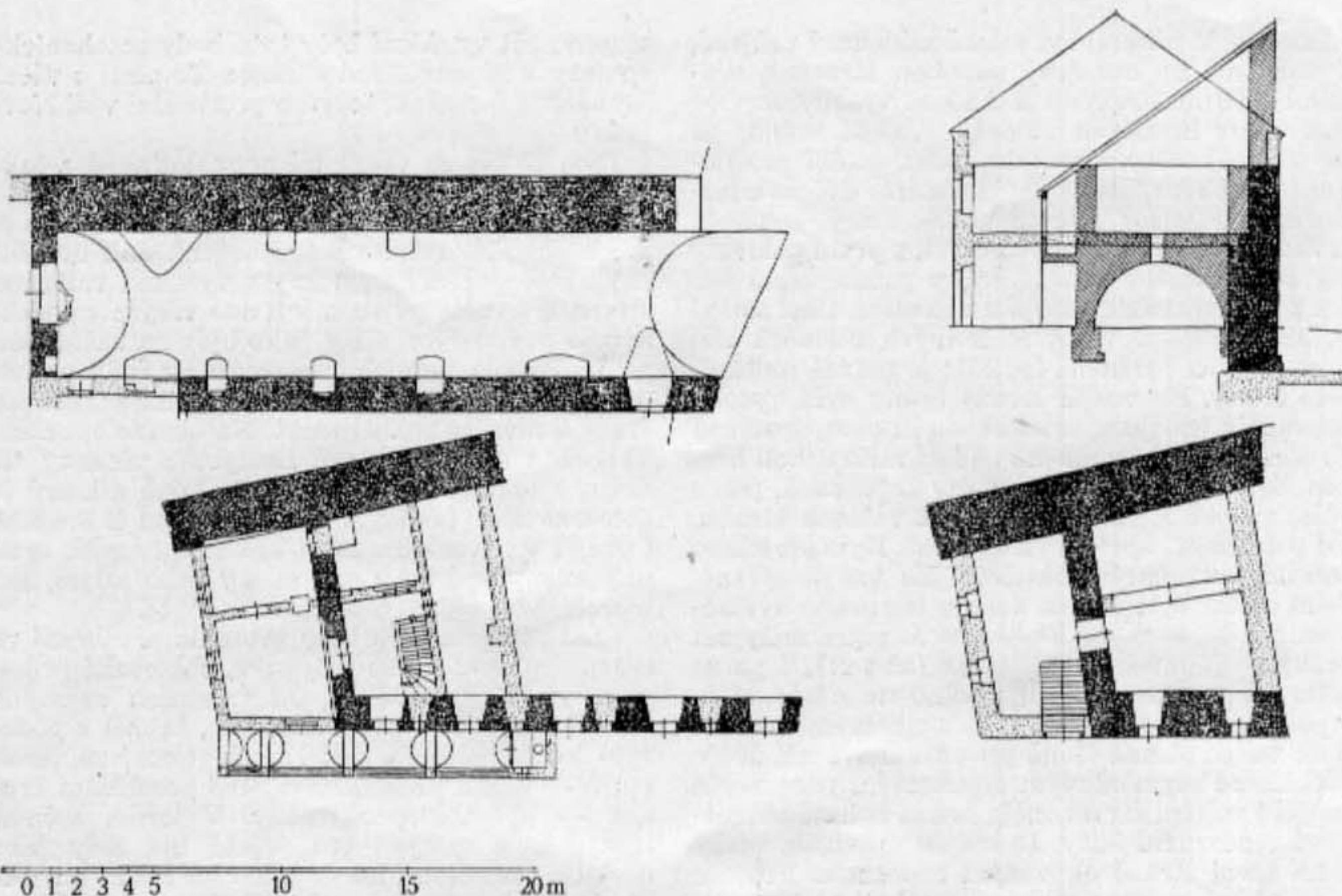
Plán č. III. TÁBOR, HRAD. Zbořeně jižní křídlo. Podle plánu z ATR, bez letopočtu s německým textem a nápisem: Stavební plán za zřízení vinopalny a kravína při měšťanském pivovaru v královském městě Táboře. — 1. Byt sládků. 2. Vjezd do pivovaru. 3. Výčep. 4. Vinopalna. 5. Kravín. 6. Dvorek. 7. Otevřená kůlnička. 8. Stáj sládkova. 9. Sýpka. — План № 3. ТАБОР, ЗАМОК. Разрушенное южное крыло. — Pl. III. TÁBOR, CHÂTEAU. L'aile méridionale démolie.

Druhá věž podobného tvaru stávala těsně pod domkem čp. 254; z dnešní tarasní zdi parkánu vybíhá dosud kolmo ven jedna z jejích bočních zdí, 280 cm tlustá. Podle zachované a dosud viditelné jizvy v parkánové zdi byla 10,75 m široká. Její základy by bylo možno zjistit v přilehlé zahradě. Podle domněnky Thirovy stávala další podobná bašta také pod dnešní hradební věží čp. 253. Po té však v parkánech nezbylo už nejmenší stopy. Třetí půlválcová bašta stávala pod budovou bývalé střelnice, nynějšího domu čsl. armády čp. 249. Je zakreslena na plánu z r. 1824, otištěném v Thirově díle *Staré domy a rodiny tábořské*, díl II, str. 584—5. Jeho originál s německým textem a měřítkem byl nalezen v městském museu v pozůstalosti Thirově. Na plánu je ovšem nakreslena už jen jako část budovy tehdejší střelnice. Ta byla v parkáně založena už v r. 1808 nejdříve jako budova dřevěná. V r. 1811 bylo toto provisorium nahrazeno zděnou budovou, která byla v r. 1832 rozšířena. Celá část parkánu od Nové či Pražské brány až k velkému šanci byla v r. 1802 prodána střelecké společnosti, která pozemek prodala v r. 1862 várečnému měšťanstvu, které část par-

kánu od budovy střelnice až k baště čp. 253 o něco rozšířilo. Nová parkánová zeď tvoří v těchto místech ústupek. Dnešní budova čsl. armády byla postavena v l. 1894—1895 a při té příležitosti byla bašta změřena. Jak píše Thir (*Hradiště hory Tábor jako pevnost*, str. 34), byla široká 3 sáhy, t. j. 5,70 m a stejně hluboká, tloušťka zdiva činila 2½ stopy, t. j. asi 78 cm. Tyto rozměry se však neshodují s rozměry bašty na uvedeném plánu z r. 1824. Podle něj byla bašta široká skoro 5½ sáhy, t. j. 10,43 m, tedy téměř stejně široká jako bašta pod čp. 254, což se zdá také správnější. Z lícu tehdejšího parkánu vyčnívala o 3 stopy, t. j. o 5,7 m.

Jak je z popisu patrné, byl systém zpevnění parkánu na tomto místě jiný než v ostatních částech opevnění. Protože po jeho stavbách nezbylo už pozitivních stop, nemáme také pomůcek pro jeho datování. Tuto otázku by mohl vyřešit jedině archeologický výkop, který by přinesl v těchto místech jistě pozitivní výsledky.

Nejpozoruhodnější stavbou celého tábořského opevnění byla však t. zv. Nová brána se svým barbakanem. Uzavírala a ovládala přístup k městu

Plán č. IV. TÁBOR, HRAD. Půdorys sklepa a 1. patra zbořeného východního křídla, půdorys sklepa v západním křídle a příčný řez zbořenou částí západního křídla s podklenutou pavlačí. — План № 4. ТАБОР, ЗАМОК. План подвала и первого этажа разрушенного восточного крыла и части западного. — Pl. IV. TÁBOR, CHÂTEAU. Le plan de l'aile orientale démolie et de la partie de l'aile occidentale.

na straně šíjové, pro jeho obranu nejdůležitější. V historických zprávách se objevuje velmi záhy, už v r. 1433 se o ní mluví v nejstarší gruntovní knize tábořské (Thir, Hradiště hory Tábor jako pevnost, str. 46). Nevíme ovšem, zda tehdy už stálo celé zevní opevnění Nové brány i s barbakanem. Jistě však stálo už v r. 1451, když 17. července navštívil Tábor tehdejší kardinál Eneas Silvius Piccolomini, neboť ve své kronice (*Historia Bohemiae*), napsané v r. 1458, píše o Táboře, že na šíji mezi údolím Lužnice a potoka Tismenice byl hluboký příkop a trojí zeď velice silná. Ve zprávě o návštěvě Tábora v r. 1451 pak přímo mluví o tom, že kdo tudy vchází do města, musí projít trojí branou. O první z nich píše, že má zdi široké 20 stěviců a vysoké 40 stěviců a že má silnou věž nad sebou.

Vstup do města na této straně byl skutečně zabezpečen třemi branami, jak píše Eneas Silvius. Bohužel ani jedna z nich dnes už nestojí, takže při popisu a datování jsme zase odkázáni jen na staré plány, pohledy a v případě vnitřní vstupní věže i na fotografie.

Vnější brána v barbakanu byla zbořena v roce 1859, prostřední brána vzala za své v r. 1836 a vnitřní brána, zvaná později branou Pražskou stála až do r. 1884. Tehdy však přes všechny protesty Thirovy, Sedláčkovy i přes zákrok vídeňské centrální komise byla zbořena.

Novou bránu s celým zevním opevněním zachycují dva plány. Je to především katastrální plán města z r. 1830, kde je alespoň v obrysech celá situace poměrně přesně zaměřena, ovšem ve velmi malém měřítku 1:2880. Kromě toho byl v pozůstalosti prof. Thira nalezen ještě blíže neurčený plán, který představuje část barbakanu. Plán je na štěstí opatřen měřítkem a byl nakreslen někdy v první polovině 19. stol., když se pomýšlelo na stavbu nové vrátnice v barbakanu. Bohužel je na tomto plánu jen vrátnice nakreslena podrobně, barbakan je vyznačen pouze obrysem. Na základě těchto dvou podkladů byl pořízen barbakan na modelu v měřítku 1:500.

Vnitřní brána tohoto opevněného vstupu, zvaná Pražská, byla patrně na naléhání tehdejšího konservátora prof. Aug. Sedláčka před zbořením v r. 1884 zaměřena a profotografována, takže máme pro její datování a rekonstrukci přece jen objektivní a pozitivní podklady. Plány brány s půdorysem a řezem byly nalezeny v ATR pod čp. 235. Toto číslo měl dům, který už v první polovině 16. stol. stával při severním boku Pražské brány a s jehož majitelem Fr. Kotrbelcem měla obec před zbořením brány v r. 1884 dlouhé jednání o náhradu eventuální škody, až jej konečně koupila a zároveň s branou zbořila.

Podle plánů a fotografií byla Pražská brána mocnou hranolovou věží, 11,2 m širokou a 10,1 m

hlubokou. V přízemí byl valeně zaklenutý průjezd, vysoký 4,9 m, otevřený na obou stranách branami 3,90 m širokými a 4,10 m vysokými. Obě měly tvar hrotitých oblouků. Vnější brána, již se do průjezdu vstupovalo, měla ostění profilované typickým tábořským profilem: dvěma odsazenými výžlabky. (Je to profil, který je téměř u všech oken měšťanských domů z první poloviny 15. stol.) Ostění vnitřní brány patrně sestávalo jen z jednoduchého ústupku a zkosení. Část ostění se zkoseným profilem mohutných rozměrů leží dnes na ulici při domě čp. 231; je patrně součástí této brány. Na vnější straně brány byla vysoká pravoúhlá vpadlina, se zkosenou hranou, opatřená po stranách drážkami pro padací mříž neboli hřeben. Sahala až do výše podlahy 2. patra. 1. patro věže, vysoké 3,7 m, mělo rovněž valenou klenbu, ale položenou napříč k vstupní ose. Bylo osvětleno jedním pravoúhlým okénkem na vnější straně. Jeho ostění bylo kolem dokola lemováno výžlabkem a ústupkem. Až ke klenbě 1. patra měly zdi brány svoji původní mohutnost (až 3 m), 2. patro mělo zdi podstatně slabší (jen 80 cm silné). Mělo v podélné ose brány 2 okénka s cihelným ostěním a na vnější straně těsně při parkánové zdi dveře překlenuté segmentovým či cihelným pasem. Na vnější i vnitřní straně měla brána bohaté obloučkové renesanční štíty. Brána se uzavírala vraty a na zevní straně okovaným hřebenem. Protože před ní byl prostor parkánu a nikoli příkop, nemohla mít padací most.

Jak je patrné z fotografií, sahalo původní gotické zdívo až pod cihelný zubořez římsy obou renesančních štítů, t. j. do výše 12,9 m, až tam byla nároží zesílena tesanými kvádry. Vstupní průčelí brány pokrývalo renesanční psaníčkové sgraffito a štít na této straně pokrývala sgraffita figurální s latinskými průpovídkami (podrobný popis viz K. Thir, *Hradiště hory Tábor jako pevnost*, str. 49 n). Sgraffita provedl radní písař Jakub Cyrin v r. 1567, pravděpodobně brzy po postavení obou štítů, které vznikly nepochybně po druhém požáru města v r. 1559.

Ve vzdálenosti asi 18 m od této brány stála druhá brána, poněkud pootočená vzhledem k první (viz fotografie modelu). O této bráně, zbořené nejdříve ze všech tří (už v r. 1836), víme jen, že to byla rovněž hranolová věž, přibližně čtvercového půdorysu o délce strany asi 13 m.

Domněnka Thirova, že tábořské brány a fortny měly v půdoryse tvar lichoběžníků, je nesprávná. Je to omyl, který vyplývá z toho, že Thir bral míry bran a fortén z katastrálního plánu z r. 1830, kde skutečně jsou půdorysy těchto budov zrceleny na lichoběžníky. Tento tvar vyplynul však ze schematického spojování zaměřených bodů, neboť na vnitřní straně byly brány i fortny zastavěné a do plánu nebyla zanesena skutečná nároží, skrytá uvnitř budov, ale ty body, které byly při-

stupné; při vynášení byly tyto body mechanicky spojeny v nepravidelné obrazce. To platí o všech branách a forténách, tedy i o prostřední věži Nové brány.

Byla to věž ze všech tří nejmohutnější a také jediná, která díky svému postavení uvnitř mezi branami nebyla v 16. stol. přestavěna a uchovala si svoje původní středověké ukončení. Jak dosvědčují staré pohledy byla kryta vysokou valbovou střechou a měla po stranách dva vikýře s podobnými stupňovitými štíty, jako byly na baště Reznické. Patřila tedy slohově zcela do řady parkánových věží. Uzavřena byla v přízemí patrně jen vraty a neměla padací most. Na obraze opevnění Tábora z r. 1830, který zachycuje všechny tři brány i barbakan v ptačí perspektivě a který je poměrně dosti přesný, obě věže vnitřní či Pražská i vnější v barbakanu mají kolem vstupních bran nakresleny vpadliny pro mosty nebo mříže, jen u prostřední věže tento obdélník chybí.

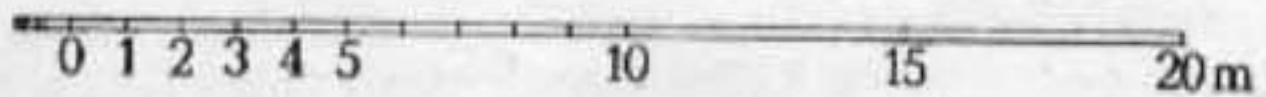
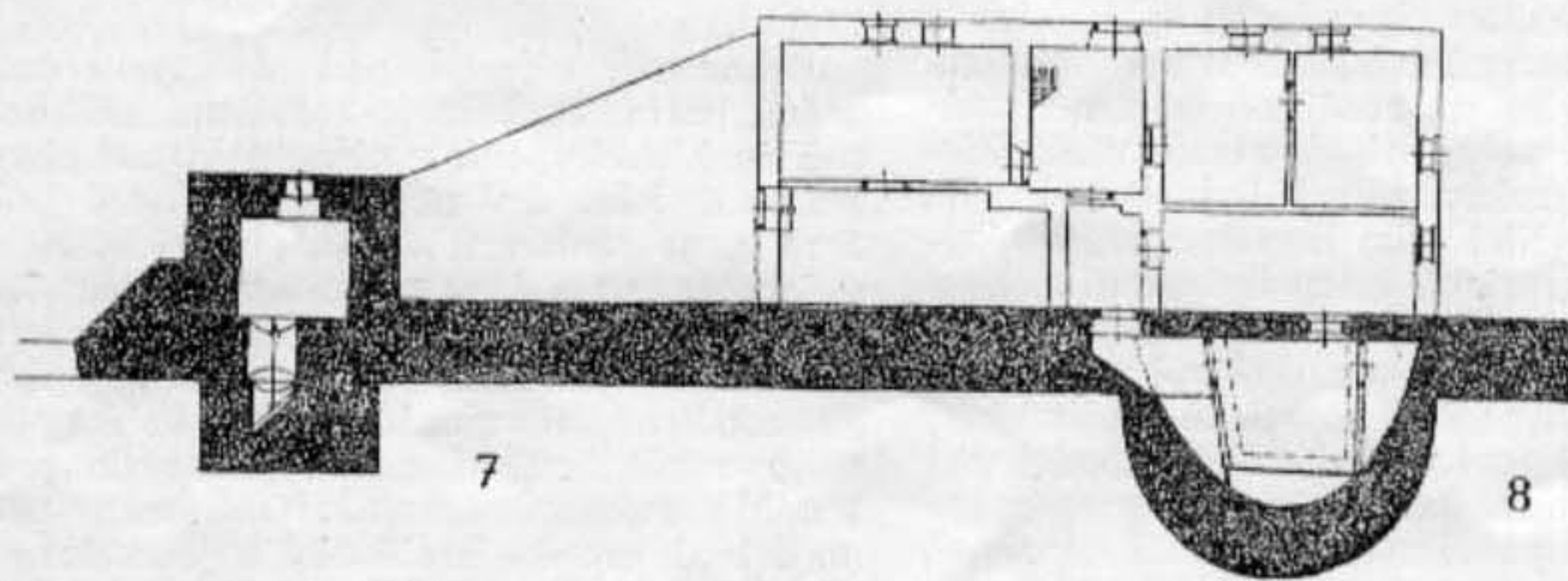
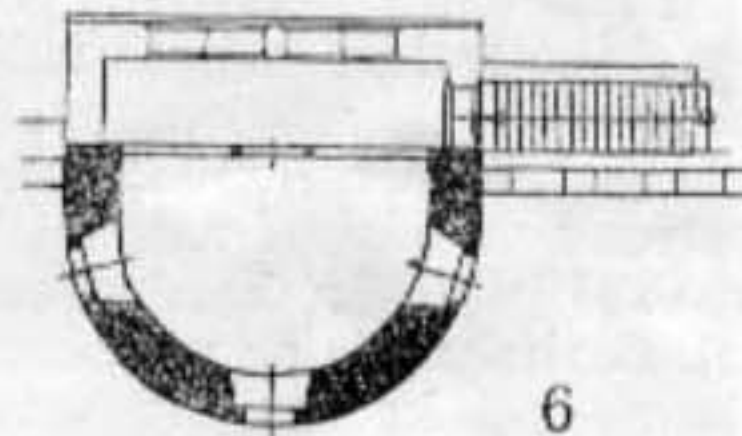
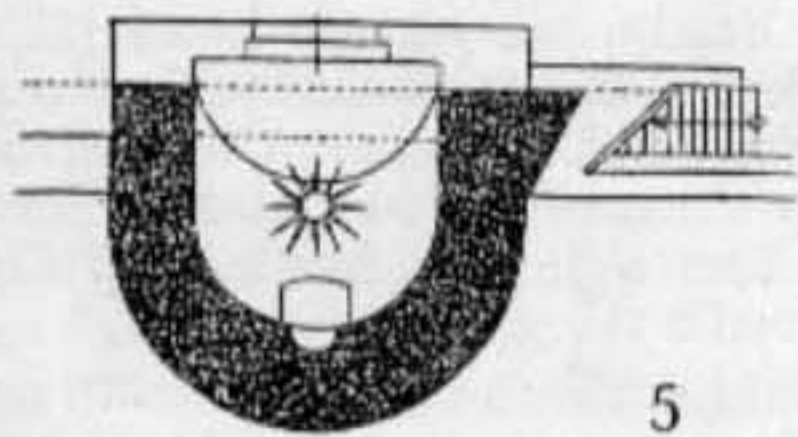
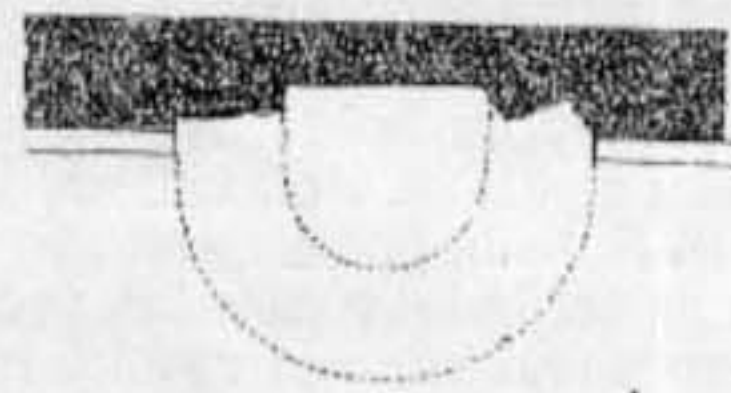
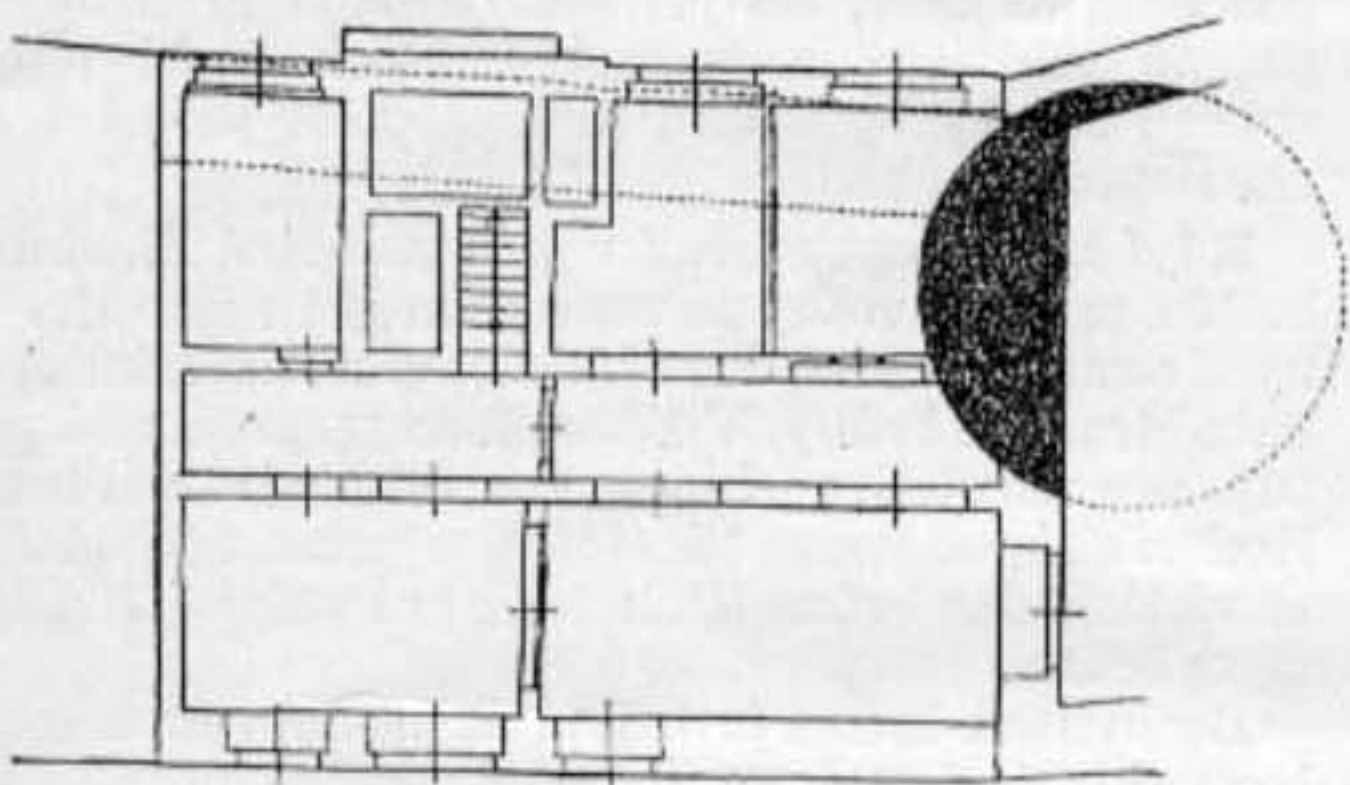
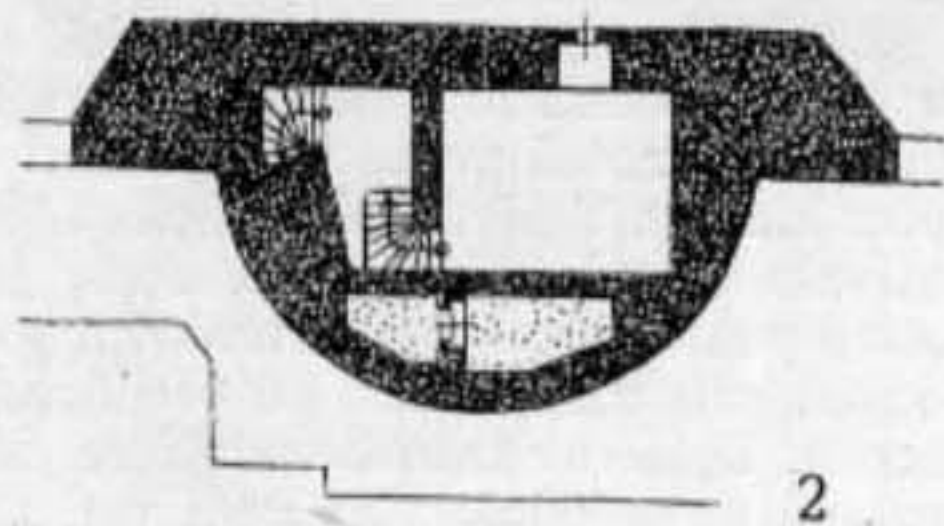
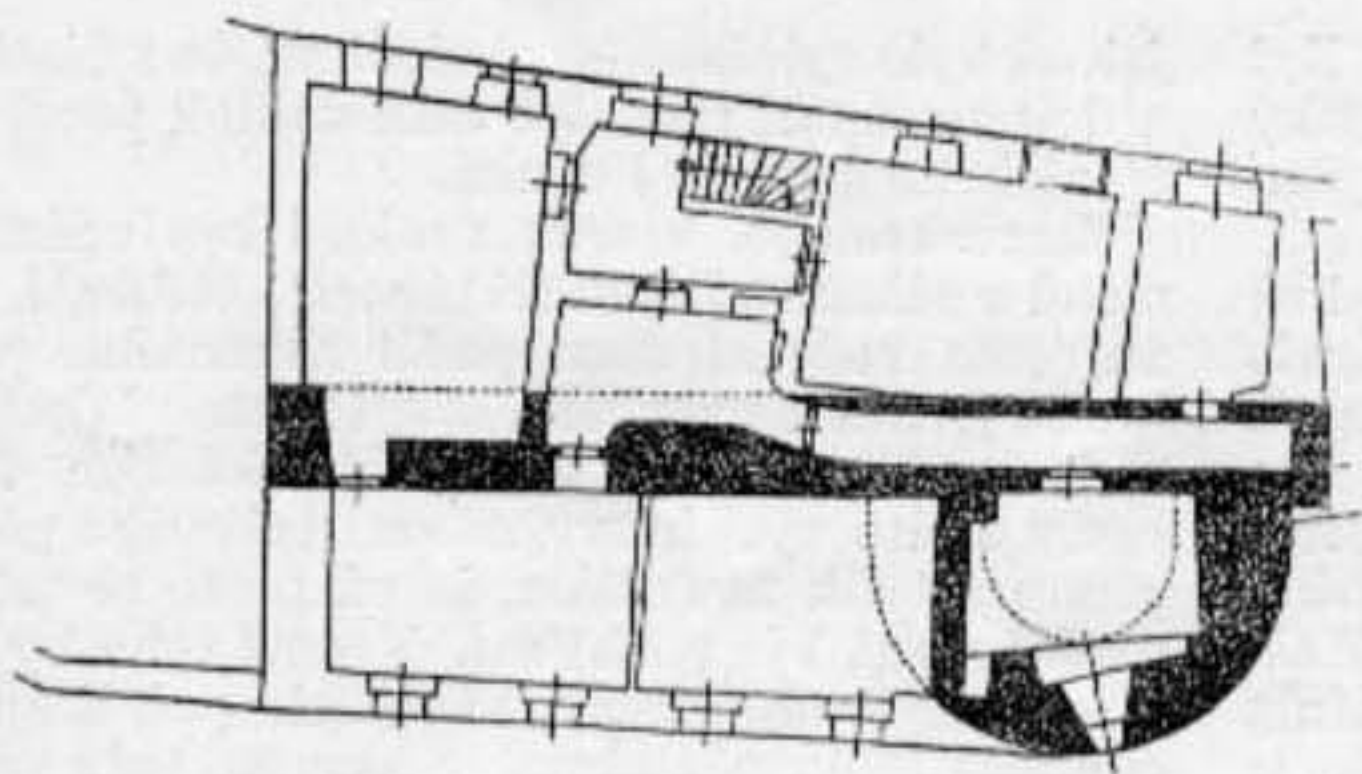
Před touto branou bylo protáhlé předbrání ve tvaru nepravidelného polygonu, obklopené příkopem, vlastní barbakan. Od ostatních známých barbakanů se lišil především tím, že měl v půdoryse lomený tvar a pak tím, že téměř ze všech stran — až na prostranství před prostřední branou — byl obklopen trakty. V levém bočním traktu byla vstupní věž. Vjezd byl tedy jako u všech barbakanů lomený, ale na rozdíl od většiny z nich chráněn třemi a nikoli jen dvěmi branami, jak bývalo zvykem.

Trakt, který obklopoval barbakan, byl asi 7,60 m široký. Nad přízemím měl patro, opatřené střílnami stejného tvaru, jako byly v Reznické baště a jaké jsou dosud v Bechyňské bráně. Ze starších kreseb známe bohužel jen jeho zevní průčelí, o vnitřním nevíme nic. Stejně tak nevíme nic o tom, co bylo uvnitř traktu, jak byly silné jeho zdi a jak uvnitř rozdělen.

V levém bočním traktu na jižní straně byla věžovitá brána, která byla o patro vyšší než trakty barbakanu. V přízemí měla průjezd, navenek otevřený hrotitou branou, vsazenou do vpadliny pro padací most. Nad ní byly po stranách úzké dlouhé otvory pro otočné trámy stěžejek, jimiž se most zvedal. Byl to tedy tentýž typ mostu, jaký byl původně i před branou Bechyňskou. Dřevěný zdvihutý most sloužil provozu až do r. 1774, kdy byl odstraněn a místo něho dala obec postavit nový, klenutý most kamenný. (Thir, *Hradiště hory Tábor jako pevnost*, str. 266).

Jak vyplývá z tohoto popisu, měla tato brána, jediná ze všech tří bran novobranských, padací most. Proto to byla jistě také tato zevní brána barbakanu, již se týká zmínka v písni o požáru v r. 1559. V této písni se totiž zpívá o štítě brány novobranské, který se při požáru zřítíl na most před branou a prolomil jej. Pro nás je tato zmínka důležitá zejména proto, že jasně svědčí o existenci

Plán č. V. TÁBOR, HRADEBNÍ VĚŽE, dosud zčásti zachované. — 1. Půdorys přízemí domu čp. 236 podle plánu z ATR z doby před přestavbou v r. 1938. 2. Půdorys sklepa č. 253, bývalé hradební věže, podle plánu z ATR z doby poslední války, kdy byl ve věži zřízen protiletectký kryt. 3. Zbytek hradební věže v Týlově domě, čp. 218, podle plánu z ATR po přestavbě z r. 1937. 4. Jízva po hradební věži za domem čp. 338. (Nové měření.) 5. Přizemí hradební věže přestavěné v zahradní domek, v zahradě bývalého kláštera Augustiniánů. (Nové měření.) 6. 1. patro téže věže. (Nové měření.) 7. Přízemí staré vodárny s částí hradební zdi a s věží při domě čp. 254. Vnitřní rozměry věže nebylo možno přesně změřit, protože kromě malého dvorika je celá věž obestavěna chlívkou pro domácí zvířectvo, shora krytými betonovou deskou a lepenkou. — План № 5. ТАБОР, БАШНИ ГОРОДА, частично сохранившиеся до настоящего времени. — Pl. V. TÁBOR, LES TOURS DE LA VILLE, conservées encore en partie.

štítu nad branou už před požárem v r. 1559. Byl to patrně gotický stupňovitý štít, podobný, jaký ukončoval ještě v první polovině 19. stol. jižní křídlo barbakanu.

Zvedání mostu pomocí stěžejek se vžilo jedině v jižních Čechách, v ostatních krajích se užívalo výhradně mostů zvedaných pomocí lan, vedených přes kladky. V jižních Čechách se této konstrukce užívalo už od počátku 14. stol., jak dosvědčují staré pohledy na hrad Krumlov a později zejména dosud existující brána do předhradí hradu Kašperka. Zvláštní tato konstrukce se sem dostala patrně prostřednictvím Podunají z Itálie, kde je zcela běžná, podobně jako ve Francii. V Německu naproti tomu je tento typ mostu podobně jako v ostatních Čechách vzácný. Nad vstupní branou je na obraze z pol. 19. stol. vidět nějakou malbu nebo plastiku v rámu. Podle popisu Eneáše Sylvia bývaly nad tímto vchodem dva obrazy, na jednom prý byl namalován anděl s kalichem, na druhém prý byl vyobrazen slepý stařec Žižka. Jak dlouho tyto obrazy na bráně byly a je-li ten, který na obrázku z pol. 19. stol. vidíme, jedním z nich, nevíme. Věž měla podle tohoto vyobrazení 3 patra, v 2. patře bylo v zevním průčelí čtverhranné okénko a nad ním byl vysoký renesanční obloučkový štít, podobný tomu, jaký byl na bráně Pražské. Také na vnitřní straně byla věž ukončena takovým štítem.

Trakt barbakanu nalevo od vstupní brány (jižní jeho křídlo) byl podle jiného obrázku města z poč. 19. stol., který se zdá být správnější, o 1 patro vyšší a byl po straně ukončen gotickým stupňovitým štítem. Pod střechou ostatních nižších traktů lze na obrázku rozeznat pravidelné díry po dřevěných trámciích. V úrovni podlahy posledního patra jižního vyššího traktu je ještě vidět zbytky trčíciích trámciích. Celý barbakan byl totiž původně ukončen hrázděným ochozem, podobným, jakým byly opatřeny parkánové zdi. Na kresbě Wernerově z r. 1730 je ještě nakreslen, tehdy tedy ještě existoval. Barbakan je na ní zobrazen od severu, takže je vidět i konec jeho severního traktu. I tento byl — podobně jako na straně jižní — ukončen štítem, na kresbě není však dobře vidět, zda štít byl renesanční nebo gotický.

Jak už si všiml ve své práci o opevnění Tábora K. Thir, měl barbakan tábořský jedinou blízkou analogii v barbakanu Pražské brány ve Slaném. I tento barbakan byl na rozdíl od ostatních známých barbakanů polygonální, neměl však jako tábořský kolem trakty, nýbrž byl obehnan jen jednoduchou zdí. Nad jeho hrotitou branou bývaly dva znaky, z nichž jeden byl označen leto počtem 1463 (viz Soupis památek, Politický okres slánský od Ferd. Velce, str. 213 n.). Opevnění Slaného, které bylo postaveno v době poděbradské (v l. 1460—1472) jeví i jinak určitou podobnost s opevněním Tábora. I zde byly všechny hradební věže městské zdi půlválcové a dovnitř otevřené.

Jiný barbakan, časově blízký tábořskému, dosud stojí v Kadani. Podle letopočtu nad branou byl postaven v r. 1458. Je to však už docela jiný typ, má okrouhlý tvar, jako většina barbakanů pozdějších.

Mnohem jednodušší než na straně východní bylo opevnění přístupu do města z jihu. Zde —

jak už bylo vyloženo — chránil město z části hrad a dole na úpatí městiště také soutok potoka tis menického s řekou Lužnicí.

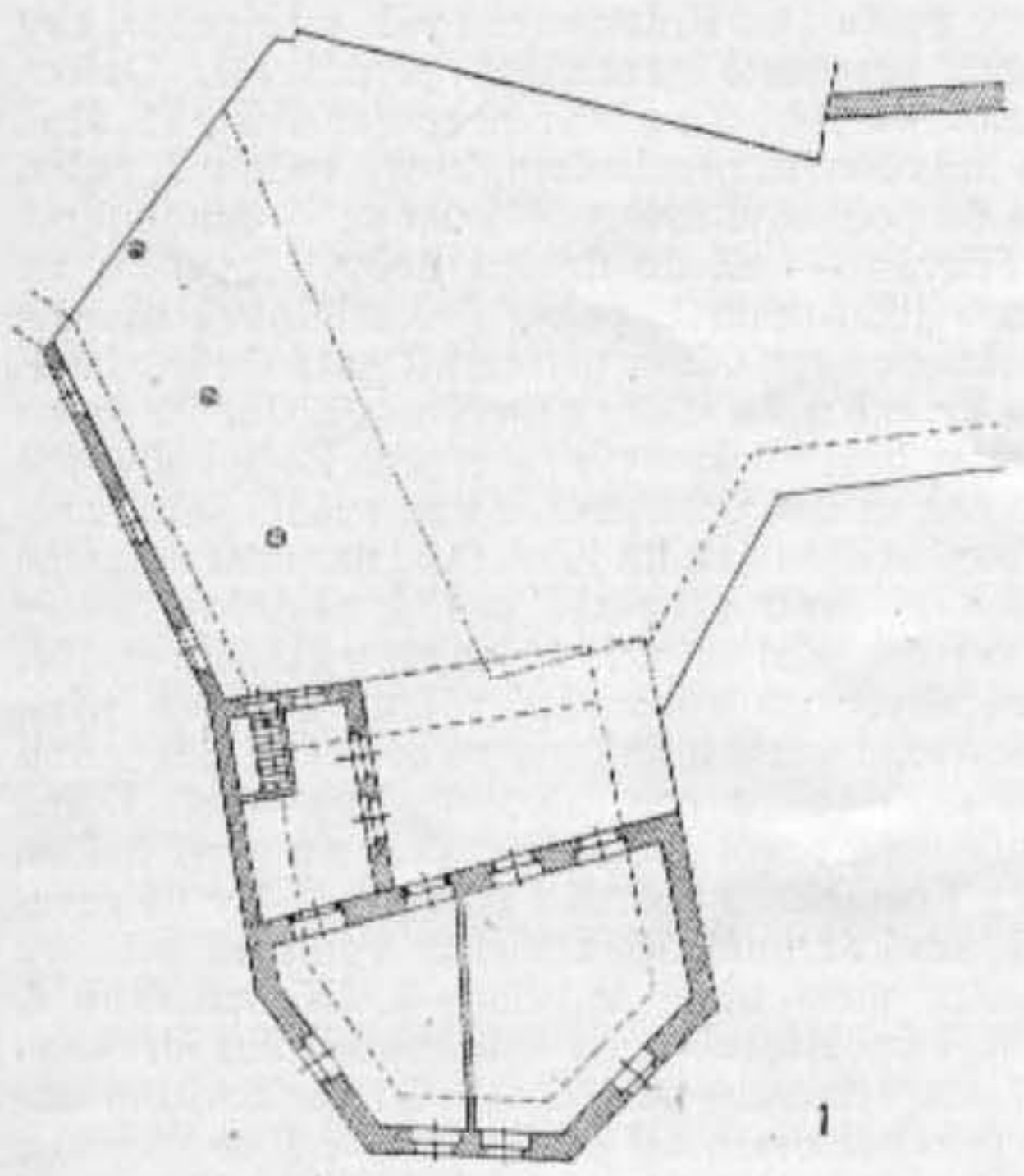
Stará tradice, kterou opakují bez udání pramenů a důkazů všichni tři tábořští badatelé, tvrdí, že cesta vedoucí dnes podél západního průčelí hradu je uměle nasypaná. Není proto však důkazů a jeví se to nejvýš nepravděpodobným. Násyp cesty v této výši by vyžadoval takového přesunu zemin a tolik materiálu, že už proto se tato domněnka zdá být pochybná. Kromě toho by podle této theorie obě brány, anebo alespoň brána Bechyňská, byly postaveny v násypu, tedy na sypkých základech, a to by se jistě při prudkém sklonu terénu projevilo při jeho ssezení deformacemi a trhlinami ve stavbě. Nic takového však na Bechyňské bráně nepozorujeme. Jak se zdá, cesta zde byla už dřív, ale při stavbě obou bran byla patrně rozšířena a srovnána. Rozhodnutí této sporné otázky by ovšem mohl přinést jedině archeologický výkop.

Když husité opevňovali v první polovině 15. stol. město, zajistili vstup do nové pevnosti z této strany dvěma branami, kterým se ve středověku říkalo Hradské brány. V 17. stol. se po první vyskytuje pro zevní Hradskou bránu také název brána Bechyňská, od konce 18. stol. a zejména v 19. stol. se vžilo jméno brána Klokotská pro vnitřní Hradskou bránu.

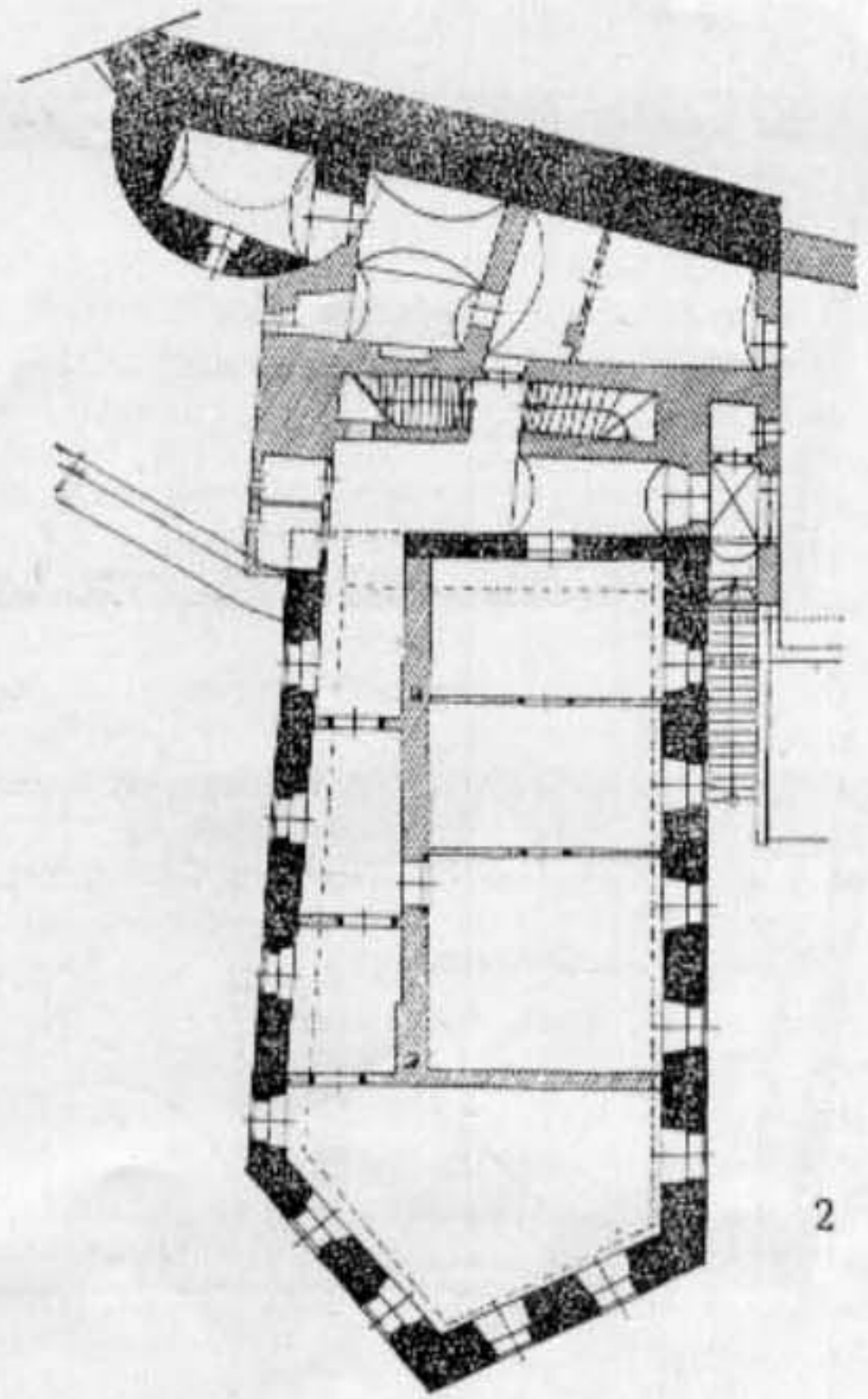
Bechyňská brána je jediná ze všech městských bran, která dosud stojí, byť i značně porušená restaurací z konce 19. stol. Na rozdíl od všech ostatních městských bran nemá tvar věže, ale do šířky rozloženého bloku. Tento její tvar určila její poloha: jejím úkolem bylo zatarasit napříč nejen cestu podél hradu, ale i svah, který od ní původně stoupal k hradnímu parkánu. Proto se rozkládá spíš do šířky než do výšky. Úlohu strážnice, s níž by bylo možno přehlédnout a sledovat okolí, zastávala v tomto případě hradní věž Kotnovská, tyčící se vedle ní.

Protože se připojuje přímo na parkánovou zeď hradu, která není s osou cesty rovnoběžná, má stavení brány v půdoryse tvar lichoběžníka, jehož zevní strana, od města odvrácená, je dlouhá 22,3 m, zatím co vnitřní, s ní rovnoběžná strana, je o něco kratší (20,6 m). Hloubka brány činí 11,3 m.

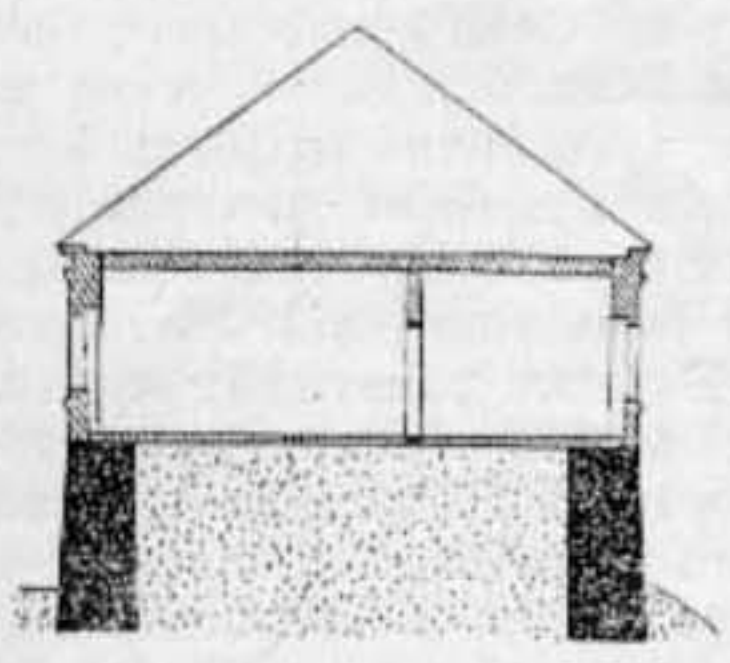
Brána má přízemí, nad nímž jsou dnes dvě zděná patra. Protože je rozložena spíš do šířky než do hloubky, má v přízemí kromě obvyklého průjezdu ještě dvě místnosti. Průjezd je široký 5 m a je prolomen dvojicí bran, které nejsou v jeho ose, ale jsou posunuty směrem k zevní, západní zdi. Část průjezdu vedle obou bran bývala prý (podle Thira, Hradiště hory Tábor, str. 58) oddělena zdí a sloužila jako kobka pro vrátového, z níž kouř odcházel přímo do průjezdu. Vznikla ovšem dodatečně. Obě brány průjezdu mají tvar hrotitých oblouků s jednoduše zkoseným ostěním bez profilu a uzavíraly se vraty. Zevní z nich (jižní) se kromě toho ještě v čas potřeby zajišťovala padacím mostem, po němž zbyla v průčelí pravoúhlá vpadlina. V jejím horním nadpraží jsou dvě úzké štěrbinny pro stěžecky, jimiž se most vytahoval. Teprve později byly stěžecky nahrazeny kladkami a lany. K této změně

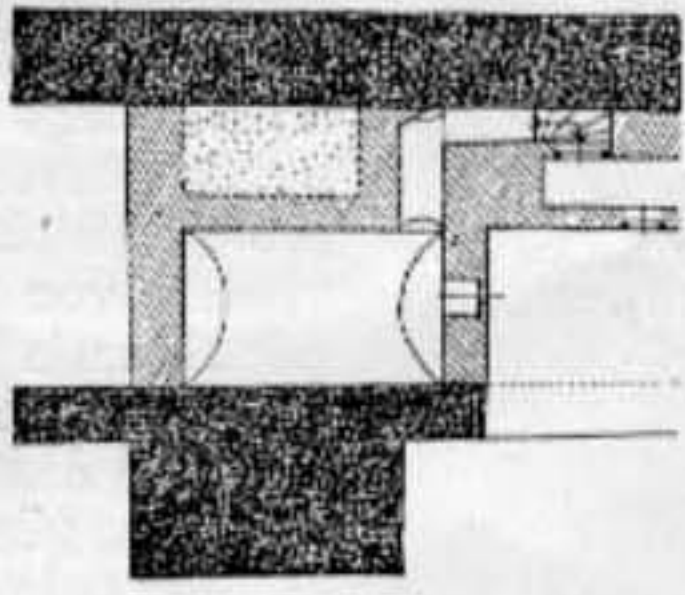
1

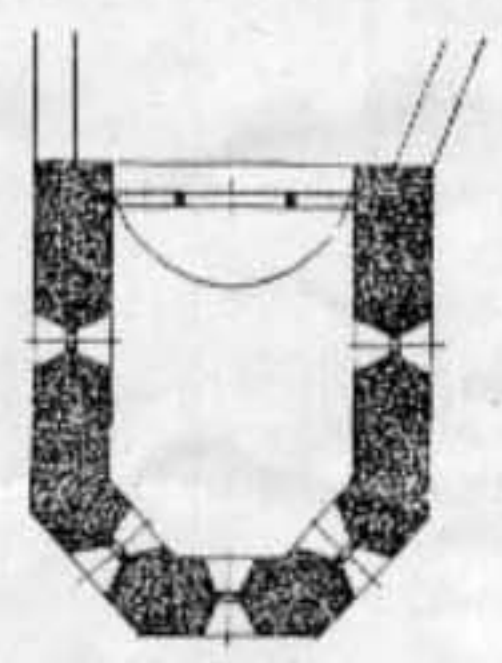
2

3

4

5

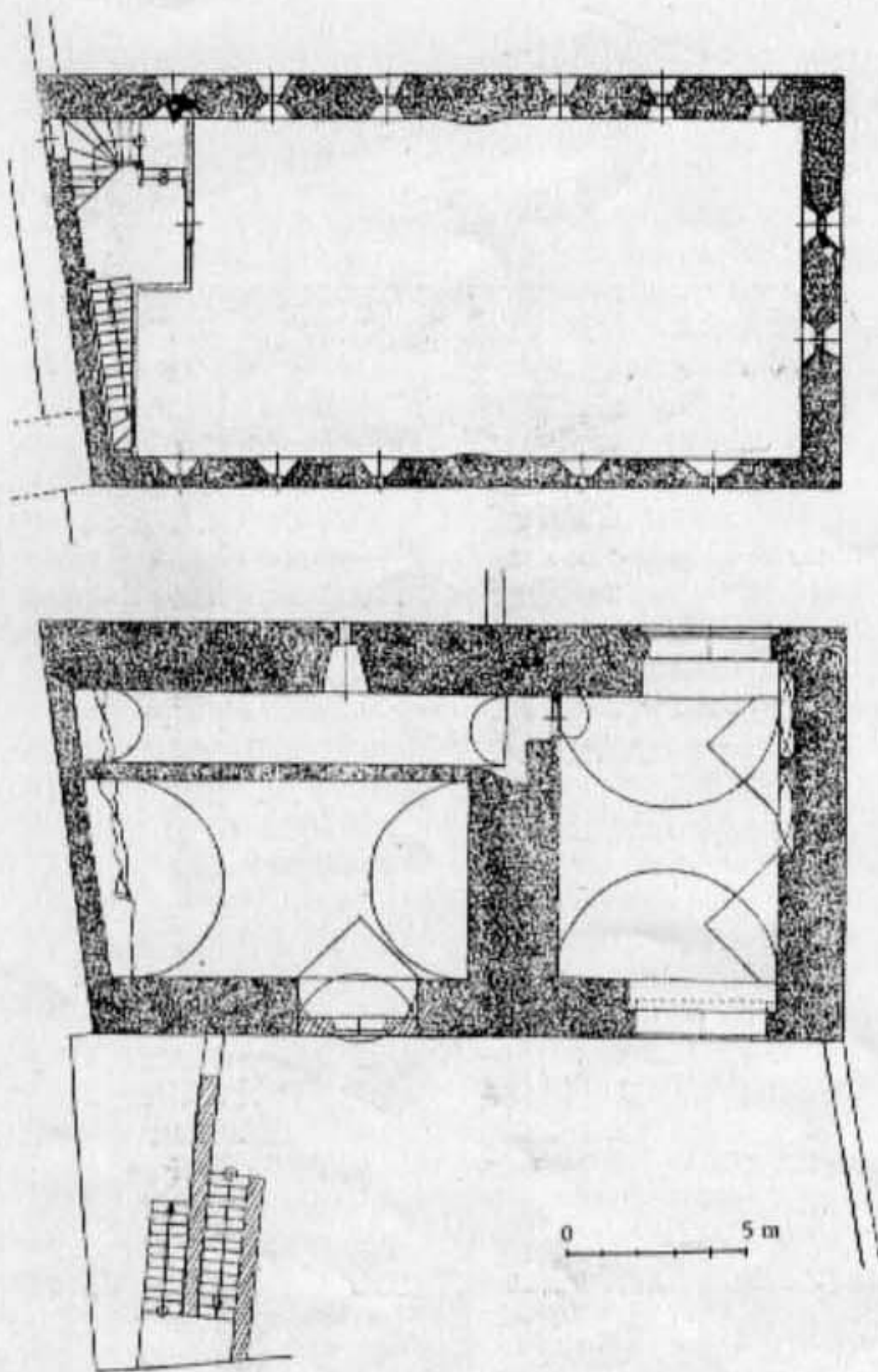

Plán č. VI. TÁBOR, PARKÁNOVÉ BAŠTY. — 1. T. zv. bašta Soukenická či Převrátilka. Půdorys přízemí podle plánu z r. 1863 (ATR). 2. Půdorys přízemí domu čp. 78, postaveného na základech t. zv. Velké či Žižkovy bašty s přílehlou hradební věží. (Podle zaměření Stavoprojektu v Táboře z r. 1952.) 3. Příčný řez 1. zv. Soukenickou baštou či Převrátilkou podle plánu z r. 1863 (ATR). 4. Substrukce parkánové bašty na západní straně města s přílehlým sklepem domu čp. 80. (Nové měření.) 5. Půdorys přízemí t. zv. Řeznické bašty podle situačního plánu z r. 1876 (ATR). — План № 6. ТАБОР, БАШТОНЫ ПВОБ. — ПЛ. VI. ТАБОР, LES BASTIONS DES LICES.

došlo buď už v 17. stol. nebo až v stol. 18. V letech 1610, 1619, 1644 a 1649 se v účtech připomínají opravy a naposled dokonce položení nového mostu. Ze zpráv však nevyplývá, zda byla při té příležitosti vyměněna jeho konstrukce. V r. 1742 se uvádí položka za nový provaz k zdvihnutému mostu.

Průjezd je zaklenutý valenou klenbou s dvěma lunetami při zevní zdi, v níž jsou dvě sedátka pro stráž, překlenutá segmentovými pasy. Rovněž obě komory vedle průjezdu mají valené klenby. Do užší z nich, jen 2 m široké, se chodilo přímo z průjezdu sedlovým portálem, za restaurace obnoveným. V jižní zdi měla místnost dvě střílnová

okénka se špaletami ven i dovnitř se rozvírajícími (K. Thir, Hradiště hory Tábor jako pevnost, str. 59). Dnes je z nich otevřeno jen jedno, druhé je zazděno. Druhá místnost byla původně na venek otevřena do mezibranského parkánu (t. j. do prostoru mezi oběma branami, Bechyňskou a Klokočskou), širokým půlkruhovým pasem, podobně jako klenuté přízemí bašty Řeznické. Patrně v 19. stol. byl oblouk uzavřen tenší zdí a do ní byla vsazena vrata v dřevěném rámu. Za restaurace byla vrata nahrazena novým pseudogotickým hrotitým portálem. Místnost má rovněž valenou klenbu s velkou lunetou nad někdejší pasem. Východní zdi dosedá brána na skálu, na níž stojí

Plán č. VII. TÁBOR, PŮDORYSY BECHYŇSKÉ BRÁNY. —
ТАБОР, ПЛАНЫ БЕХИЊСКИХ ВОРОТ. — TÁBOR, LES
PLANS DE LA PORTE DE BECHYŇÉ.

hradní věž a parkánová zeď, takže obě místnosti mají stěny na straně k hradu částečně vytesané ve skále.

Do 1. patra brány se choďovalo původně přímo z mezibranského parkánu po skalnatém břehu, který kdysi býval ohrazen parkánovou zdí hradu. Teprve v 19. stol. po stavbě pivovarských sklepů v mezibranském parkánu byl břeh odkopán a k portálu postaveny dřevěné schody, v době restaurace v r. 1889 nahrazené kamennými. Vedle portálu do 1. patra jsou také dveře na hrázděnou pavlač, sedící na kamenných krakorcích. V dnešní své podobě je pavlač novostavbou z doby restaurace. Původně zde bývala pavlač jen dřevěná, prkny zapeřená. Dosvědčuje to jednak už zmíněný pohled J. Novopackého na Bechyňskou bránu z mezibranského parkánu, jednak plán průčelí nových pivovarských sklepů (ATR, čp. 127) s částečným řezem Bechyňskou branou.

Podle Thira (l. c., str. 58) bývalo 1. i 2. patro rozděleno příčnou zdí ve dvě plochostropé místnosti. Dnes je při východní zdi do 1. a 2. patra vestavěno nové dřevěné schodiště, oddělené od ostatních prostorů lehkými dřevěnými příčkami.

Bylo zřízeno v posledních letech, aby byl umožněn přímý výstup na Kotnovskou věž, a to proto, aby turisté nemuseli procházet pivovarem. Ovšem Kotnovská věž byla s branou spojena už v 15. stol. a to hrázděným přechodem, který vede z 1. patra věže do podkrovní brány. Udržel se — mnohokrát obnovován — až do dnešní doby. Navenek, na stranu jižní mělo 1. patro dvě střílnová okénka podobného typu jako v přízemí. 2. patro brány tvoří dnes kromě úzké siňky s novým schodištěm jeden prostor, krytý trémovým stropem. Že byl původně rozdělen ve dvě místnosti, o tom svědčí jednak seskupení střílen jak na jižní, tak i na severní straně (vždy do dvou skupin), jednak zřetelné hrboly v severní a jižní zdi a vyvýšenina v cihelné dlažbě, které zbyly po vybourání příčné zdi. Na jižní, venkovskou stranu se 2. patro otvírá 6ti střílnami typického tvaru pro táborské opevnění. Úplně stejné střílny měl i plášť barbakanu u Nové brány, bašta Řeznická a patrně i zbořené bašty na severozápadní straně, Soukenická, Velká či Žižkova a bašta mezi nimi, v pláň č. IX označená I. Vlastní průstřelnice má tvar obdélníku širokého 20 cm a vysokého asi 35 cm. Od venkovního líce zdi je odsazena o 50 cm, její ostění se navenek trychtýřovitě rozvírají do šířky 98—115 cm a jsou zaklenuty segmentovými pasy. Stejně střílny jsou také v západní zdi, obrácené do údolí (plán č. VII). Do mezibranského parkánu vedou o něco širší okénka a jsou jen dovnitř špaletována (do šířky 113—151 cm).

Vysoký krov brány má dnes konstrukci z doby restaurace, z r. 1889. Dosedá místo římsy na vysoké gotické konsoly, vyřezávané ze dřeva, které nesou dnes vyloženou pozednici pro námětky krovu. Původně nesly nepochybně hrázděné podsebití, podobné, jaké bývalo na plášti barbakanu před Novou branou. Bylo asi velmi záhy sneseno, jak ukazuje ještě gotický tvar střechy, nejpravděpodobněji po požáru v r. 1532. Pak byla obnovena jen jeho část ve tvaru věže, které bylo zapotřebí, aby se z přechodu, vedoucího z Kotnovské věže, mohlo podejít po odstranění podsebití do podkrovní brány.

Poslední zpráva o výměně krovu je z r. 1663. V 17. stol. sloužila brána za sýpku, jak dosvědčují stížnosti z r. 1664, podle nichž pod tíhou obilí velmi trpěly klenby a krov.

Brána byla postavena současně s ostatním opevněním, jak dosvědčuje tvar střílen, hrázděné podsebití i oblouky bran. V době restaurace byl vsazen nad vnější bránu místo někdejšího malovaného obrazu Krista na kříži kamenný městský znak s letopočty 1515—1889. První letopočet není nijak historicky doložen a je patrně důsledkem mylné domněnky, že původní vchod do města v první pol. 15. stol. vedl hradem a že tedy obě hradske brány byly postaveny teprve později. Tato domněnka byla už dříve vyvrácena a není tedy důvodu k tomu, abychom bránu považovali za stavbu pozdně gotickou, zvláště když na ní není jediného architektonického článku, který by slohově patřil do doby tak pozdní. Naopak, všechny portály (je-li možno předpokládat, že byly za restaurace jen okopírovány), až na nový hrotitý portál v přízemní komoře, obrácené do mezibranského parkánu, slohově patří do raného období 15. století.

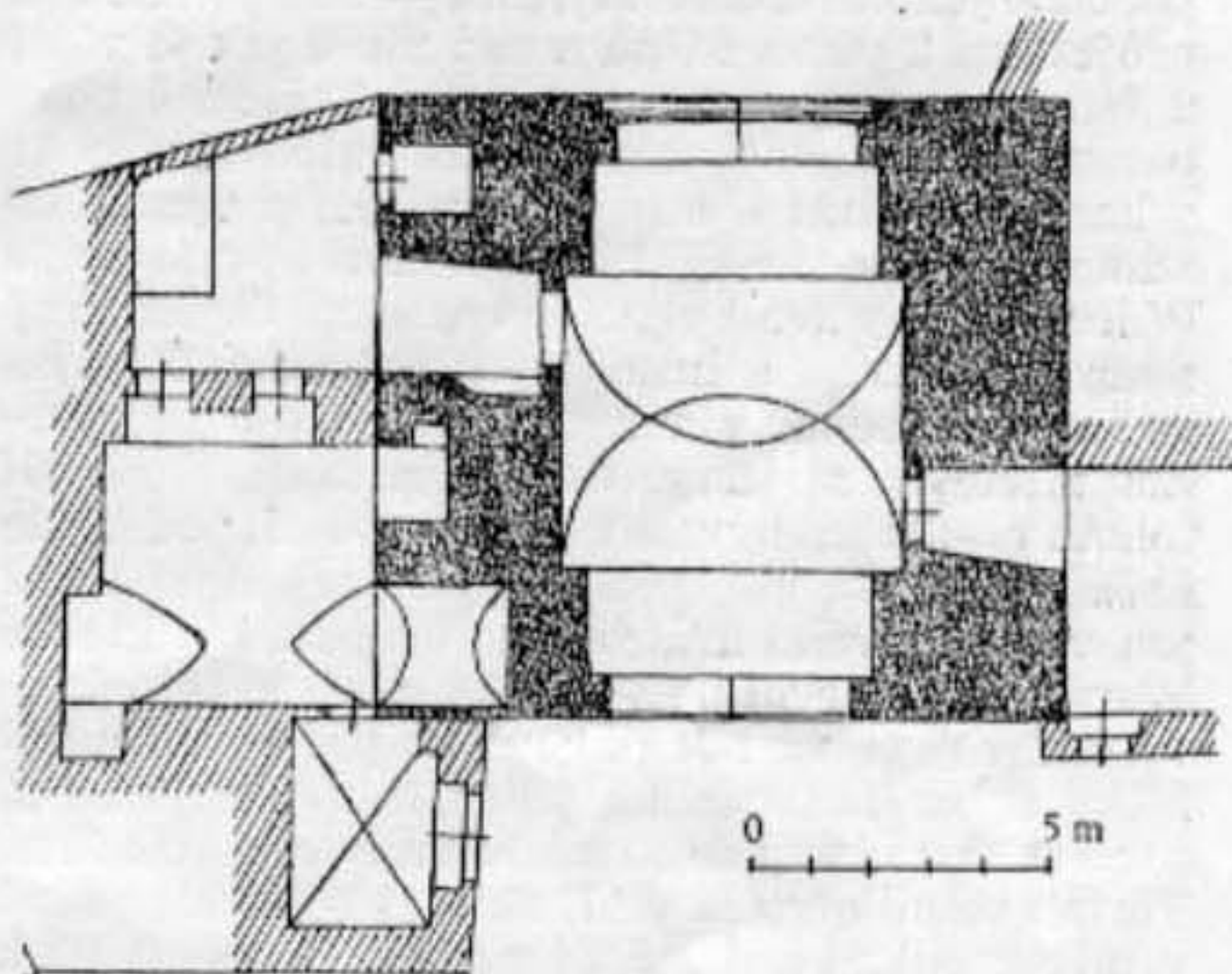
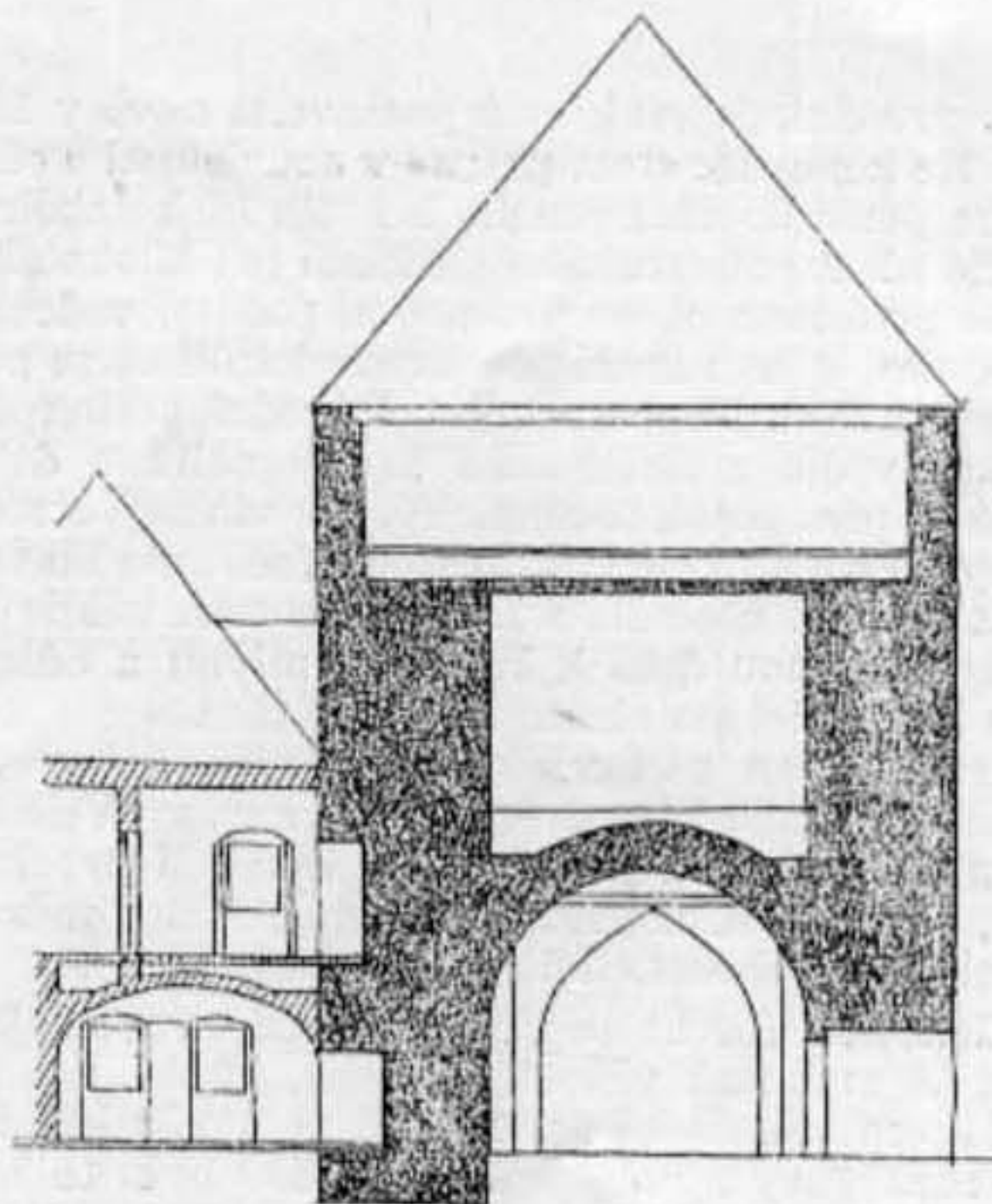
Jediné klenby by mohly být dodatečné, ačkoli lunetové klenby v užitkových stavbách se začínají u nás stavět už od konce 14. stol. (na př. klenby sklepů na Borotíně, Lipnici a j.).

Brána Klokotská, která uzavírala ústí dnešní Klokotské ulice při domě čp. 83 (na rohu ulice Růžové a Klokotské), byla zbořena brzy po postavení prvních ležáckých sklepů pivovaru, tedy po r. 1865. V r. 1874, když tehdejší majitel domu čp. 80 (dříve čp. 322), lesmistr Škába chtěl dům přestavět, stála ještě západní zeď této brány. Je zakreslena na plánu, přiloženém k žádosti lesmistra Dom. Škáby k obci za přeložení uličního kanálu (ATR). Podle tohoto plánu byla tato zeď asi 9 m dlouhá, a asi 1,5 m tlustá. Po stanovení nové stavební čáry v r. 1874 byla i tato zeď zbořena. Jihozápadní nároží této brány je v obrysu zachyceno také na plánu z r. 1862, kdy brána ještě stála a kdy se znovu překlenoval vodní kanál, který vedl pod parkánem a při klokotské cestě se stavěla nová tarasní zeď. Plán je uložen v ATR pod čp. 83.

Z obou plánů je zřejmé, že brána měla tvar věže asi 9—9,5 m dlouhé a přibližně 8—9 m široké (rozměry, uvedené v Thirově díle Hradiště hory Tábor, str. 57 nejsou správné, jsou zase měřeny jen z katastrální mapy z r. 1830). Její výška je zachycena na zmíněném už plánu z r. 1865, znázorňujícím pohled na nově projektované ležácké sklepy v mezibranském parkánu a uloženém v ATR pod čp. 127 (pivovar). Podle tohoto plánu činila výška brány až k střešní římsě 15,7 m. Byla tedy značně vyšší než Bechyňská brána, vysoká jen 10,5 m (bez střechy). Jak naznačují oba situační plány okolí klokotské brány (pod čp. 83), byla věž brány vysunuta z líce hradební zdi směrem ven, do mezibranského parkánu. Prodloužíme-li linii hradební zdi tak, jak je dnes zachovaná v Růžové ulici, až k místu někdejší Klokotské brány, pak by byla hradební zeď přiložena k vnitřnímu průčelí brány směrem do Klokotské ulice. Ve sklepech domu čp. 83 je však hradební zeď zachována jen do vzdálenosti 12 m od nároží Klokotské a Růžové ulice. Podle plánu z r. 1862 právě v tomto místě tvořila hradební zeď pravouhlý ústupek, při čemž se její vnitřní líce posunul asi 2 m směrem do parkánu, takže na Klokotskou bránu navazovala asi 1,7 m od jejího severozápadního nároží. Také parkán v téže vzdálenosti od brány vybočoval podle tohoto plánu ze svého původního směru a rozšířil se v mírném oblouku směrem ke klokotské cestě, aby pak navázal přesně na jihozápadní nároží brány.

O vnitřním uspořádání brány nevíme nic bližšího. Z celkové její výšky (15,7 m) lze usuzovat, že byla 4patrová (Pražská brána, vysoká 12,9 m měla 3 patra). V přízemí byl průjezd, patrně zaklenutý, který se otvíral dvěma hrotitými branami. Ostění bran měla pravděpodobně jako u brány Bechyňské jen zkosená nároží bez profilu. Kus původního ostění brány se spodním zalomením okoseného nároží je dnes zazděn v základech přestavěného domu čp. 83 u schodů, vedoucích ke klokotské cestě.

Také výška bran až do hrotu oblouku byla stejná jako u Bechyňské brány, totiž 3,75 m. Vnitřní brána, obrácená do Klokotské ulice, se

Plán a. VIII. TÁBOR, PŮDORYS A ŘEZ ZBOŘENÉ PRAŽSKÉ BRÁNY. — ТАБОР, ПЛАН И ВЕРТИКАЛЬНЫЙ РАЗРЕЗ РАЗРУШЕННЫХ ПРАЖСКИХ ВОРОТ. — ТÁBOR, LE PLAN ET LA SECTION VERTICALE DE LA PORTE DE PRAGUE DÉMOLIE.

uzavírala jen vraty, vnější brána se kromě vrat zabezpečovala ještě spuštěním okovaného hřebene, po němž zbyla v 19. stol. v zevním průčelí ještě pravouhlá vpadlina s postranními drážkami, vysoká 10,9 m.

O původním ukončení Klokotské brány nic bezpečného nevíme. Na pohledu města asi z pol. 19. stol. má poměrně nízkou valbovou střechu se zděnými pylony na nároží, na pohledu na opevnění města (se sklopenými částmi hradeb) z roku 1830 má nad vstupními stranami dva vysoké stupňovité štíty.

Na vnější straně, obrácené k západu, uzavírala mezibranský parkán nízká hradební zeď s ochozem. Dnešní zeď má sice přibližně tytéž rozměry

jako původní, je však celá postavena nově v 19. stol. Ke konci 18. stol., patrně v souvislosti s oživením poutí do obnoveného kostela klokotského, byl do zdi mezibranského parkánu při Klokotské bráně prolomen otvor pro novou pěšinu, vedoucí do Klokot a na nároží postavena kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého. Původní pěšina do Klokot vedla z Bechyňské brány oklikou dolů k městu přes potok tismenický, jak ukazují starší plány města a okolí (z r. 1648 a 1744), ale hlavní cesta do této obce šla z Dobytčího trhu někdejší Velkou fortanou dolů k Housovu mlýnu a odtud přes Tismenici po stráni ke Klokotům.

Kromě bran měl však středověký Tábor ve svých hradbách ještě dvě fortny a to t. zv. Velkou fortanu, nazývanou podle cesty, která jí procházela, původně Klokotskou, a fortanu Malou neboli Říční, již se chodilo dolů k řece Lužnici.

Klokotská fortana se připomíná už v roce 1436. Byla to mohutná věžovitá stavba, široká asi 11 až 11,5 m a hluboká asi 12—13 m. Podle kresby Willenbergovy z doby kolem r. 1600 byla to budova asi tak vysoká jako hradební věže vnitřní městské zdi, tedy asi 10—11 m. Měla tedy — asi podobně jako brána Bechyňská — nad přízemním průjezdem 2 patra zděná a nad nimi, jak je vidět z Willenbergovy kresby — ještě hrázděné polopatro. Celek ukončovala vysoká valbová střecha s korouhvičkami a střešními vikýři s vysokými stanovými střechami. Před fortanou bývalo podle Willenbergovy kresby ještě předbrání, čtyřhranný dvorec s branou a hrázděným ochozem, krytým sedlovou střechou s vikýřem, ukončujícím vysokou stanovou střechou vstupní průčelí. U nároží tohoto předbrání bývala v parkánové zdi podle téže kresby válcová věž, přesahující parkánovou zeď jen výškou svého hrázděného ochozu. Na kresbě Wernerově z první poloviny 18. stol. je tato fortana nakreslena už bez původního předbrání a věžičky a bez hrázděného patra, s ustupujícím 2. patrem, krytým jednoduchou valbovou střechou. Fortana velmi utrpěla v 17. stol., neboť stála právě v místě, odkud byl na Tábor veden hlavní útok v r. 1621, jak ukazuje rytina Hollarova z tohoto roku. Avšak už v r. 1620 byla její původní přezová krytina a krov odstraněny — patrně před obléháním v r. 1649; po obležení, za něhož byla v r. 1645 zazděna, dostala novou taškovou krytinu a v r. 1671 nový krov. (K. Thir, Hradiště hory Tábor, str. 100, 163, 208).

Na katastrálním plánu z r. 1830 je ještě zakreslena, ale brzy na to byla zbořena. Její základy i s předbráním a přilehlou částí opevnění by bylo možno zjistit výkopem; v tomto místě, které je nezastavěné a ne příliš frekventované, nebyl by archeologický průzkum obtížný.

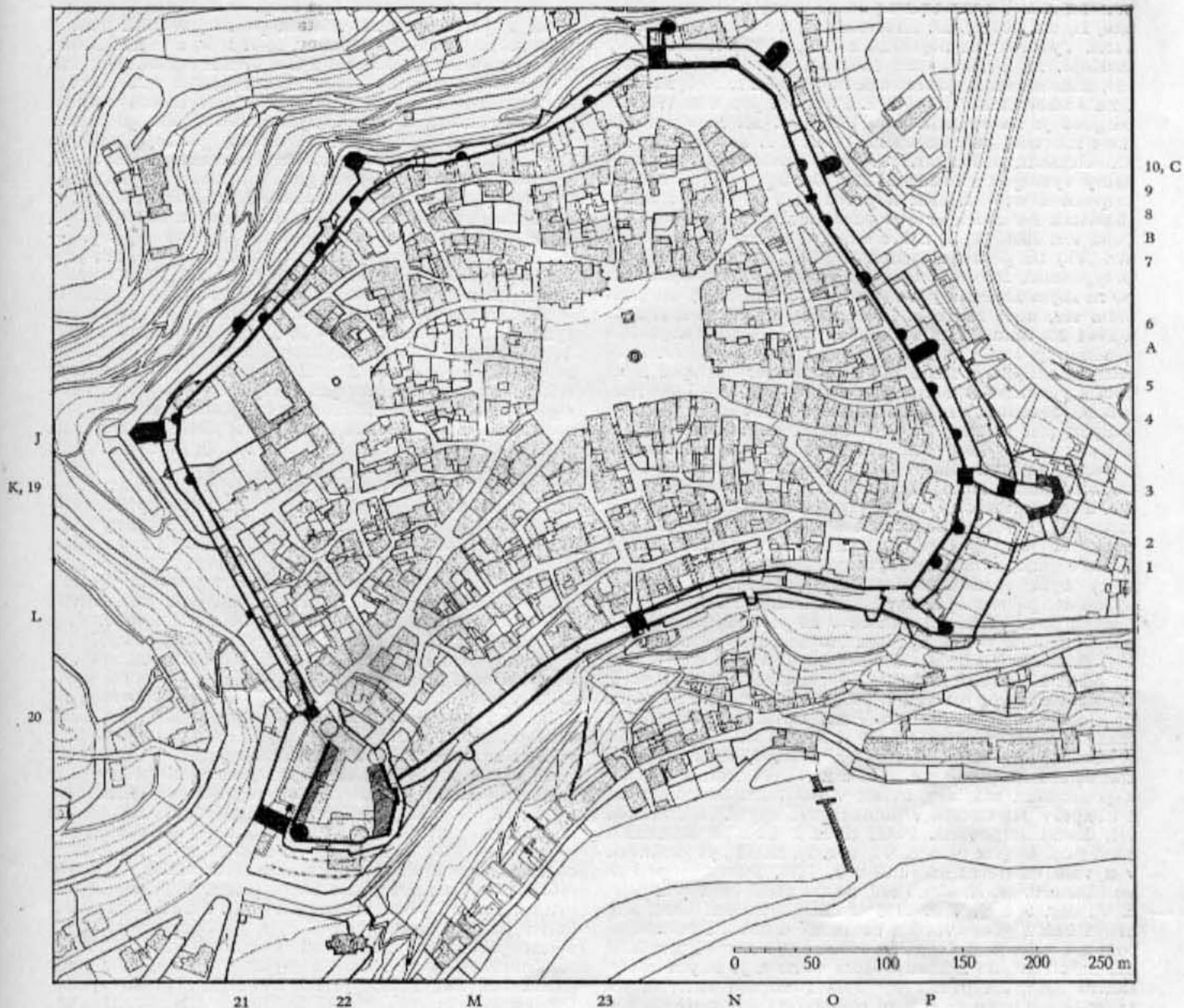
Druhá fortana, zvaná Malá nebo Říční, stávala na protilehlé straně města asi uprostřed mezi hradem a Řeznickou baštou. Z náměstí k ní vedla přímá příčná ulice kolem gotického domu čp. 19. Bylo to zase věžovité stavení, které mělo nad klenutým průjezdem dvě zděná patra a nad nimi hrázděné polopatro. Celek pokrývala vysoká sedlová střecha. Budova byla široká asi 8,5—9 m a hluboká 13—13,5 m. V přízemí byl klenutý průjezd, otevřený hrotitými branami, posunutými — podobně jako v Bechyňské bráně — k jedné (od

vstupu pravé) straně. Na kresbě této fortny je nad zevní branou vidět otvor pro kladku padacího mostu. V roce 1664 se její zdvihací most obnovoval a roku 1668 dávali k němu nový provaz. Vedle přízemního průjezdu, který byl klenutý, bývala po levé straně světnička branného, dodatečně zřízená, když se obydlí v patře nedalo v zimě vytopit. Původně zabíral průjezd celou šířku přízemí, neboť v obou bočních zdech fortny vedly z něj vchody do parkánů. Parkány byly tedy takto navzájem spojeny a světnička fortnyře v přízemí toto spojení přerušila. V I. patře bývalo v zevním průčelí jedno gotické čtverhranné okno. Druhé patro mělo před zbořením v r. 1881 velká okna, neboť v r. 1806 bylo prodáno soukromníkovi, který si v něm zřídil byt. Při té příležitosti dal nový majitel snést poslední hrázděné patro brány, protože už bylo chatrné. Na obraze Tábora z r. 1795 je malá fortana zachycena ještě s hrázděným ochozem a vysokou valbovou střechou. Za některé z pozdějších oprav asi po třicetileté válce byla fortana zřetřena dvěma mohutnými opěrnými pilíři. Patrně bylo zdivo špatně založeno a ujíždělo po svažitém terénu.

V 19. stol., v době, kdy velká část městského opevnění byla už rozprodána soukromníkům, byla v městské hradební zdi prolomena ještě jedna brána. Je to tak zvaná brána Mariánská, vedoucí z náměstí před klášterem Augustiánů do městských sadů, založených na severozápadních svazích nad potokem Tismenicí v r. 1832. Kromě brány Bechyňské je to dnes jediná městská brána, která dosud stojí. Její pozdně empirovaná architektura nemá ovšem se středověkým opevněním Tábora nic společného. Byla postavena právě v době, kdy se začalo s pozvolným, ale zcela vytrvalým ničením starých fortifikací.

To, co z nich dnes zbylo, je už jen zcela nepatrný zlomek. Z celého, kdysi mohutného opevnění východní šíje stojí dnes zbytky tří hradebních věží, z hradebních zdí jak městské, tak parkánové zbyly už jen stopy v hranicích domovních parcel a nepatrné kousky městské hradby při čp. 253 a 254. Na severozápadní straně města se zachovaly jen substrukce hradebních zdí: u vnitřní městské hradby poměrně dobře, u parkánové mnohem hůř. V části mezi t. zv. Velkým šancem a někdejší baštou Soukenickou zmizela parkánová zeď téměř úplně. Městskou hradební zeď lze v této části sledovat poměrně dobře, ale jen na několika málo místech je ještě vyšší než úroveň města (za domem čp. 341, čp. 340 a 337). V úseku mezi čp. 335 a 337, kde Thir mylně předpokládal pětibokou baštu, je hradební zeď úplně vylomena a domy postaveny na nové stavební čáře. Jen v hraniční čáře je zachována trasa hradební zdi za dnešním okresním soudem, který její linii násilně přefal. Nová ohradní zeď vézeňského dvora na straně, obrácené do sadů, má místy úplně jiný průběh, než původní hradební zeď. Je to dobře vidět u vnitřní hradební věže za někdejší Velkou baštou (čp. 78), kde ve spodní části asi do výše 60 cm, je zachován kus staré hradební zdi a nad ni, ale ve směru odchylném, je postavena nová ohradní zeď.

Poměrně nejlépe se uchovala městská hradební zeď na straně jihozápadní, kde ji lze od čp. 79 až

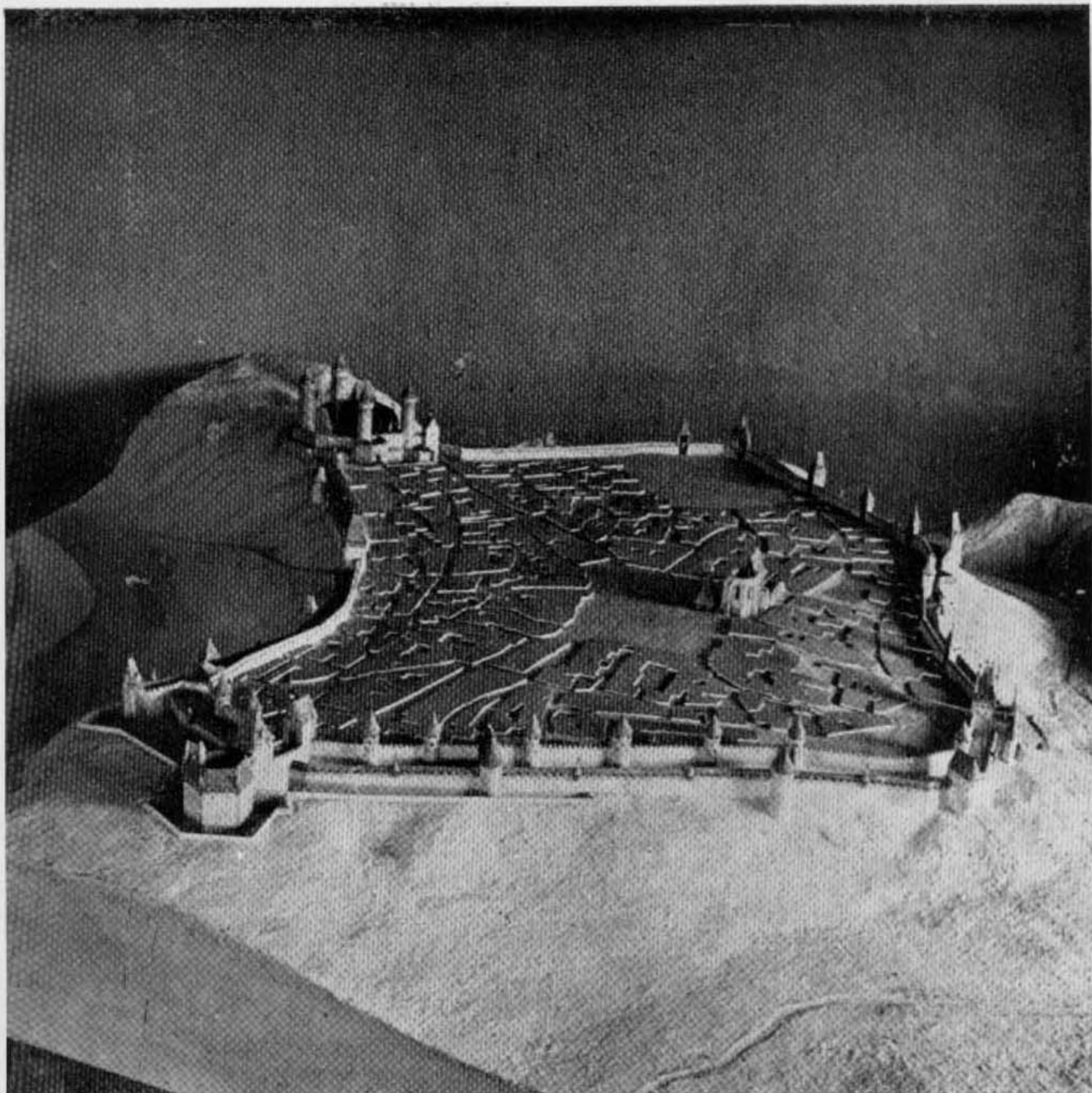
Plán č. IX. TÁBOR, SITUACNÍ PLÁN MĚSTA s rekonstrukcí středověkého opevnění. — План № 9. ТАБОР, ПЛАН РАСПОЛОЖЕНИЯ ГОРОДА с восстановленными средневековыми укреплениями. — Pl. IX. TÁBOR, LE PLAN DE LA SITUATION de la ville avec la reconstruction des fortifications médiévales.

Legenda. — 1. Hradební věž, dnes zbořená. Zakreslena na pláň města z r. 1648 a 1744 i na pohledu města z poč. 19. stol. Byla zbořena před r. 1830, na katastrálním pláň z t. r. chybí. 2. Hradební věž, z níž zachován zbytek ve sklepe Tylova domu čp. 218 (viz plán č. VII, obr. 3). Zakreslena na pláň z r. 1648 a 1744 i na pohledu města z poč. 19. stol. Zbořena před r. 1830, na katastrálním pláň z t. r. a na obrázku z r. 1830 už chybí. 3. Nová brána s barbakanem („Na pláští“). 4. Hradební věž, dosud zachovaná při domě čp. 236. Po přestavbě domu v r. 1939 byla restaurovaná, v přízemí proráženy dva nové vchody pro chodník, v patře dvě pseudogotická okénka s barevným zasklením. (Viz plán č. V, obr. 1.) Na obraze Willenbergově z doby po r. 1600 má ještě střechu. 5. Hradební věž, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648, 1744, na detailním pláň tohoto úseku hradeb z r. 1824 i na katastrálním pláň z r. 1830. Zobrazena na pohledu z poč. 19. stol. i na pohledu z r. 1830. Zbořena patrně v první polovině 19. stol. 6. Hradební věž, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648 a z r. 1744. Na detailním pláň z r. 1824 i na katastrálním pláň

z r. 1830 chybí. Na pohledu z poč. 19. stol. je zakryta dřevěnou budovou střelnice. Byla asi zbořena po přestavbě střelnice v r. 1811. 7. Hradební věž, dosud zachovaná co čp. 253 (viz plán č. V, obr. 2. 8. Hradební věž, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648, na detailním pláň z r. 1824 i na pláň katastrálním z r. 1830. Vyobrazena na pohledu města z poč. 19. stol. a na pohledu z r. 1830. Zbořena po r. 1830. V r. 1824 v ní bylo skladiště prachu pro střelnici. 9. Vodárna, postavena teprve po napuštění rybníka Jordánu, tedy po r. 1492. Hranolová věž o základně čtvercové (5×5 m), obvodní zdivo v přízemí a 1. patře z lomového kamene (tl. zdi 110 cm), od 2. patra zdi jsou cihelné a jen 45 cm tlusté. Na straně do parkánu má bašta přízdivku, vystupující navenek 220 cm, širokou 425 cm ve tvaru opěrného pilíře, v němž je ukryta klenutá štola, vedoucí dolů k rybníku. Spodní část (přízemí a 1. patro) patrně ještě pozdně gotické, hořejší patra renesanční, postavena současně s renesančními štíty po ohni r. 1559. 10. Hradební věž, dosud zčásti zachovaná při domě čp. 254 do výše 2–3 m nad úrovní ulice. Dům při

věži se připomíná už v r. 1574, věž přešla do majetku soukromého v r. 1824 (Thir, Staré domy a rodiny tábořské, II, str. 593 n.). 11. *Hradební věž*, dosud zčásti zachovaná. Vyčnívá jen nepatrně ze zdi, za třicetileté války zesílené. 12. *Velká neboli Klokotská fortna*. 13. *Hradební věž*, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648, z r. 1744 i na katastrálním pláň z r. 1830. Na pohledu Willenbergové je nakreslena jako trojboká. 14. *Hradební věž*, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648 a 1744. Na katastrálním pláň z r. 1830 je skreslena na nepravidelný výstupek z hradební zdi. Dům při ní (čp. 338) se připomíná už v r. 1822 a při něm v r. 1635 se uvádí „bastička na zdech městských“. K domu byla přikoupena v r. 1806. (Thir, Staré domy a rodiny tábořské, II, str. 793.) Na pohledu Willenbergové je nakreslena jako polygonální. Zbořena byla po r. 1864; v hradební zdi po ní zbyla zřetelná jizva (viz plán č. V, obr. 4). 15. *Hradební věž*, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648 a 1744. Na katastrálním pláň už chybí. V 16. stol. patřila k domu čp. 334. V r. 1528 nalezeny byly na jakémsi lešení od sklípku v baště peníze, o něž vznikl spor mezi obcí a vlastníkem domu, protože věž či bašta byla majetkem obecním. Proti tomu namítal majitel domu, že sklípek (asi klenbu) ve věži udělal na vlastní náklad, což prý obec v takových „jalových baštách“ dovolovala a peníze že jsou tovary, a že za císaře Zikmunda 1437, když se město stalo královským „tolaři v zemi České bití a mincování nebyli...“ (Thir, Staré domy a rodiny tábořské, II, 786 n.) Na kresbě Willenbergové je věž nakreslena jako polygonální, má sedlovou střechu a v patře okna, byla tedy obydlena. Podle zpráv (viz Thir, l. c.) byla baštička, před tím jen místo prázdné, okrouhlé, po ohni přestavěna od bednáře Jiljího Kramářky, který si zřídil nahoře v ní pokoje. Od té doby věž patřila k domu čp. 334. Naposled se o ní mluví v r. 1614. 16. *Hradební věž*, dnes zbořená. Je zakreslena na pláň z r. 1648 a z r. 1744 a na kresbě Willenbergové. Na katastrálním pláň z r. 1830 už chybí. V 16. stol. se majitelé domu čp. 329 nazývali Baštové (Thir, Staré domy a rodiny tábořské, II, str. 782), snad podle věže v hradebách za domem. 17. *Hradební věž*, dnes zbořená, zakreslena na pláň z r. 1648 a z r. 1744. Patřila patrně k pozemkům kláštera, avšak v klášterní kronice není o ní zpráv. Na kresbě Willenbergové chybí. 18. *Hradební věž*, dosud zachovaná. Patří dnes k budově okresního soudu čp. 43 (viz plán č. VI, obr. 2). Soud byl postaven v bývalé klášterní zahradě v r. 1871. Původně patřila ke klášteru. 19. *Hradební věž*, dosud zachovaná (viz plán č. V., obr. 5 a 6). V r. 1738 žádali augustiáni obec, aby mohli baštu přestavět na zahradní domek. Přestavěna byla asi dřív, protože už na kresbě Wernerové z r. 1730 má na straně do zahrady velké okno a je kryta renesanční bání. Za přestavby byla rozšířena směrem do zahrady a z boku bylo k ní přistavěno schodiště do arkády v I. patře. Na konci 19. stol. byla arkáda regotivovaná a na sníženou městskou zeď postaveno nové cimbuří. 20. *Přední hradební či Klokotská brána* (viz plán č. I). 21. *Bechyňská brána*, dosud stojící (též zv. *Velká hradební brána*) (viz plán č. I a č. VII). 22. *Hrad* podle stavu z poloviny 19. stol. (viz plán č. I). 23. *Malá neboli Říční fortna*. — *Parkánové věže a bašty*. — A. *Bašta*, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648 a z r. 1744, na detailním pláň z r. 1824 i na katastrálním pláň z r. 1830. Věrně je vyobrazena i s původní dřevěnou budovou střelnice na kresbě z poč. 19. stol. Podle ní měla podobné střílny jako barbakan a Bechyňská brána. Byla součástí střelnice (dnes čp. 249, dům čs. armády). Zbořena byla při stavbě dnešní nové budovy v l. 1894–95. (K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské, str. 587). Jak se zdá z plánu z r. 1824, byla provázána napříč parkánem až k městské hradební zdi a na ní jako dřevěná veranda s přístavkem na severní straně byla postavena původní dřevěná budova střelnice. Thir (l. c.) tvrdí, že šla jen k parkánové zdi a uvádí její rozměry z doby boření staré střelnice (1894–95), které se však neshodují s rozměry, zjištěnými na velmi přesném pláň z r. 1824. — B. V těchto místech předpokládá K. Thir (Hradiště hory Tábor jako pevnost, str. 34) *půlkruhovou baštu* a sice na základě plánu

z r. 1648. Jiných dokladů pro její existenci není a na místě není po ní nejmenších stop. — C. *Bašta*, dnes zbořená. V parkánové zdi zůstala po ní jizva. K. Thir ji pokládá za stavbu postavenou po r. 1644, a to na základě zprávy z radních manuálů z t. r. (Viz Hradiště hory Tábor jako pevnost, str. 32 a 149), v níž se mluví o vydvžení zdi u vodárny. Zároveň Thir uvádí, že mezi parkánovou zdi a baštou byla mezera, příkop, přepezený nejdřív dřevěným mustkem, později zápným, klenutým. Podle zbytků zdiva v parkáně zachovaných se však zdá, že bašta byla gotická, neboť zbytek zdi je vystavěný z lomového kamene bez příměsí cínů, jak to bývá na stavbách ze 17. stol. Otázku obou bašt (B) i (C) by mohl vyjasnit jedině archeologický výkop. — D. T. zv. *Velký šanc*, postavený v l. 1645–46. Na jeho místě stávala *parkánová bašta* protáhle půlvalcového tvaru, na niž upozornila kresba Willenbergova. Na ní je nakreslena s bohatě členěným renesančním štítem, vyzděným do půlkruhu. — E. Trojboká bašta v parkánové zdi, K. Thirem mylně považována za pětiboký bastionek, provázaný napříč parkánem. Podle kresby Willenbergovy byl to jen trojúhelníkový výstupek v parkánové zdi. Je zakreslen na pláň z r. 1648, 1744 a na katastrálním pláň z r. 1830. Zbořen byl současně s parkánovou zdi po r. 1832, když byly na svahu založeny městské sady. Přesně je zakreslen na kresbě Willenbergové i s původním hrázdným podsebitím. — F. Na tomto místě předpokládá Thir podobný pětiboký bastionek, jako byl podle jeho původní domněnky i výstupek (E). Zakreslen je jediné na pláň z r. 1648. Na kresbě Willenbergové i na pláň z r. 1744 chybí. Za jeho součást považoval Thir i přístavek v parkáně čp. 336, který však je nový. Pod přístavkem pod parkánovou zdi vystupuje skála, na níž však není nejmenších stop po zakládání nějakých zdí. Ani v historických zprávách o přilehlých domech čp. 336 a 337 není o ní zmínky. — G. *Soukenická bašta* (viz plán č. VI, obr. 1). — H. Trojboký výstupek v parkánové zdi, dosud zachovaný, na němž byl v 70. letech 19. stol. postaven dům (K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské, II, 782). Původní jeho vzhled zachycuje kresba Willenbergova. — I. Parkánová bašta, zachovaná dnes jen jako výstupek v parkáně. Původní její podobu zachycuje kresba Willenbergova. Od této bašty směrem k velké baště Žižkově byl parkán při stavbě soudu v r. 1871 místy rozšířen. Jeho původní průběh byl zjištěn na základě plánu z r. 1871, nalezeného v archivu kraj. soudu. Současně s novou regulací parkánu byl podle téhož plánu vypracován návrh na cihelné prolamované zábradlí, dosud v této části existující. Na tomtéž pláň byla ještě zakreslena původní parkánová zeď před hradební věží č. 19. — J. Velká bašta či Žižkova — K. V místě, kde dnes parkánová zeď končí, je na uvedeném pláň vyznačen na parkánové zdi též šestiboký altánek. Na katastrálním pláň je v tom místě nakreslena čtyřboká věžička a na obrázku hradeb z r. 1830 je zde namalována na koso postavená věž s mansardovou střechou. Byl zde patrně podobný trojboký výstupek jako (E) a (H). — L. Parkánová věž, jejíž substrukce dosud stojí v zahradě domu čp. 80 (viz plán č. VI, obr. 3). Původní její vzhled zachycuje pohled na město z r. 1840. — M. Parkánová bašta, dosud zčásti zachovaná u pivovaru. V r. 1900 při úpravě komunikace podél pivovaru byla přestavěna a dostala nové cimbuří. O úpravě svědčí pamětní deska na nové ohradní zdi pivovaru. (Viz plány č. I a č. II). — N. Parkánová bašta, dnes zbořená. Zakreslena na pláň z r. 1648 a zejména na velmi přesném obraze hradeb z r. 1830. — O. Parkánová bašta, dnes zbořená. Je zakreslena na pláň z r. 1648 a z r. 1744. Na pláň z r. 1648 a zejména na pohledu na hradeby z r. 1830 v této části velmi přesném, je nakreslena jako polygonální. Tato forma jako odůvodněná byla přejata do našeho plánu. Také Thir má ve svém pláň v tomto místě polygonální baštu, ale má nesprávně zakreslenou zeď, která při ní napříč přehrazovala parkán u t. zv. Staré fortny. — P. Řeznická bašta (viz plán č. VI, obr. 4, a plán č. IX).

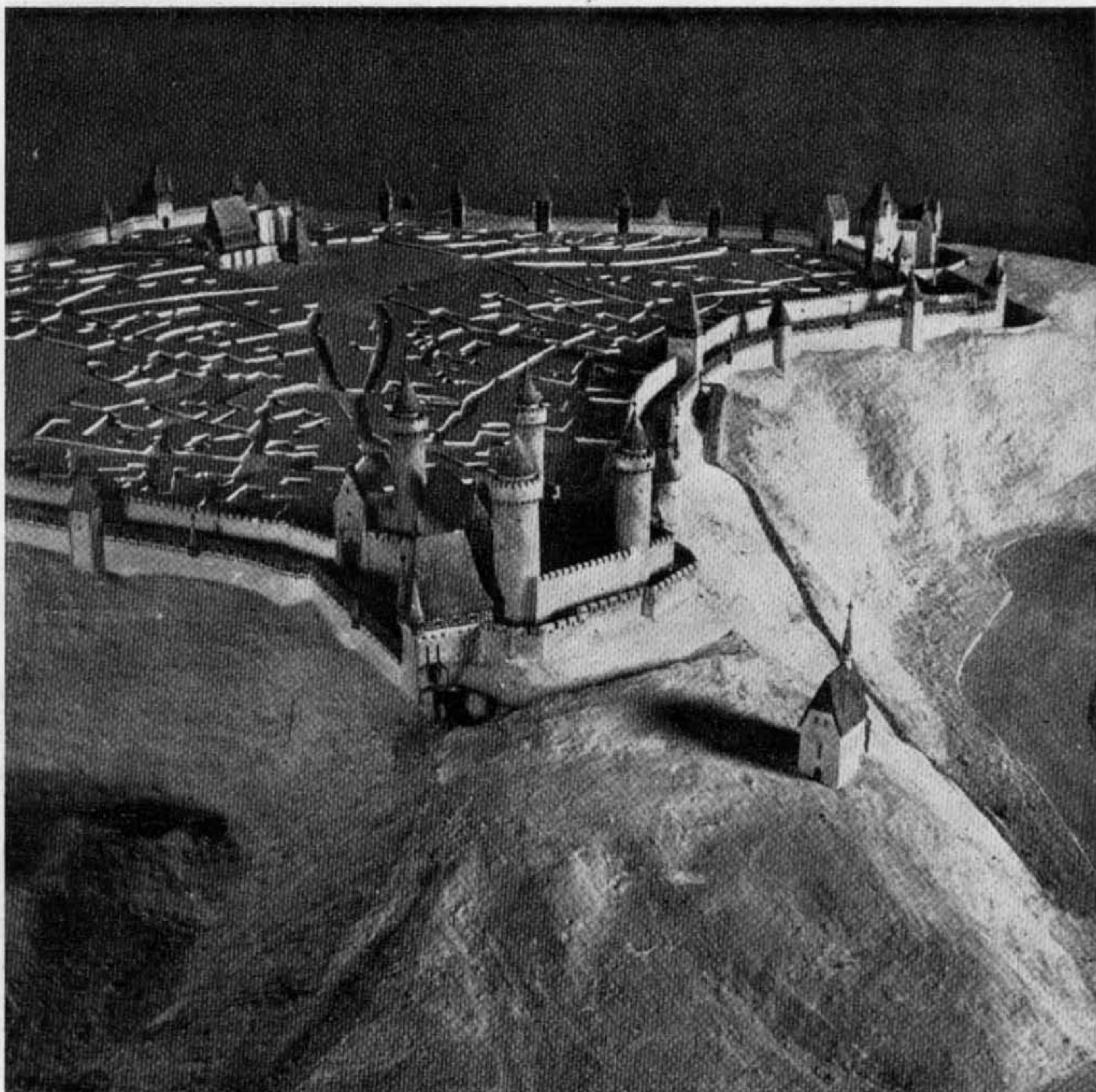

MODEL OPEVNĚNÍ TÁBORA, rekonstrukce stavu v první polovině 15. stol. Podle návrhů D. Menclové provedl pro Národní museum v Praze nár. podnik „Výzdoba“ (Josef Bechtník, Josef Dvořák, Václav Grgurič, Štěpán Novák, Miroslav Rybenský). — МОДЕЛЬ УКРЕПЛЕНИЯ ТАБОРА, реконструкция состояния в первой половине XV века. — ТÁBOR, le plan de la situation de la ville avec la reconstruction des fortifications médiévales.

po čp. 83 nepřetržitě sledovat nejen ve sklepech domů, ale i nad úrovní ulice (zvláště za domem čp. 80). Mnohem horší je to se zdi parkánovou, jejíž původní trasa byla pozdějšími zásahy úplně pozměněna při Mariánské bráně, za budovou krajského soudu, za klášterem augustiniánským a místy zmizela úplně (jako za domem čp. 79 nebo čp. 83).

Nejméně zbylo z opevnění na jižní straně města, nad svahem k řece Lužnici. Zde zmizela městská hradba i hradba parkánová téměř beze stopy, neboť po založení obchvatné komunikace v těchto místech byla provedena nová regulace, při níž se hranice stavebních parcel posunuly ve východní části o několik metrů k jihu a celá plošina města

byla tak směrem k řece proti původní hranici rozšířena. Jediným pozůstatkem městské hradební zdi je zde několikametrový zlomek za domem čp. 186 při někdejší Malé fortně. Zbytek městského opevnění u hradu pohltila budova synagogy a nové provozní stavby městského pivovaru, jimž padl za oběť i téměř celý středověký hrad, pokud ještě stál po pozdějších úpravách. Z parkánové zdi zbyla jen malá část při baště za pivovarem, ač i ta neúplně, neboť při stavbě nové varny a pivovarských sklepů na jv. straně města byla stanovena nová regulační čára a starou trasu porušila. Všechny tyto změny a dodatečné regulační zásahy jsou patrné na celkovém plánu města (č. IX).

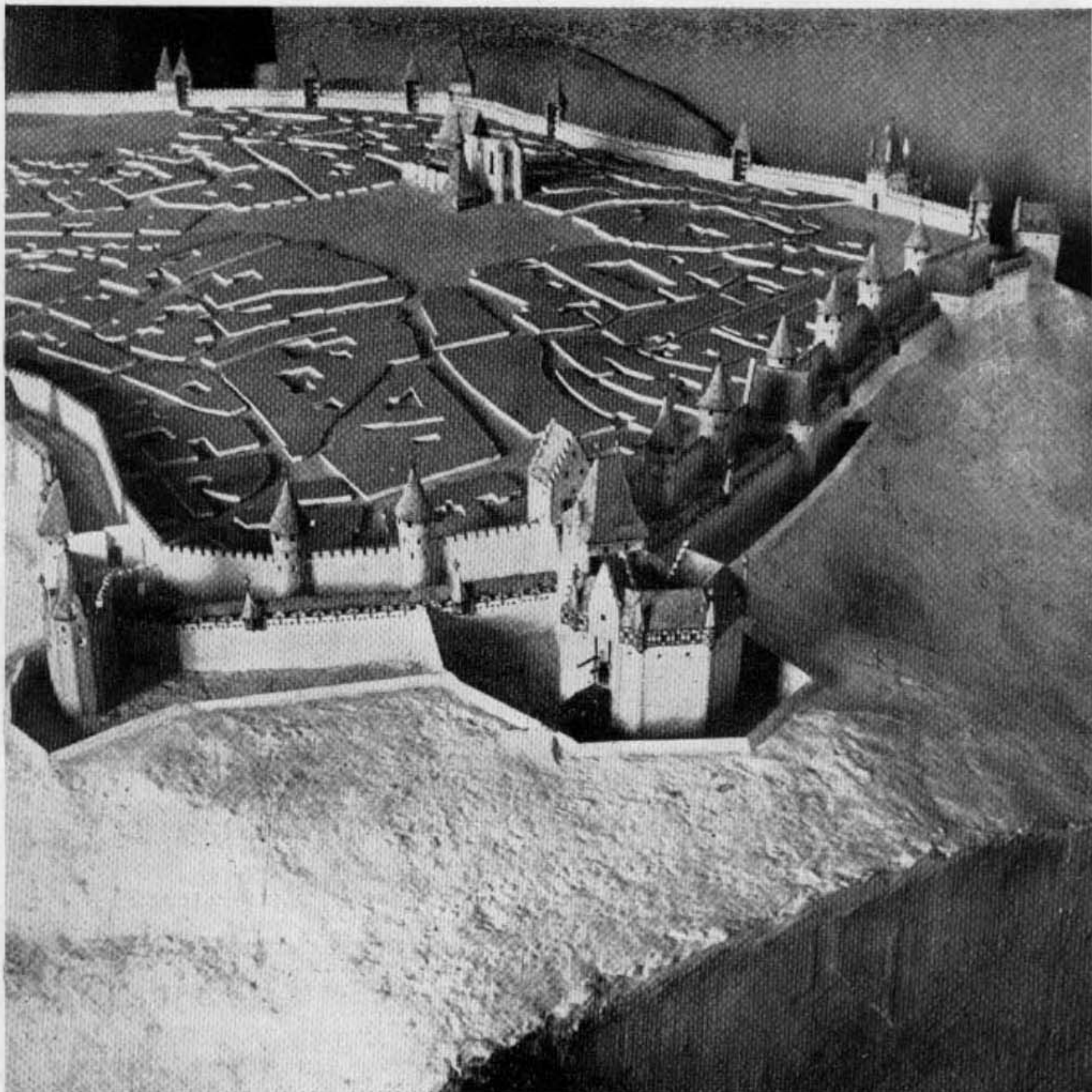

MODEL OPEVNĚNÍ TÁBORA, rekonstrukce stavu v první polovině 15. stol. Podle návrhů D. Menclové provedl pro Národní museum v Praze nár. podnik „Výzdoba“ (Josef Bechník, Josef Dvořák, Václav Grgurič, Štěpán Novák, Miroslav Rybenský). — МОДЕЛЬ УКРЕПЛЕНИЯ ТАБОРА, реконструкция состояния в первой половине XV века. — TÁBOR, le plan de la situation de la ville avec la reconstruction des fortifications médiévales.

Přesto, že opevnění Táboru bylo na svoji dobu dílem velkolepým, které překvapuje nejen svým rozsahem a krátkostí doby, v níž vzniklo, ale mnohými novými fortifikačními myšlenkami, nemělo v dějinách městských opevnění tak velký vliv a nezanechalo takovou odezvu, jak bychom očekávali. Snad to způsobil rozkol mezi jednotlivými skupinami přívrženců husitství, který nekompromisní Tábor do jisté míry isoloval a v roce 1453 odsoudil ke kapitulaci.

Z českých městských fortifikací byla to jediné opevnění Čáslavi, Bechyně a Slaného, v nichž lze rozpoznat určitou odezvu tábořských myšlenek. Z nich nejzajímavější jsou městské hradby čas-

lavské, neboť o jejich opravách máme zprávy právě z let 1422—1423, tedy z doby, kdy zde sídlil Žižka (soupis památek, Dr. A. Birnbaumové, Pol. okr. čáslavský, str. 64, Praha 1929). Vnitřní hradební okruh byl sice založen a vybudován už v druhé polovině 13. stol., a to zejména všechny tři brány, ale právě proto záhy nedostačoval a bylo nutno jeho zdi zpevňovat a zejména zajistit dokonalejší flankování stavbou nových hradebních věží a vybudováním parkánu. A právě v opevnění parkánu se zachovalo několik bašt, které jeví značnou příbuznost s baštami tábořskými. Kromě tří bašt půlválcových stojí v parkánu dosud také pět bašt polygonálních. Protože je to tvar jinak

MODEL OPEVNĚNÍ TÁBORA, rekonstrukce stavu v první polovině 15. stol. Podle návrhů D. Menclové provedl pro Národní museum v Praze nár. podnik „Výzdoba“ (Josef Bechník, Josef Dvořák, Václav Grgurič, Štěpán Novák, Miroslav Rybenský). — МОДЕЛЬ УКРЕПЛЕНИЯ ТАБОРА, реконструкция состояния в первой половине XV века. — TÁBOR, le plan de la situation de la ville avec la reconstruction des fortifications médiévales.

ojedinělý, je velmi pravděpodobné, že jejich stavba spadá do doby Žižkovy. Proti tábořským jsou však značně méně vyložené a zejména nemají pro polygonální bašty tábořské typické krčky. Jsou také značně slabší a drobnější. Jejich přesné datování je velmi nesnadné, protože jsou vesměs přestavěny.

Značnou příbuznost s polygonálními baštami tábořskými a čáslavskými jeví opevnění Bechyně, postavené v době šternberské na konci 15. stol. Polygonální bašty, v opevnění tábořském i čáslavském stavěné jen k zajištění důležitých opěrných bodů, jsou v Bechyni zdokonaleny v úplný, navzájem vázaný systém, v němž hradební zeď,

zpevněná v pravidelných a nezvykle hustých intervalech polygonálními věžemi s břitem, obráceným vůči vstupu, uzavírala jako mohutná bariéra město na severní, šíjové straně. Kdybychom usuzovali jen z půdorysu opevnění, byla by podobnost tohoto opevnění s pozdější bastionovou soustavou 17. stol. velmi blízká. Byl by to však tentýž omyl, kterého se dopustil K. Thir i M. Kolář, kteří viděli v tábořských polygonálních baštách předchůdce nebo dokonce první zárodky pozdější bastionové soustavy.

S bastionovou soustavou nemají však ani věže tábořské ani čáslavské, bechyňské nebo levočské — neboť i sem, na slovenskou Spiš zanesli Jis-

krovi bratřící tento zvláštní typ věží — nic společného. Všechny tyto stavby byly ještě svými rozměry a charakterem středověkými věžemi, jež ani tloušťkou zdiva ani jeho výškou nijak nebyly přizpůsobeny — ani nemohly být — pokročilé dělostřelbě, jež vyvolala bastionovou soustavu k životu. Charakteristickým znakem bastionové soustavy je především přesná a matematickým výpočtem podepřená vázanost mezi kurtinami (t. j. úseky hradeb) a jednotlivými baštami a pak stejně tak přesně stanovený jejich profil, t. j. poměr mezi výškou a půdorysnou rozlohou. Bastiony nemají se středověkými věžemi už celkem nic společného, jsou to jen opěrné body v kurtinách, které jsou stejně vysoké jako tyto a nemají nikdy střechy, jen poprsníky pro postavení děl, podobně jako kurtiny. A konečně dalším důležitým znakem bastionové soustavy je její zřetel na obranu příkopu, na niž pamatuje už v začátcích stavbou ravelinů a kavalírů (v Itálii už od 15. stol.).

Po tom všem není v tábořském a jemu příbuzných opevněních ani stopy, takže je nutno tuto domněnku jako neopodstatněnou zcela vyvrátit. Stačí konečně jen letmý pohled na Willenbergovu kresbu Tábora nebo na kresby Řeznické bašty ještě z konce 19. stol., aby bylo jasné, že tyto bašty celým svým rázem tkví ještě ve středověku a že přímo navazují na slohové dědictví doby Karlovy a Václavovy (tvar střech a střešních vikýřů).

Jejich význam pro další vývoj tkví v jiných myšlenkách tábořského opevnění než se domníval K. Thir. Jak už bylo naznačeno dříve, jsou to především parkánové bašty s t. zv. krčkem a zejména barbakan, které jsou něčím skutečně novým. O významu bašt s krčkem bylo pojednáno už dříve a už bylo také řečeno, že nenalezly přímé odezvy v dalším vývoji fortifikací. Totéž můžeme přibližně říci i o tábořském barbakanu. Až dosud bývalo v odborné literatuře považováno za nejstarší zděný „Bollwerk“ (barbakan) předbrání Hahnen-thoru v Kolíně n. Rýnem z r. 1446 (J. Naehrer, Die militärarchitektonische Anlage der mittelalterlichen Städtebefestigung, Dachau-München 1894). Ještě o něco starší byl barbakan před Spitaltorem v Rothenburgu o. T., postavený v r. 1430. Na rozdíl od tábořského byl však okrouhlý a obehnaný jen jednoduchou hradební zdí.

Z těchto několika dat, jež máme prozatím k dispozici, je patrné, že tábořský barbakan patřil mezi nejstarší a nejvýstavnější stavby toho druhu, které dosud známe.

Jak už bylo uvedeno, máme z téže doby ještě dva jiné barbakany, dobou vzniku tábořskému velmi blízké. Je to především barbakan v Kadani, datovaný letopočtem nad vjezdem do r. 1460 a v 19. stol. zbořený barbakan v Slaném, postavený současně s hradbami v době poděbradské, v letech 1460—1472. Z nich zejména barbakan slánský svým polygonálním tvarem i hrázděným ochozem zřetelně navazoval na barbakan tábořský. Byl však ve výstavbě značně redukován, protože byl obehnan podobně jako Kadaňský jen jednoduchou hradební zdí a neměl také nad vstupní branou věže.

Je tedy barbakan tábořský dosud nejstarší stavbou toho druhu, kterou u nás známe. Ke konečnému jeho vývojovému zařazení chybí nám bohužel prozatím prameny, neboť dosud zachovaných barbakanů je velmi málo. Většina z nich vzlála za své už v první polovině 19. stol. a nezřídka i dřív, protože lomené komunikace znesnadňovaly dopravu a jako předsunutá opevnění byly překážkou při stavbě rychle se rozrůstajících předměstí, která se kupila zpravidla v těsném sousedství hradeb a zvlášť podél důležitých cest. Jediným pramenem pro jejich poznání a zjištění jsou vlastně staré plány a prospekty městských opevnění, ale ty samy o sobě neposkytují oporu pro datování, pokud se nemůžeme oprít buď o přímé historické zprávy nebo o zachované památky a těch je velmi poskrovnu.

Avšak význam tábořských hradeb tkví ještě v něčem jiném, než jsou nové myšlenky, které jsme právě vytkli. Tábor je totiž jedním z mála měst, jehož opevnění bylo postaveno v celém svém rozsahu naráz a tvořilo jednotný, slohově i fortifikačně jednotný celek. Je proto památkou nad jiné významnou, neboť zachycuje do všech podrobností určité vývojové stadium opevnění, a to právě v době tak zajímavé a v mnohém ohledu převratné, jakou je polovina 15. stol. V českých dějinách má význam dvojnásobný, neboť ukazuje, čím přispěla husitská revoluce k dalšímu rozvoji pevnostní architektury a vnáší alespoň trochu světla do těch husitských pevnostních památek, jež jsou pro nás úplně ztraceny. A těmi jsou zejména stavby ze dřeva a hlíny, příležitostná polní opevnění, jimiž husitská vojska tak slyňula a v nichž asi bylo právě těžiště významu husitského válečnictví pro vývoj novověkých fortifikací.

Použitá literatura:

- K. Thir, Hradiště hory Tábor jako pevnost v minulosti, Tábor 1895.
- K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské, Tábor 1920.
- Sborník historických prací prof. Martina Koláře o dějinách Tábora, Tábor 1924.
- K. Thir, Dějiny tábořského pivovarnictví, Tábor 1942.
- Vavřínek z Březové, Kronika husitská v úpravě A. Dolenského, Praha 1940.
- Dr. Menclová, O středověkém opevnění našich měst, Zprávy památkové péče, roč. X, seš. 7, str. 193 n.
- J. Herout, Tábor, Zprávy památkové péče, roč. X, seš. 4, str. 99 n.
- J. V. Šimák, Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny, dílu I. část 5, Praha 1938.
- F. Velc, Politický okres slánský, Soupis památek historických a uměleckých v království českém, XX, Praha 1904.
- J. Novák, Politický okres jindřichohradecký, Soupis p. hist. a uměl., XIV, Praha 1901.
- A. Birnbaumová, Politický okres čáslavský, Soupis pam. hist. a uměl., XLIV, Praha 1909.
- F. Dvořák a druzí, Český Krumlov, Praha 1948.
- J. Naehrer, Die Militärarchitektonische Anlage der mittelalterlichen Städtebefestigung, Dachau-München, 1894.
- A. Essenwein, Die Kriegsbaukunst, Handbuch der Architektur, II. díl, 1. seš., Darmstadt, 1889.
- Bogner Toni, Rothenburg in Wehr und Waffen, Rothenburg 1912.
- Teupser W., Rothenburg, Dinkelsbühl und Nördlingen, Lipsko 1926.